

โครงการศึกษาปัจจัยสังคมกำหนดพฤติกรรมใช้สารเสพติดในกลุ่มแรงงานนอกระบบในเขตเมือง
(Study of Social Determinants of Substance Use among Urban Informal Workers)

หนังสืออนุมัติทุนจากสำนักงาน ปปส. ที่ ยธ 1120.01/11429

ระยะเวลาดำเนินงาน

1 มิถุนายน 2564 – 31 สิงหาคม 2565 (รวมขยายเวลา)

โดย

หน่วยปฏิบัติการวิจัยความมั่นคงของมนุษย์และความเท่าเทียม
สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทสรุปผู้บริหาร

การแพร่ระบาดของยาเสพติดในสังคมไทยเป็นปัญหายาวนาน ยิ่งในเขตพื้นที่เมืองปัญหาด้านยาเสพติดจะมีความซับซ้อนมากกว่าในพื้นที่ชนบท สาเหตุประการหนึ่งคือ เมืองเป็นกลไกหลักของการสร้างความเจริญเติบโตด้านเศรษฐกิจ พื้นที่เมืองจึงมีกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เข้มข้นและซับซ้อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีระบบเศรษฐกิจนอกระบบราชการ (informal economy) ที่ครอบคลุมกลุ่มประชากรแรงงานขนาดใหญ่ หรือกลุ่มแรงงานนอกระบบ (informal worker) ซึ่งโดยมากเป็นกลุ่มคนทำงานที่เผชิญกับความไม่มั่นคงในการทำงานและความไม่มั่นคงทางรายได้ ปัญหายาเสพติดในกลุ่มแรงงานนอกระบบเขตพื้นที่เมืองจึงได้รับความสนใจมากขึ้นเพราะแรงงานนอกระบบเขตพื้นที่เมืองเป็นกลุ่มที่มีโอกาสเกี่ยวข้องกับยาเสพติดได้มากเนื่องจากปัจจัยว่าด้วยความไม่มั่นคงในงานและรายได้นั้นเอง

โดยเหตุที่กลุ่มประชากรแรงงานนอกระบบเขตเมืองมีความหลากหลายในการประกอบอาชีพ มีสภาพการทำงาน และสภาพการทำงานที่แตกต่างกัน *โครงการศึกษาปัจจัยสังคมกำหนดพฤติกรรมใช้สารเสพติดในกลุ่มแรงงานนอกระบบเขตเมือง* จึงมุ่งไปที่การวิเคราะห์ปัจจัยแวดล้อมที่ส่งผลต่อพฤติกรรมใช้สารเสพติดในกลุ่มแรงงานนอกระบบตามกลุ่มอาชีพที่เสี่ยงมาก ๕ กลุ่มอาชีพ เพื่อหาแนวทางในการออกแบบการแทรกแซงเชิงนโยบายผ่านปัจจัยแวดล้อมเหล่านั้น และมุ่งสนับสนุนการปฏิบัติการป้องกันและแก้ปัญหาของสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด (ป.ป.ส.) โดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้ (หนึ่ง) ทราบถึงสถานการณ์การการแพร่ระบาดของสารเสพติดในกลุ่มแรงงานนอกระบบในเขตเมือง (สอง) เข้าใจพฤติกรรมการใช้สารเสพติดในกลุ่มแรงงานนอกระบบในเขตเมืองโดยเฉพาะในกลุ่มอาชีพที่เสี่ยง (สาม) ทราบปัจจัยทางสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่กำหนดแบบแผนพฤติกรรมใช้สารเสพติดในกลุ่มแรงงานนอกระบบเขตเมือง (สี่) สร้างมาตรการและแนวทางการเฝ้าระวังจากปัจจัยในอดีต ร่วมกับการคาดการณ์สถานการณ์แพร่ระบาดของยาเสพติดในกลุ่มแรงงานนอกระบบในอนาคต (ห้า) พัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อป้องกันการแพร่ระบาดของสารเสพติดในกลุ่มแรงงานนอกระบบที่ครอบคลุมแรงงานนอกระบบที่เป็นกลุ่มเสี่ยงต่อผู้เกี่ยวข้องโดยเฉพาะต่อ ป.ป.ส.

ระเบียบวิธีในการศึกษาแบ่งเป็นสี่ส่วนคือ (หนึ่ง) การทบทวนวรรณกรรม (สอง) การประชุมระดมสมองเพื่อกำหนดกลุ่มเป้าหมายแรงงานนอกระบบในการศึกษา ๕ กลุ่ม (สาม) การศึกษาเชิงปริมาณ ผ่านการจัดเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถาม ๔๐๐ ตัวอย่าง ในกลุ่มแรงงานนอกระบบเขตเมืองที่เลือกไว้ ๕ กลุ่ม (สี่) การศึกษาเชิงคุณภาพ ผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึก ๒๐ กรณีศึกษา และการสนทนากลุ่ม ๒ ครั้ง

ผลการทบทวนวรรณกรรมต่างประเทศว่าด้วยสถานการณ์และมาตรการด้านยาเสพติดในกลุ่มแรงงานนอกระบบ ยังไม่ปรากฏตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมมากนัก เนื่องจากมาตรการด้านยาเสพติดในต่างประเทศเน้นที่กลุ่มประชากรแรงงานโดยรวม ไม่แยกกว่าเป็นแรงงานในระบบเศรษฐกิจภาคทางการหรือนอกภาคทางการ และ

โดยเหตุที่ปัจจัยสังคมกำหนดการใช้สารเสพติด โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัจจัยด้านงาน อันประกอบด้วยสภาพการทำงานและการจ้างงาน รวมทั้งบุคคลแวดล้อม ส่งผลต่อการเลือกใช้สารเสพติดของคนทำงานโดยรวม

ผลการประชุมระดมสมอง ซึ่งประกอบด้วยนักวิชาการด้านแรงงานนอกระบบ เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องประกอบด้วย นักวิชาการแรงงาน ผู้นำแรงงาน ตัวแทนแรงงานนอกระบบกลุ่มผู้นำชุมชน และสำนักงาน ปปส. เมื่อวันที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๕๖๔ ได้ร่วมกันกำหนดกลุ่มแรงงานนอกระบบในเขตเมืองที่คาดว่าจะเป็กลุ่มเสี่ยงในการใช้สารเสพติด ดังนี้ ๑) กลุ่มก่อสร้าง ๒) กลุ่มมอเตอร์ไซด์รับจ้าง-รับจ้างขนส่ง ๓) กลุ่มผู้ขับรถแท็กซี่-กลุ่มผู้ขับรถตู้ ๔) กลุ่มผู้ขับรถบริการส่งอาหาร -บริการด้านอาหาร และ ๕) กลุ่มรับจ้าง-งานบริการ

ผลการศึกษาเชิงปริมาณ มีผลจากแบบสอบถามจำนวน ๔๐๐ ตัวอย่าง ประกอบด้วย กลุ่มก่อสร้าง ๘๒ ตัวอย่าง กลุ่มมอเตอร์ไซด์รับจ้าง-รับจ้างขนส่ง ๘๐ ตัวอย่าง กลุ่มผู้ขับรถแท็กซี่-กลุ่มผู้ขับรถตู้ ๘๖ ตัวอย่าง กลุ่มผู้ขับรถบริการส่งอาหาร -บริการด้านอาหาร ๘๐ ตัวอย่าง และกลุ่มรับจ้าง-งานบริการ ๗๒ ตัวอย่าง

ผลการศึกษาเชิงคุณภาพ ประกอบด้วยผลการสัมภาษณ์เชิงลึก ๒๐ กรณี ได้แก่ แรงงานนอกระบบที่เคยเกี่ยวข้องกับยาเสพติด ๑๖ กรณีศึกษา และผู้เกี่ยวข้องกับแรงงานนอกระบบที่เสพยาเสพติด ๔ กรณีศึกษา ผลการสนทนากลุ่มจำนวน ๒ ครั้ง ประกอบด้วย ครั้งแรกในวันที่ ๒ มีนาคม ๒๕๖๕ มีแรงงานนอกระบบที่เคยใช้ยาเสพติดและเคยค้ายาเสพติดเข้าร่วม ๑๐ คน และครั้งที่สองในวันที่ ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๕ แรงงานนอกระบบที่เคยใช้/เคยค้ายาเสพติดและผู้เกี่ยวข้องรอบๆ ตัวผู้ใช้ยาเสพติด ประกอบด้วย คนในครอบครัว (คู่สมรส แฟน พี่ น้อง) เพื่อนที่เคยร่วมใช้ยาเสพติดและนายจ้าง ๑๑ คน

ลักษณะกลุ่มประชากรแรงงานนอกระบบในพื้นที่เขตเมือง ส่วนมากเป็นแรงงานผู้ย้ายถิ่นฐานที่เข้ามาทำงานในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ประกอบด้วยแรงงานไทยจากต่างจังหวัดและแรงงานข้ามชาติ มีระดับการศึกษาน้อย นับถือศาสนาพุทธ โดยมีภักอาศัยอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัว เกือบทั้งหมดเป็นลูกจ้างที่มีนายจ้างชัดเจน แม้ว่ารายได้จะเฉลี่ยอยู่ที่วันละประมาณ ๕๐๐ บาท แต่เกือบครึ่งยังมีภาวะหนี้สิน ในมิติสุขภาพนั้น ส่วนใหญ่ประเมินตนเองว่าสุขภาพอยู่ในเกณฑ์ดี เนื่องจากอยู่ในวัยทำงานที่แข็งแรง ส่วนมากเริ่มใช้ทั้งสารเสพติดและยาเสพติดเพราะความอยากลองมากที่สุด อีกทั้งอายุแรกใช้ในภาพรวมยังอยู่ในช่วงเด็กนักเรียน อายุประมาณ ๑๕ ปีมากที่สุด เมื่อแยกตามรายอาชีพ

สารเสพติดที่แรงงานนอกระบบมีโอกาสเข้าถึงได้มากที่สุดคือเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ (เข้าถึงร้อยละ ๙๙.๒) รองลงไปคือบุหรี่ (ร้อยละ ๙๘.๐) และเครื่องดื่มชูกำลัง (ร้อยละ ๙๗.๓) ซึ่งล้วนเป็นสารเสพติดที่สามารถหาได้ทั่วไป ส่วนพืชเสพติดที่เข้าถึงมากที่สุดคือ ใบกระท่อม (ร้อยละ ๘๗.๔) เพราะสามารถหาซื้อได้ทั่วไป ในขณะที่น้ำต้มใบกระท่อมผสมเข้าถึงได้ยากกว่า (ร้อยละ ๔๗.๕) เช่นเดียวกับกัญชา (ร้อยละ ๔๒.๗) นอกจากนี้ ยาเสพติดสมัยใหม่ที่สามารถเข้าถึงได้มากที่สุดสามลำดับแรกคือ ยาแก้ไอ (ร้อยละ ๓๕.๒) ยาบ้า

(ร้อยละ ๒๘.๘) ยาไอซ์ (ร้อยละ๒๕.๔) ส่วนสารระเหยก็เป็นกลุ่มที่พบว่าเข้าถึงได้ง่ายเช่นกัน (ร้อยละ ๒๖.๐) ทั้งนี้ ยาเสพติดที่หาซื้อได้ยากและไม่ค่อยพบเรียงลำดับจากระดับการเข้าถึงน้อยที่สุด คือ เฮโรอีน (ร้อยละ๑.๖) โคเคน (ร้อยละ๑.๖) ผีน (ร้อยละ ๒.๘) ยาเค (ร้อยละ ๕.๓) ยาอี (ร้อยละ ๘.๑) ยางกัญชา (ร้อยละ ๙.๒) กลุ่มยานอนหลับและคลายเครียด (ร้อยละ ๑๘.๐)

ข้อมูลสำรวจพฤติกรรมการณ์เกี่ยวกับยาเสพติดพบว่า เครื่องดื่มบำรุงกำลัง (ร้อยละ ๗๒.๕) เป็นสารเสพติดที่กลุ่มแรงงานนอกระบบใช้มากที่สุด รองลงมาคือเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ (ร้อยละ ๕๙.๕) และบุหรี่ยี่ (ร้อยละ ๔๖.๐) ตามลำดับ และในกลุ่มที่มีการใช้พืชเสพติด พบว่าใบกระท่อม (ร้อยละ ๒๓.๕) เป็นสิ่งที่ถูกเลือกใช้มากที่สุด รองลงมาคือ กัญชา (ร้อยละ ๑๒.๐) น้ำต้มใบกระท่อมผสม (ร้อยละ ๑๐.๕) และยางกัญชา (ร้อยละ ๓.๓) ส่วนยาเสพติดอื่นพบพฤติกรรมการใช้ไม่มากนัก ดังเช่น ยาบ้า (ร้อยละ ๓.๓)

เมื่อแยกตามกลุ่มอาชีพแล้วพบว่า แรงงานนอกระบบในเขตเมืองทุกกลุ่มอาชีพเกี่ยวข้องกับสารเสพติดตั้งแต่อายุยังน้อยประมาณ ๑๕ ปี ในระยะหนึ่งเดือนที่ผ่านมา เครื่องดื่มชูกำลังและบุหรี่ยี่เป็นสิ่งที่ทุกกลุ่มอาชีพเลือกใช้บ่อยข้างถี่ (ทุกวัน) มากกว่าอย่างอื่น ภาพรวมของการใช้สารเสพติดมากที่สุดของแต่ละกลุ่มอาชีพ (ดูตารางด้านล่าง)

สารเสพติด	ก่อสร้าง	มอเตอร์ไซด์ รับจ้าง- รับจ้างขนส่ง	ขับรถ แท็กซี่/รถตุ้	ขับรถบริการส่ง อาหาร-บริการ ด้านอาหาร	รับจ้าง- งานบริการ
เครื่องดื่มบำรุงกำลัง			✓		
บุหรี่ยี่				✓	
เครื่องดื่มแอลกอฮอล์				✓	
กัญชา				✓	
ยางกัญชา			✓		
กระท่อม				✓	
น้ำต้มใบกระท่อมผสมสาร ชนิดอื่น เช่น 4 X 100				✓	
สารระเหย	✓	✓	✓	✓	
ยานอนหลับ-ยากล่อม ประสาท -ยาคลายเครียด		✓	✓	✓	
ยาแก้ไอ (ไม่ใช่เพื่อการ รักษา)		✓	✓		

พีน			✓		
ผงขาว/เฮโรอิน	✓		✓		
ยาบ้า				✓	
ยาไอซ์				✓	
ยาอี/ยาเลิฟ	✓		✓		
ยาเค				✓	✓
โคเคน	✓				

เมื่อพิจารณาแล้วพบว่ากลุ่มอาชีพที่ไม่ได้ประจำอยู่กับสถานที่ทำงานเชิงกายภาพ แต่ประจำอยู่กับพาหนะ/อุปกรณ์/เครื่องมือที่เคลื่อนที่ไปมาได้ (mobile workforce) เป็นกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับสารเสพติด โดยเฉพาะยาเสพติดมากกว่ากลุ่มอาชีพที่มีสถานที่ทำงานเชิงกายภาพประจำอยู่

ปัจจัยกำหนดทางสังคมที่ส่งผลต่อแบบแผนพฤติกรรมใช้สารเสพติดในกลุ่มแรงงานนอกระบบเขตเมือง ประกอบด้วย ปัจจัยส่วนบุคคล และปัจจัยภายนอก

การวิเคราะห์ข้อมูลทั้งเชิงคุณภาพและปริมาณชี้ชัดว่าปัจจัยส่วนบุคคลส่งผลอย่างมากต่อการเลือกใช้ครั้งแรกและพฤติกรรมการใช้ ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มระหว่างผู้เสพทั้งสองครั้ง ยืนยันว่า ในการใช้ยาเสพติดครั้งแรกทุกคนมีความลำพองใจว่าจะควบคุมไม่ให้ตนเองติดยาได้ โดยแรงงานนอกระบบส่วนใหญ่เข้าสู่กระบวนการใช้สารเสพติดครั้งแรกตั้งแต่ช่วงอายุ ๑๔-๑๖ ปี โดยมากเป็นเพศชาย และเพศหญิงใช้ยาอีและยาเคมากกว่าเพศชาย เนื่องจากความเชื่อว่าจะช่วยควบคุมน้ำหนักซึ่งหนุนเสริมต่อการเข้าสู่ตลาดงานในภาคบริการ ทั้งนี้ กลุ่มแรงงานนอกระบบที่เป็นกลุ่มเสี่ยงต่อการใช้ยาเสพติดมากที่สุดคือ **กลุ่มคนขับบริการส่งอาหาร (ไรเดอร์) กลุ่มผู้ให้บริการด้านอาหาร (ร้านอาหาร/สถานบันเทิง) และกลุ่มคนขับรถแท็กซี่/รถตุ๊ก** โดยลักษณะของสารเสพติดที่ใช้ต่างกันไปตามระดับรายได้ นอกจากนี้ ยังพบว่า กลุ่มคนทำงานที่เพิ่งเข้าสู่ตลาดงาน (early career worker) ที่มีพฤติกรรมเกี่ยวข้องกับสารเสพติดนิยมใช้กระท่อมมากกว่าสารเสพติดอื่น แรงจูงใจหลักก็คือเป็นพืชเสพติดที่มีราคาเข้าถึงได้สำหรับผู้ที่ยังเพิ่งเริ่มเข้าสู่ตลาดงาน ประจวบกับระยะเวลาที่ดำเนินการวิจัยเป็นช่วงเดียวกับการเปลี่ยนผ่านพืชกระท่อมออกจากบัญชียาเสพติด

ข้อมูลจากภาคสนามพบว่า ปัจจัยภายนอก ๓ ปัจจัย ที่ส่งผลต่อการเกี่ยวข้องกับยาเสพติด ประกอบด้วย (หนึ่ง) บุคคลแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการใช้ยาเสพติด กรณีศึกษาทั้งหมดยืนยันตรงกันว่า การใช้ยาเสพติดครั้งแรกเกิดจากการพบเห็นพฤติกรรมการใช้ของเพื่อนหรือคนใกล้ชิด ประกอบกับคำเชิญชวนที่กระตุ้นให้อยากทดลองใช้ (สอง) ลักษณะของงานที่เสี่ยงต่อการใช้ยาเสพติดมี ๒ กลุ่มใหญ่ ได้แก่ กลุ่มจ้างงานตนเอง ซึ่งไม่มีนายจ้างและมีรายได้ไม่สม่ำเสมอ และเป็นกลุ่มที่ไม่มีสถานที่ทำงานประจำ มีการเคลื่อนย้ายตามงาน อาทิ กลุ่มขับรถส่งอาหาร กลุ่มขับรถแท็กซี่/รถตุ๊ก กลุ่มมอเตอร์ไซด์รับจ้าง กลุ่มขับรถรับจ้างขนส่ง และ

กลุ่มที่มีนายจ้างแต่ไม่มีสัญญาจ้าง มีสถานที่ทำงานประจำ ได้รับค่าจ้างรายเดือนตามจำนวนวันที่ทำงาน (no paid leave) มีระยะเวลาการทำงานขึ้นกับสถานประกอบการซึ่งมักอยู่นอกเหนือเวลาทำงานปกติ (irregular) และต่อเนื่องยาวนาน อาทิ กลุ่มทำงานในร้านอาหารหรือสถานบันเทิง ซึ่งต้องทำงานทั้งช่วงก่อน-ระหว่าง-หลังปิดร้าน และสถานที่ทำงานที่เสี่ยงต่อการมีพฤติกรรมการใช้ยาเสพติดมากที่สุดก็คือ สถานบันเทิง (สาม) ผลกระทบทางเศรษฐกิจ อันเกิดจากมาตรการจัดการภัยพิบัติโรคระบาดที่ผ่านมา ซึ่งส่งผลกระทบต่อกลุ่มแรงงานนอกระบบมากกว่ากลุ่มแรงงานในระบบ เนื่องจากความไม่มั่นคงในงานและรายได้ ดังที่พบว่า กลุ่มคนทำงานในร้านอาหารและสถานบันเทิงในงานวิจัยนี้ แม้จะเป็นกลุ่มที่ยังมีงานทำ แต่ก็มีความกังวลต่อการตกงานอย่างต่อเนื่อง โดยเหตุที่ร้านอาหารและสถานบันเทิงเป็นสถานประกอบการที่ได้รับผลกระทบจากมาตรการควบคุมการระบาดของโรคมามากที่สุดและมีอัตราการเลิกจ้างในระดับสูง ขณะเดียวกัน กลุ่มคนขับรถส่งอาหาร (ไรเดอร์) เดิมเป็นกลุ่มคนทำงานในระบบเศรษฐกิจภาคทางการ เมื่อต้องออกจากงานเดิมที่มีความมั่นคงมาสู่งานใหม่ในระบบเศรษฐกิจนอภาคทางการซึ่งไม่มีความมั่นคงทางรายได้ จึงมีภาวะความเครียดสูงกว่ากลุ่มแรงงานนอกระบบที่มีอยู่เดิม

งานศึกษานี้ยังพบว่าครอบครัว โดยเฉพาะพ่อแม่ หรือลูก เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยดึงแรงงานนอกระบบที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติดออกมาจากวงจรการเสพติด และเนื่องจากกลุ่มเหล่านี้ใช้สารเสพติดที่มีฤทธิ์เสพติดไม่สูงมากนัก (ไม่ใช่เฮโรอีนหรือโคเคน) จึงเลือกที่จะไม่เข้าสู่กระบวนการรักษาบำบัดอย่างเป็นทางการ ควบคู่ไปกับกลยุทธ์เปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมในชีวิต อาทิ หลีกเลี่ยงการติดต่อพบปะกับบุคคลแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการเสพติด หรือเปลี่ยนสถานที่ทำงาน

โดยเหตุที่แรงงานนอกระบบกลุ่มเสี่ยงต่อยาเสพติด เป็นกลุ่มจ้างงานตนเองที่ไม่มีสถานที่ทำงานประจำ หรือมีนายจ้างและสถานที่ทำงานประจำแต่ไม่มีสัญญาจ้าง จึงไม่อาจใช้มาตรการป้องกันการใช้ยาเสพติดในสถานที่ทำงานหรือผ่านกลไกนายจ้างได้โดยตรง อย่างไรก็ตาม กลุ่มแรงงานนอกระบบเป็นกลุ่มประชากรขนาดใหญ่ในพื้นที่เขตเมืองซึ่งเพิ่มจำนวนมากขึ้นตามลำดับ งานศึกษานี้จึงมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่เน้นมาตรการป้องกันและบรรเทาปัญหาเสพติดในกลุ่มแรงงานนอกระบบพื้นที่เขตเมือง เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างเมืองสุขภาวะ คนทำงานที่มีสุขภาพดี (Healthy City, Healthy Workers) ดังนี้

๑. มาตรการป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติดในพื้นที่เขตเมือง

- **จัดทำแผนยุทธศาสตร์ป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติดในเขตพื้นที่เมือง** สำหรับพื้นที่กรุงเทพมหานคร และพื้นที่อำเภอเมืองของ ๙ จังหวัดใหญ่ โดยสำนักงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติด (กรุงเทพฯ และภาค ๑ - ๙) ร่วมกับศูนย์อำนวยการป้องกันและปราบปรามยาเสพติดในกรุงเทพฯ และจังหวัดนั้น

- **จัดทำแผนปฏิบัติการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในกลุ่มเด็กและเยาวชนเขตพื้นที่เมือง** โดยศูนย์ปฏิบัติการและปราบปรามยาเสพติดในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร และพื้นที่อำเภอเมือง ๙ จังหวัดใหญ่ ร่วมกับเครือข่ายเด็กและเยาวชน ศูนย์เด็กและเยาวชน สภากองคกรชุมชนและสำนักงาน (กรณีกรุงเทพมหานคร) หรือองค์การบริหารส่วนตำบล (กรณีจังหวัด) เพื่อร่วมกันออกแบบกิจกรรมด้านศิลปะ ดนตรี วัฒนธรรม กีฬา ฯลฯ สำหรับเด็กและเยาวชนในพื้นที่เมือง อย่างต่อเนื่องตลอดปี โดยอาจขอความสนับสนุนร่วมจากภาคเอกชน อาทิ หอการค้าจังหวัด สภาอุตสาหกรรมจังหวัด และเครือข่ายสมาคมผู้ปกครองของสถานศึกษาขนาดใหญ่ในพื้นที่เมืองนั้น
- **เผยแพร่ข้อมูลการป้องกันและแนวทางการเข้าสู่กระบวนการบำบัดรักษาผู้เสพติดผ่านเครือข่ายร้านขายยาชุมชน** ในเขตพื้นที่เมือง เนื่องจากเป็นหน่วยบริการสุขภาพปฐมภูมิที่แรงงานนอกระบบรายได้น้อยเข้าถึงได้มากที่สุด
- **จัดเก็บข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะงานหรืออาชีพ**ของผู้เสพติดที่เข้าสู่กระบวนการบำบัดรักษา หรือผู้ค้าที่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรม

๒. มาตรการป้องกันมุ่งเป้าแรงงานนอกระบบกลุ่มเสี่ยงต่อยาเสพติดในพื้นที่เขตเมือง

- **สนับสนุนการทำงานป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของกลุ่มนอกระบบกลุ่มเสี่ยงต่อยาเสพติดในพื้นที่เมือง**ที่มีการรวมตัวในรูปแบบต่างๆ ผ่านการจัดสรรงบประมาณอย่างน้อยร้อยละ ๑๐ จากกองทุนป้องกันและปราบปรามยาเสพติด
  - **กลุ่มคนขับรถบริการส่งอาหาร**ซึ่งมีการรวมกลุ่มผ่านการเป็นสมาชิกเครือข่ายไรเดอร์สร้างเสริมสุขภาพ
  - **กลุ่มคนขับรถบริการสาธารณะ** (แท็กซี่ รถตู้ วินมอเตอร์ไซด์) ที่เป็นสมาชิกสมาคมการค้าเครือข่ายแท็กซี่ไทย เครือข่ายสหกรณ์แท็กซี่ในเขตกรุงเทพมหานคร เครือข่ายวินมอเตอร์ไซด์ เครือข่ายรถตู้บริการสาธารณะ ฯลฯ
  - **กลุ่มคนทำงานบริการในร้านอาหาร/สถานบันเทิง** ที่เป็นสมาชิกสหภาพแรงงานอาหารและบริการ ประเทศไทย สหภาพบาร์ิสต้า ฯลฯ
- **มุ่งเป้าแรงงานนอกระบบกลุ่มเสี่ยงให้เป็นผู้ประกันตนในระบบประกันสังคม** โดยร่วมกับสำนักงานประกันสังคม และสภากองคกรชุมชน (กรณีกรุงเทพมหานคร) หรือองค์การบริหารส่วนตำบล (กรณีจังหวัด) ทำงานเชิงรุก ผ่านการสำรวจแรงงานนอกระบบในพื้นที่ชุมชน ที่ยังมีได้เป็นผู้ประกันตน ทั้งกลุ่มที่เป็นผู้จ้างงานตนเอง และกลุ่มที่มีนายจ้างแต่ไม่มีสัญญาจ้าง

- สนับสนุนและส่งเสริมมาตรการสร้างความมั่นคงในการทำงาน/การจ้างงาน/รายได้ของแรงงานนอกระบบกลุ่มเสี่ยง โดยร่วมกับกระทรวงแรงงาน พัฒนานโยบายประกันรายได้ให้กับกลุ่มแรงงานนอกระบบ อาทิเช่น มาตรฐานสัญญาจ้างหรือสภาพการทำงานที่เป็นธรรม (fair contract or fair working condition) มาตรฐานค่าจ้างขั้นต่ำรายชั่วโมง (hour wage) สำหรับแรงงานนอกระบบที่มีนายจ้างชัดเจน และมาตรการภาษีรายได้ติดลบ (Negative Income Tax) สำหรับกลุ่มผู้จ้างงานตนเอง

บทคัดย่อ

แรงงานนอกระบบเขตพื้นที่เมืองเป็นกลุ่มที่มีโอกาสเกี่ยวข้องกับยาเสพติดได้มากเนื่องจากปัจจัยว่าด้วยความไม่มั่นคงในงานและรายได้ โครงการศึกษาปัจจัยสังคมกำหนดพฤติกรรมใช้สารเสพติดในกลุ่มแรงงานนอกระบบเขตเมือง มุ่งไปที่การวิเคราะห์ปัจจัยแวดล้อมที่ส่งผลต่อพฤติกรรมใช้สารเสพติดในกลุ่มแรงงานนอกระบบตามกลุ่มอาชีพที่เสี่ยงมาก ๕ กลุ่มอาชีพ เพื่อหามาตรการเชิงนโยบายในการป้องกันและแก้ปัญหาระเบียบวิธีในการศึกษาเป็นแบบผสมผสาน ประกอบด้วย การทบทวนวรรณกรรม การประชุมระดมสมองเพื่อกำหนดกลุ่มเป้าหมายแรงงานนอกระบบในการศึกษา การจัดเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถาม ๔๐๐ ตัวอย่าง การสัมภาษณ์เชิงลึก ๒๐ กรณีศึกษา และการสนทนากลุ่ม ๒ ครั้ง ผลการศึกษาพบว่า แรงงานนอกระบบในเขตเมืองทุกกลุ่มอาชีพเกี่ยวข้องกับสารเสพติดตั้งแต่อายุน้อยประมาณ ๑๕ ปี ในการใช้ยาเสพติดครั้งแรกทุกคนมีความลำพองใจว่าจะควบคุมไม่ให้ตนเองติดยาได้ โดยมากเป็นเพศชาย และเพศหญิงใช้ยาอีและยาเคมากกว่าเพศชาย ทั้งนี้ กลุ่มแรงงานนอกระบบที่เป็นกลุ่มเสี่ยงต่อการใช้ยาเสพติดมากที่สุดคือ กลุ่มคนขับบริการส่งอาหาร กลุ่มผู้ให้บริการด้านอาหาร (ร้านอาหาร/สถานบันเทิง) และกลุ่มคนขับรถแท็กซี่/รถตู้ ปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อการเกี่ยวข้องกับยาเสพติด ประกอบด้วย (หนึ่ง) บุคคลแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการใช้ยาเสพติด (สอง) ลักษณะของงานที่เสี่ยงต่อการใช้ยาเสพติด (สาม) ผลกระทบทางเศรษฐกิจ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายมุ่งเน้นเป้าหมายการเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างเมืองสุขภาวะ คนทำงานที่มีสุขภาพดี ประกอบด้วย มาตรการป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติดในพื้นที่เมือง และมาตรการที่มุ่งเป้าแรงงานนอกระบบในพื้นที่เมืองที่เป็นกลุ่มเสี่ยงต่อยาเสพติด

คำสำคัญ: ปัจจัยสังคมกำหนดพฤติกรรมใช้สารเสพติด, ยาเสพติด, แรงงานนอกระบบในเขตเมือง

Abstract

Urban informal workers are among the most likely to be involved in drugs due to job and income insecurity factors. The *Social Determinants of Drug Use among Urban Informal Workers Project* aims at the analysis of factors affecting substance use behaviours among 5 informal workers groups with highest risk of drug use, in order to find policy measures to prevent and solve problems. The mixed method is applied consisting of a literature review, brainstorming sessions to designated 5 informal worker population groups, a quantitative data collection with a questionnaire of 400 samples, 20 in-depth interviews and two group discussions. Findings are that urban Informal workers were involved in substance abuse at an early age of about 15 years and by the first drug use, everyone was content to control their addiction. Most of them are male, and females use ecstasy and K drugs more than males. Food delivery workers, food service group (restaurant / entertainment) and taxi / public van drivers are the most at risk of drug use. External factors affecting substance abuse include: (i) surrounded with drug user; (ii) working condition; (iii) economic impact. Policy recommendations focus on the goal of 'Healthy City, Healthy Workers, which include measures to prevent and solve drug problems in urban areas and target with informal workers who are at risk of drug abuse.

Key Words: Social Determinants of Substance Use, Drug Abuse, Urban Informal Workers

คำนำ

รายงานเรื่องโครงการศึกษาปัจจัยสังคมกำหนดพฤติกรรมใช้สารเสพติดในกลุ่มแรงงานนอกระบบในเขตเมือง (Study of Social Determinants of Substance Use among Urban Informal Workers) ฉบับนี้จัดทำขึ้นเพื่อทำความเข้าใจประเด็นยาเสพติดกับแรงงานนอกระบบในเขตเมืองซึ่งเป็นกลุ่มประชากรที่มีขนาดใหญ่และมีความซับซ้อนอย่างมาก เมื่อผนวกกับเรื่องยาเสพติดซึ่งเป็นประเด็นที่มีความสำคัญและซับซ้อนเช่นกันจึงทำให้มองเห็นถึงความสำคัญของสถานการณ์นี้อย่างชัดเจน

ความเป็นระบบเศรษฐกิจไม่เป็นทางการของแรงงานนอกระบบเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ในพื้นที่เมืองซึ่งมีความต้องการแรงงานเข้มข้นมากกว่าในพื้นที่ชนบท แต่ความเป็นนอกระบบสร้างความไม่มั่นคงในชีวิตให้กับแรงงานเช่นกัน ทำให้โอกาสของการเกี่ยวข้องกับยาเสพติดจึงเกิดขึ้นได้สูงตามไปด้วย การศึกษารุ่นนี้เลือกกลุ่มอาชีพของแรงงานนอกระบบมาเพียงห้ากลุ่มอาชีพที่คาดว่าจะมีโอกาสเกี่ยวข้องกับยาเสพติดมากที่สุดเพื่อเป็นจุดเริ่มต้นของการทำความเข้าใจพฤติกรรมการใช้สารเสพติดของแรงงานนอกระบบ เพื่อนำไปสู่การสร้างแนวทางหรือมาตรการในการป้องกันและแก้ไขแบบตรงจุด

โครงการฯ ขอขอบคุณสำนักงาน ปปส. นักวิชาการ เจ้าหน้าที่ภาครัฐและเอกชนทุกท่านที่สนับสนุนการดำเนินการของโครงการให้สำเร็จลุล่วงด้วยดี และขอขอบคุณกรณีศึกษาทุกท่านที่ยินดีเข้าร่วมโครงการรวมถึงยินดีให้เปิดเผยเรื่องราวที่มีประโยชน์อย่างยิ่งต่อการนำไปสู่มาตรการในการแก้ปัญหาเรื่องยาเสพติดในกลุ่มแรงงานนอกระบบ โครงการฯ หวังเป็นอย่างยิ่งว่ารายงานวิจัยฉบับนี้จะสามารถเป็นหนึ่งในงานที่จะช่วยแก้ไขปัญหาเรื่องยาเสพติดในประเทศไทย และสนับสนุนให้แรงงานนอกระบบมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น หากมีความผิดพลาดประการใดในรายงานฉบับนี้ คณะผู้วิจัยขออภัยและขออน้อมรับความผิดนี้ไว้

คณะผู้วิจัย

ตุลาคม ๒๕๖๕

สารบัญ

	หน้า
บทสรุปผู้บริหาร	2
บทคัดย่อ	9
Abstract	10
คำนำ	11
สารบัญ	12
บทที่ ๑ บทนำ	16
บทที่ ๒ แนวคิดและทบทวนวรรณกรรม	25
บทที่ ๓ ผลการศึกษาเชิงปริมาณ: สถานการณ์และพฤติกรรมใช้สารเสพติดในกลุ่ม แรงงานนอกระบบเขตเมือง	33
บทที่ ๔ ผลการศึกษาเชิงคุณภาพ: สถานการณ์และพฤติกรรมใช้สารเสพติดในกลุ่ม แรงงานนอกระบบเขตเมือง	68
บทที่ ๕ วิเคราะห์ สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	85
เอกสารอ้างอิง	95

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ ๑ ตารางสรุปจำนวนการเก็บข้อมูลแยกตามรายอาชีพ	34
ตารางที่ ๒ แสดงข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง	35
ตารางที่ ๓ แสดงข้อมูลด้านรายได้และหนี้สินกลุ่มตัวอย่าง	36
ตารางที่ ๔ แสดงสาเหตุของหนี้อันดับแรก	37
ตารางที่ ๕ แสดงสภาพภาพการจ้างงาน	37
ตารางที่ ๖ แสดงสภาพการทำงานปัจจุบัน	38
ตารางที่ ๗ แสดงสุขภาพของกลุ่มตัวอย่าง	38
ตารางที่ ๘ แสดงความรู้ และความสามารถในการเข้าถึงสารสนเทศของแรงงาน นอกระบบในเขตเมือง	39
ตารางที่ ๙ แสดงพฤติกรรมการใช้สารสนเทศที่พบมากที่สุด	41
ตารางที่ ๑๐ แสดงพฤติกรรมการใช้สารสนเทศที่พบมากที่สุด	44
ตารางที่ ๑๑ ตารางสรุปผลการสัมภาษณ์กรณีศึกษา ๑๖ กรณี	74
ตารางที่ ๑๒ ตารางสรุปผลการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้อง ๔ กรณี	79

สารบัญญรูปภาพ

	หน้า
รูปที่ ๑ ขั้นตอนการสืบค้นเอกสารอย่างเป็นระบบ ประยุกต์จาก Velasco, 2002	22
รูปที่ ๒ ผังการทบทวนเอกสาร	24
รูปที่ ๓ ระบบที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมและพัฒนาการของมนุษย์ ๔ ระดับ	26
รูปที่ ๔ ระดับของระบบที่มีอิทธิพลพฤติกรรมและพัฒนาการของมนุษย์	27
รูปที่ ๕ แสดงอายุที่แรกใช้เครื่องดื่มชูกำลังครั้งแรกแยกตามกลุ่มอาชีพ	47
รูปที่ ๖ แสดงความถี่ในการใช้เครื่องดื่มชูกำลัง ในหนึ่งปีที่ผ่านมา และใน ๓๐ วันที่ผ่านมา	48
รูปที่ ๗ แสดงอายุที่แรกใช้บุหรี่ครั้งแรกแยกตามกลุ่มอาชีพ	48
รูปที่ ๘ แสดงความถี่ในการใช้บุหรี่ ในหนึ่งปีที่ผ่านมาและใน ๓๐ วันที่ผ่านมา	49
รูปที่ ๙ แสดงอายุที่แรกใช้เครื่องดื่มแอลกอฮอล์ครั้งแรกแยกตามกลุ่มอาชีพ	50
รูปที่ ๑๐ แสดงความถี่ในการใช้เครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในหนึ่งปีที่ผ่านมา และใน ๓๐ วันที่ผ่านมา	50
รูปที่ ๑๑ แสดงอายุที่แรกใช้กัญชาครั้งแรกแยกตามกลุ่มอาชีพ	51
รูปที่ ๑๒ แสดงความถี่ในการใช้กัญชาในหนึ่งปีที่ผ่านมา และใน ๓๐ วันที่ผ่านมา	52
รูปที่ ๑๓ แสดงอายุที่แรกใช้ยาสูบครั้งแรกแยกตามกลุ่มอาชีพ	52
รูปที่ ๑๔ แสดงความถี่ในการใช้ยาสูบในหนึ่งปีที่ผ่านมา และใน ๓๐ วันที่ผ่านมา	53
รูปที่ ๑๕ .แสดงอายุที่แรกใช้กระท่อมครั้งแรกแยกตามกลุ่มอาชีพ	54
รูปที่ ๑๖ แสดงความถี่ในการใช้กระท่อมในหนึ่งปีที่ผ่านมา และใน ๓๐ วันที่ผ่านมา	54
รูปที่ ๑๗ แสดงอายุที่แรกใช้น้ำต้มใบกระท่อมผสมสารชนิดอื่นครั้งแรกแยกตามกลุ่มอาชีพ	55
รูปที่ ๑๘ แสดงความถี่ในการใช้น้ำต้มใบกระท่อมผสมสารชนิดอื่นในหนึ่งปีที่ผ่านมา และใน ๓๐ วันที่ผ่านมา	56
รูปที่ ๑๙ .แสดงอายุที่แรกใช้สารระเหย ครั้งแรกแยกตามกลุ่มอาชีพ	56
รูปที่ ๒๐ แสดงอายุที่แรกใช้ยานอนหลับยากล่อมประสาท /ยาคลายเครียด ครั้งแรกแยกตามกลุ่มอาชีพ	57
รูปที่ ๒๑ แสดงความถี่ในการใช้ยานอนหลับยากล่อมประสาท /ยาคลายเครียด ในหนึ่งปีที่ผ่านมา และใน ๓๐ วันที่ผ่านมา	58
รูปที่ ๒๒ แสดงอายุที่แรกใช้ยาแก้ไอครั้งแรกแยกตามกลุ่มอาชีพ	58
รูปที่ ๒๓ แสดงความถี่ในการใช้ยาแก้ไอในหนึ่งปีที่ผ่านมา และใน ๓๐ วันที่ผ่านมา	59
รูปที่ ๒๔ แสดงอายุที่แรกใช้ฝิ่นครั้งแรกแยกตามกลุ่มอาชีพ	60
รูปที่ ๒๕ แสดงความถี่ในการใช้ฝิ่นในหนึ่งปีที่ผ่านมาและใน ๓๐ วันที่ผ่านมา	60
รูปที่ ๒๖ แสดงอายุที่แรกใช้ผงขาว/เฮโรอีน ครั้งแรกแยกตามกลุ่มอาชีพ	61

สารบัญรูปภาพ (ต่อ)

	หน้า
รูปที่ ๒๗ แสดงอายุที่แรกใช้ยาบ้าครั้งแรกแยกตามกลุ่มอาชีพ	62
รูปที่ ๒๘. แสดงความถี่ในการใช้ยาบ้าในหนึ่งปีที่ผ่านมา และใน ๓๐ วันที่ผ่านมา	63
รูปที่ ๒๙ .แสดงอายุที่แรกใช้ยาไอซ์ครั้งแรกแยกตามกลุ่มอาชีพ	63
รูปที่ ๓๐ แสดงความถี่ในการใช้ยาไอซ์ในหนึ่งปีที่ผ่านมา และใน ๓๐ วันที่ผ่านมา	64
รูปที่ ๓๑ แสดงอายุที่แรกใช้ยาอี/ยาเลิฟ ครั้งแรกแยกตามกลุ่มอาชีพ	65
รูปที่ ๓๒ แสดงความถี่ในการใช้ยาอี/ยาเลิฟ ในหนึ่งปีที่ผ่านมา และใน ๓๐ วันที่ผ่านมา	65
รูปที่ ๓๓ แสดงอายุที่แรกใช้ยาเคครั้งแรกแยกตามกลุ่มอาชีพ	66
รูปที่ ๓๔ แสดงความถี่ในการใช้ยาเคในหนึ่งปีที่ผ่านมาและใน ๓๐ วันที่ผ่านมา	66
รูปที่ ๓๕ ปัจจัยภายในส่วนบุคคล (ภายใน) และปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อการใช้ยาเสพติด	85

บทที่ ๑

บทนำ

หลักการและเหตุผล

สถานการณ์การแพร่ระบาดของยาเสพติดหลายปีที่ผ่านมาสะท้อนให้เห็นว่า กลุ่มผู้เสพยาเสพติดส่วนใหญ่อยู่ในวัยแรงงาน (อายุ ๑๕-๕๕ ปี) ดังที่ในปี พ.ศ. ๒๕๖๑ พบว่ากลุ่มผู้เสพยาเสพติดกลุ่มใหญ่สุด ร้อยละ ๒๔ มีอายุ ๒๐-๒๔ ปี โดยเป็นกลุ่มผู้ใช้แรงงานและรับจ้าง และยาเสพติดที่ใช้มากที่สุดถึงร้อยละ ๘๐ คือ ยาบ้า และข้อมูลการบำบัดรักษาและฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดของประเทศ (บสต.) ในปี พ.ศ. ๒๕๕๙ จำนวนผู้บำบัดรักษา ยาเสพติดร้อยละ ๗๙ มีงานทำ

ในสังคมที่มีการกลายเป็นเมือง (Urbanization) สูงมากขึ้น เช่น กรุงเทพมหานคร ดังนั้น ระบบเศรษฐกิจทั้งในและนอกภาคทางการ (formal and informal economy) ที่เป็นกลไกในการทำงานได้รับผลกระทบจากการกลายเป็นเมืองและการขยายของเมืองอย่างมาก โดยเฉพาะเศรษฐกิจนอกระบบทางการ (informal economy) ซึ่งปกติแล้วจะอยู่ในภาคการเกษตร (agriculture sector) และกำลังเพิ่มจำนวนมากขึ้นทั้งในภาคอุตสาหกรรม (industrial sector) และภาคบริการ (service sector) เพราะจำนวนผู้มีงานทำในภาคการเกษตรมีแนวโน้มลดลง ในขณะที่จำนวนผู้มีงานทำนอกภาคการเกษตรมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น (ธนาคารแห่งประเทศไทย, ๒๕๖๓) ตัวอย่างเช่น การขยายเมืองมีความต้องการประชากรแรงงานจำนวนมากในการสร้างเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในอุตสาหกรรมก่อสร้าง และกลุ่มแรงงานก่อสร้าง มีทั้งแรงงานในระบบและแรงงานนอกระบบ แรงงานก่อสร้างถือเป็นกลุ่มเสี่ยงในการใช้สารเสพติดในอัตราที่สูงกว่ากลุ่มประชากรอื่น (Bush & Lipari, 2013; Ompad et al., 2019) ทั้งนี้ รายงานสถานการณ์ปัญหาเสพยาเสพติดของกลุ่มแรงงานไทยในปี พ.ศ. ๒๕๖๐ ชี้ให้เห็นว่า ยาเสพติดมีการแพร่ระบาดในกลุ่มประชากรแรงงานมีสัดส่วนสูงกว่ากลุ่มประชากรทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้สารกระตุ้นในกลุ่มสาร Methamphetamine เพื่อเสริมการทำงานสูงกว่าที่มีการใช้ในกลุ่มบันเทิง ๒๒ เท่าของกลุ่มประชากรทั่วไป กลุ่มชนสูงสูงกว่า ๗ เท่ากลุ่มประชากรทั่วไป และ กลุ่มแรงงานก่อสร้างสูงกว่ากลุ่มประชากรทั่วไปถึง ๓ เท่า (มานพ คณะโต et al., ๒๕๖๐) ซึ่งกลุ่มข้างต้นส่วนมากเป็นแรงงานนอกระบบ นอกจากนี้ มีงานวิจัยหลายชิ้นยืนยันว่า เศรษฐกิจนอกระบบซึ่งรวมถึงแรงงานนอกระบบมีความเกี่ยวข้องกับการใช้ยาเสพติด หรือมีพฤติกรรมการใช้สารเสพติดอย่างมีนัยยะสำคัญ (Auld, 1986; Seddon, 2008) โดยเฉพาะในกลุ่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ (McCollister et al., 2011) นอกจากนี้ สภาพแวดล้อมในการทำงาน ปัจจัยเชื้อชาติ การเป็นแรงงานย้ายถิ่น และการปรับตัวข้ามวัฒนธรรม สภาพการทำงานอาจส่งผลต่อภาวะความเครียดและความบิบบิ้นในชีวิตที่แตกต่างกัน และนำมาสู่พฤติกรรมการใช้สารเสพติดเพื่อเสริมการทำงานและช่วยรับมือการปรับตัวในสังคมใหม่ของกลุ่มแรงงาน (Alaniz, 2002; Garcia, 2007; Borges et al., 2009; Blanco et al., 2013; Kissinger et al., 2013; Britto et al., 2016)

เมืองเป็นพื้นที่ที่มีสัดส่วนแรงงานนอกระบบจำนวนมาก เพราะจากการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติ (๒๕๖๓) พบว่าผู้มีงานทำ ร้อยละ ๒๒.๕๒ หรือประมาณ ๘.๖๗ ล้านคน ทำงานอยู่ในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล แต่กลับเป็นผู้ที่ไม่สามารถเข้าสู่ระบบประกันสังคม มาตรา ๓๓ ได้ ราวร้อยละ ๒๙.๐๓ หรือประมาณ ๒.๕๒ ล้านคน และเมื่อมุ่งเป้าเฉพาะเขตกรุงเทพมหานครแล้ว มีแรงงานนอกระบบในกรุงเทพมหานคร คิดเป็นร้อยละ ๒๐ ของการจ้างงานทั้งหมดในกรุงเทพฯ และเขตเมือง และคิดเป็นร้อยละ ๑๖ ของการจ้างงานทั้งหมดในประเทศ (WIEGO, 2019) ดังนั้นเมืองจึงเป็นพื้นที่สำคัญของแรงงานนอกระบบนอกภาคการเกษตร

โครงการศึกษาปัจจัยสังคมกำหนดพฤติกรรมใช้สารเสพติดในกลุ่มแรงงานนอกระบบเขตเมือง จึงมุ่งไปที่การวิเคราะห์ปัจจัยแวดล้อมที่ส่งผลต่อพฤติกรรมใช้สารเสพติดในกลุ่มแรงงานนอกระบบตามกลุ่มอาชีพที่เสี่ยงมาก ๕ กลุ่มอาชีพ เพื่อหาแนวทางในการออกแบบการแทรกแซงเชิงนโยบายผ่านปัจจัยแวดล้อมเหล่านั้น และสนับสนุนแผนปฏิบัติการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด พ.ศ.๒๕๖๓-๒๕๖๕ สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด มุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาเสพติดอย่างเป็นองค์รวมทั้งระบบ ตั้งแต่ต้นทาง กลางทาง และปลายทาง โดยมาตรการป้องกันยาเสพติดที่สำคัญยังครอบคลุมแนวทางการปรับสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมในกลุ่มประชากรแรงงานที่แตกต่างกัน

ทั้งนี้ ขอบเขตการศึกษามุ่งสำรวจพฤติกรรมใช้สารเสพติดของกลุ่มแรงงานนอกระบบ ๕ กลุ่มอาชีพที่เสี่ยงมากในกรุงเทพมหานครเป็นหลัก เนื่องจากเป็นเมืองใหญ่ที่มีกิจกรรมการจ้างงานแรงงานนอกระบบนอกภาคเกษตรจำนวนมาก

เป้าหมาย

ข้อเสนอเชิงนโยบายป้องกันการแพร่ระบาดของสารเสพติดในกลุ่มแรงงานนอกระบบ โดยเฉพาะกลุ่มที่เสี่ยง ๕ กลุ่มอาชีพแรก

วัตถุประสงค์

๑. ทราบถึงสถานการณ์การแพร่ระบาดของสารเสพติดในกลุ่มแรงงานนอกระบบในเขตเมือง
๒. เข้าใจพฤติกรรมการใช้สารเสพติดในกลุ่มแรงงานนอกระบบในเขตเมืองโดยเฉพาะในกลุ่มอาชีพที่เสี่ยง
๓. ทราบปัจจัยทางสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่กำหนดแบบแผนพฤติกรรมใช้สารเสพติดในกลุ่มแรงงานนอกระบบเขตเมือง
๔. สร้างมาตรการและแนวทางการเฝ้าระวังจากปัจจัยในอดีตร่วมกับการคาดการณ์สถานการณ์การแพร่ระบาดของยาเสพติดในกลุ่มแรงงานนอกระบบในอนาคต
๕. พัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อป้องกันการแพร่ระบาดของสารเสพติดในกลุ่มแรงงานนอกระบบที่ครอบคลุมแรงงานนอกระบบที่เป็นกลุ่มเสี่ยงต่อผู้เกี่ยวข้องโดยเฉพาะต่อ สำนักงาน ป.ป.ส.

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ข้อมูลเบื้องต้นทันสถานการณ์ว่าด้วยแบบแผนพฤติกรรมใช้สารเสพติดในกลุ่มแรงงานนอกระบบเขตเมืองที่ประกอบด้วยแรงงานนอกระบบในกลุ่มอาชีพเสี่ยง ๕ กลุ่มอาชีพ
๒. ความรู้ความเข้าใจว่าด้วยสาเหตุปัจจัยสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่กำหนดแบบแผนพฤติกรรมใช้สารเสพติดในกลุ่มแรงงานนอกระบบในเขตเมืองที่เมื่อเทียบกับกลุ่มประชากรอื่น
๓. มาตรการและแนวทางเฝ้าระวังและป้องกันยาเสพติดในกลุ่มแรงงานนอกระบบผ่านกลไกมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆ

ตัวชี้วัดหลัก

๑. รายงานผลการทบทวนวรรณกรรมว่าด้วยมาตรการป้องกันยาเสพติดในกลุ่มแรงงานนอกระบบในต่างประเทศ ๑ ฉบับ
๒. รายงานการศึกษาพฤติกรรมใช้สารเสพติดในกลุ่มแรงงานนอกระบบเขตเมืองที่ประกอบด้วยกลุ่มอาชีพเสี่ยง ๕ กลุ่มอาชีพ ๑ ฉบับ
๓. เอกสารข้อเสนอเชิงนโยบายและมาตรการป้องกันยาเสพติดในกลุ่มแรงงานนอกระบบบนฐานของปัจจัยสังคมกำหนดพฤติกรรมใช้สารเสพติด ๑ ฉบับ

๑ ตัวชี้วัดเชิงปริมาณ (ระบุเป็นข้อ)

ลำดับ	ชื่อตัวชี้วัด	เป้าหมาย/ จำนวน	หน่วยนับ (คน/แห่ง)
๑	รายงานผลการทบทวนวรรณกรรมว่าด้วยมาตรการป้องกันยาเสพติดในกลุ่มแรงงานนอกระบบในต่างประเทศ	๑	ฉบับ
๒	รายงานการศึกษาพฤติกรรมใช้สารเสพติดในกลุ่มแรงงานนอกระบบเขตเมืองที่ประกอบด้วยกลุ่มอาชีพเสี่ยง ๕ กลุ่มอาชีพ	๑	ฉบับ
๓	เอกสารข้อเสนอเชิงนโยบายและมาตรการป้องกันยาเสพติดในกลุ่มแรงงานนอกระบบบนฐานของปัจจัยสังคมกำหนดพฤติกรรมใช้สารเสพติด	๑	ฉบับ
๔	นายจ้างหรือที่ทำงานนอกระบบเข้าใจปัญหาเสพติดอย่างน้อย	๔	พื้นที่/ นายจ้าง (คน)

๒ ตัวชี้วัดเชิงคุณภาพ (ระบุเป็นข้อ)

ลำดับ	ชื่อตัวชี้วัด/เป้าหมาย
๑	มีแรงงานและผู้เกี่ยวข้องเข้าใจเรื่องปัญหาเสพติดในกลุ่มแรงงานมากขึ้น
๒	นำเสนอข้อเสนอเชิงนโยบายต่อผู้เกี่ยวข้อง และต่อสาธารณะ

กิจกรรมและระยะเวลาการทำงาน

๑. การทบทวนวรรณกรรม ปรีทัศน์สถานการณ์ปัญหาเสพติดในกลุ่มแรงงานนอกระบบและมาตรการแนวทางในการแก้ไขปัญหาจากเอกสารวิชาการ
๒. ประชุมระดมสมอง ๑ ครั้ง เพื่อหากลุ่มอาชีพที่เสี่ยงต่อการเกี่ยวข้องกับยาเสพติดของแรงงานนอกระบบ
๓. ประชุมวิเคราะห์ เพื่อเลือกกลุ่มอาชีพ ๕ กลุ่ม ในวันที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๕๖๔
๔. การสำรวจแบบแผนพฤติกรรมใช้สารเสพติดในกลุ่มแรงงานนอกระบบ ๕ กลุ่มอาชีพ ด้วยการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ
  - ๔.๑ คัดเลือกพื้นที่ที่เป็นพื้นที่เป้าหมายของแต่ละกลุ่มอาชีพแบบเฉพาะเจาะจงจากคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ ทั้ง ๕ กลุ่มอาชีพแบบกระจายตัวและแบ่งสัดส่วนกลุ่มอาชีพละ ๘๐ คน
  - ๔.๒ ออกแบบแบบสอบถาม ทดสอบแบบสอบถาม ขอพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคน และจัดเก็บข้อมูลแรงงานในพื้นที่ที่กำหนด จำนวนรวม ๔๐๐ คน
  - ๔.๓ บันทึกข้อมูลและตรวจสอบข้อมูล เพื่อการวิเคราะห์
๕. เก็บข้อมูลเชิงลึกด้วยการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ๓ ส่วน คือ
  - ๕.๑ สัมภาษณ์แรงงานนอกระบบ ตามกลุ่มอาชีพ รวม ๑๖ คน
  - ๕.๒ สัมภาษณ์ผู้ประกอบการ ผู้เกี่ยวข้องกับผู้ใช้สารเสพติด รวม ๔ คน
  - ๕.๓ สทนากลุ่มแรงงานนอกระบบ และผู้เกี่ยวข้อง รวม ๒ ครั้ง ในวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๕ และ ๒๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๕
๖. การวิเคราะห์มุ่งเน้นไปที่สาเหตุที่เป็นปัจจัยสังคม (Social Determinants) ด้านต่างๆ บนพื้นฐานของข้อมูลการสำรวจ ตลอดจนผู้เกี่ยวข้อง
๗. ประชุมสรุปผลการศึกษา
๘. การสังเคราะห์ข้อเสนอเชิงนโยบาย บนพื้นฐานของปัจจัยสังคมกำหนดพฤติกรรมใช้สารเสพติดในกลุ่มแรงงานนอกระบบ สำหรับสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด (ป.ป.ส.) เพื่อเป็นพื้นที่ในการทำงานอย่างมีส่วนร่วมกับภาคส่วนอื่น ดังเช่น กระทรวงแรงงาน กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เป็นต้น
๙. ประชุมผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบาย และสรุปจัดทำข้อเสนอ ๑ ครั้ง ในวันที่ ๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๕
๑๐. สรุปเขียนรายงาน

กลุ่มผู้ได้รับประโยชน์จากงานศึกษา

- สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด (ป.ป.ส.)
- ผู้ประกอบการที่มีการจ้างงานแรงงานนอกระบบ
- แรงงานนอกระบบ
- กระทรวงแรงงาน และภาคีอื่นๆ

ระเบียบวิธีวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัยในการศึกษานี้ เป็นแบบผสม (mix method) ประกอบด้วย การวิจัยเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ เพื่อการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล โดยมีขั้นตอนการเก็บข้อมูลแบ่งออกเป็นหลายช่วง ประกอบด้วย

๑. ทบทวนเอกสารในต่างประเทศ เพื่อหามาตรการป้องกันยาเสพติดในกลุ่มแรงงานนอกระบบในต่างประเทศ โดยเลือกประเทศที่มีความใกล้เคียงกับประเทศไทย และประเทศที่สามารถเป็นเกณฑ์มาตรฐาน (benchmark) อังอิง (โปรดดูกรอบการทบทวนเอกสาร หัวข้อ ๕.๑)

๒. การจัดประชุมระดมสมองนักวิชาการด้านแรงงานนอกระบบ เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง เช่น กระทรวงแรงงาน และสำนักงาน ป.ป.ส. และกลุ่มผู้นำชุมชน อย่างน้อย ๑ ครั้ง เพื่อทำการหากลุ่มอาชีพในกลุ่มแรงงานนอกระบบที่เสี่ยงต่อการมีพฤติกรรมเกี่ยวข้องกับยาเสพติด สิบอันดับแรก และคัดเลือกเพียง ๕ อันดับแรก

๓. ประชุมวิเคราะห์เพื่อเลือกกลุ่มอาชีพตัวอย่าง จำนวน ๕ กลุ่มอาชีพ เพื่อเลือกพื้นที่ในการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณแบบแบ่งสัดส่วน จำนวน ๔๐๐ ตัวอย่าง

๔. ออกแบบเครื่องมือ ประกอบด้วยแนวคำถามเพื่อการสัมภาษณ์ และแนวคำถามสนทนากลุ่มแบบสอบถาม ดำเนินการทดสอบเครื่องมือ และขอรับการพิจารณาจากคณะกรรมการวิจัยในคน

๕. เก็บข้อมูลเชิงปริมาณ จากการเก็บแบบสอบถามจากกลุ่มแรงงานนอกระบบ จำนวน ๔๐๐ ตัวอย่าง จาก ๕ กลุ่มอาชีพ

๖. เก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ๒ แบบ คือ การสัมภาษณ์แรงงานนอกระบบจากกลุ่มอาชีพ เพื่อให้ได้รายละเอียดเชิงลึกของข้อมูล จำนวน ๑๖ กรณี รวมถึงกลุ่มนายจ้าง และผู้เกี่ยวข้อง ๔ กรณีศึกษา และการประชุมกลุ่มแรงงานนอกระบบและผู้เกี่ยวข้อง สองครั้ง

ประชากรตัวอย่างในการศึกษา ประกอบด้วย

๑. การทบทวนเอกสารในต่างประเทศ และในประเทศไทย อย่างเป็นระบบ โดยเลือกจากประเทศที่มีมาตรการเกี่ยวกับการดำเนินการด้านยาเสพติดในกลุ่มแรงงานนอกระบบ อย่างน้อย สามประเทศ คือ ประเทศที่สามารถใช้เป็นเกณฑ์อ้างอิงได้ จำนวน ๑ ประเทศ และประเทศที่มีบริบทใกล้เคียงกับประเทศไทย จำนวน ๒ ประเทศ

๒. การประชุมระดมสมอง จากกลุ่มนักวิชาการที่ทำงานเกี่ยวข้องกับแรงงานนอกระบบ ร่วมกับ กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน กลุ่มเจ้าหน้าที่หน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง และกลุ่มผู้นำชุมชน

๓. การวิจัยเชิงปริมาณ ประกอบด้วย การสำรวจพฤติกรรมใช้สารเสพติดของกลุ่มแรงงานนอกระบบ ในกรุงเทพมหานคร และเนื่องจากเป็นกลุ่มประชากรที่ไม่ทราบจำนวนแน่ชัด จึงใช้การคำนวณประชากร เป้าหมายตามสูตรของคอคแรน (Cochran, 1977 อ้างในธีรวิทย์ เอกะกุล, 2543) ใช้ที่ระดับความเชื่อมั่น ๙๕% ความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้ ๕% และสัดส่วนของลักษณะประชากรที่สนใจเท่ากับ ๐.๕ คำนวณได้ ๓๘๔ ตัวอย่าง ตามสูตร จึงทำการปัดเป็น ๔๐๐ ตัวอย่าง

$$n = \frac{Z^2}{4e^2}$$

n = ขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการ

e = ระดับความคลาดเคลื่อนของการสุ่มตัวอย่างที่ยอมรับได้

Z = ค่า Z ที่ระดับความเชื่อมั่นหรือระดับนัยสำคัญ

ถ้าระดับความเชื่อมั่น 95% หรือระดับนัยสำคัญ 0.05 มีค่า Z = 1.96 และหากระดับความเชื่อมั่น 99% หรือระดับนัยสำคัญ 0.01 มีค่า Z = 2.58

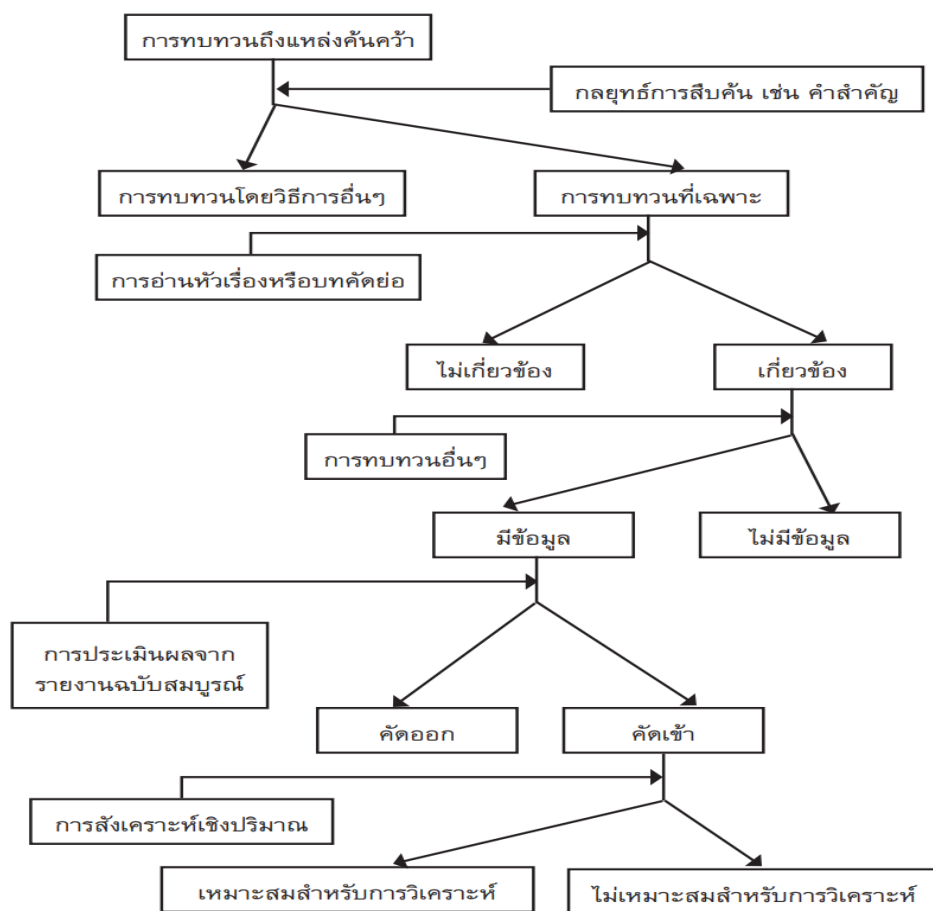
ทั้งนี้ เพื่อให้ครอบคลุมกลุ่มประชากรทั้ง ๕ กลุ่มอาชีพ แบบแบ่งสัดส่วนที่จำแนกตามประเภทของกลุ่มอาชีพที่ได้จากการประชุมระดมสมอง

๔. การวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย การสัมภาษณ์แรงงานนอกระบบ ทั้ง ๕ กลุ่มอาชีพ จำนวน ๑๖ กรณีศึกษา และผู้เกี่ยวข้อง ๔ กรณีศึกษา และประชุมกลุ่มแรงงานนอกระบบและผู้เกี่ยวข้อง จำนวน ๒ ครั้ง ข้อมูลจากการวิจัยใช้ในการวิเคราะห์ปัจจัยสังคมที่กำหนดพฤติกรรมใช้สารเสพติดของกลุ่มแรงงานนอกระบบ และพัฒนาข้อเสนอและมาตรการป้องกันการใช้สารเสพติดของกลุ่มแรงงานนอกระบบ

กรอบการทบทวนเอกสาร

การดำเนินการทบทวนเอกสารในโครงการเลือกใช้การทบทวนแบบเป็นระบบ (Systematic review) ด้วยการตั้งคำถามวิจัยที่เฉพาะเจาะจง เพื่อนำไปสู่การคัดเลือกข้อมูลและวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ ทั้งนี้ ประกอบด้วย 1) การกำหนดปัญหา 2) การรวบรวมข้อมูล 3) การประเมินคุณภาพ 4) การสังเคราะห์ผล และ 5) การแปลผล โดยหลักสำคัญเฉพาะการกำหนดปัญหา (Problem formulation) เพื่อเป็นการกำหนดขอบเขตในการทำงานให้ชัดเจน เหมาะสม ดังนั้นคำถามที่จะนำมาใช้ในการหาคำตอบที่เหมาะสม จึงเป็นคำถามที่กำหนดความหมายเชิงปฏิบัติการที่จะใช้ในการดำเนินการ และจำเป็นต้องใช้การทบทวนที่มีระบบ ขั้นตอน เช่น คำถามด้านวิธีการศึกษา วิธีการทดสอบ ด้านประชากร ด้านผลการศึกษา เป็นต้น ทั้งนี้ต้อง

พิจารณาว่า องค์ประกอบที่สำคัญคือตัวแปรหลัก กลุ่มประชากร และผลการศึกษาของงานแต่ละชิ้นเป็นเช่นไร เป็นหลัก

รูปที่ ๑ ขั้นตอนการสืบค้นเอกสารอย่างเป็นระบบ ประยุกต์จาก Velasco, 2002

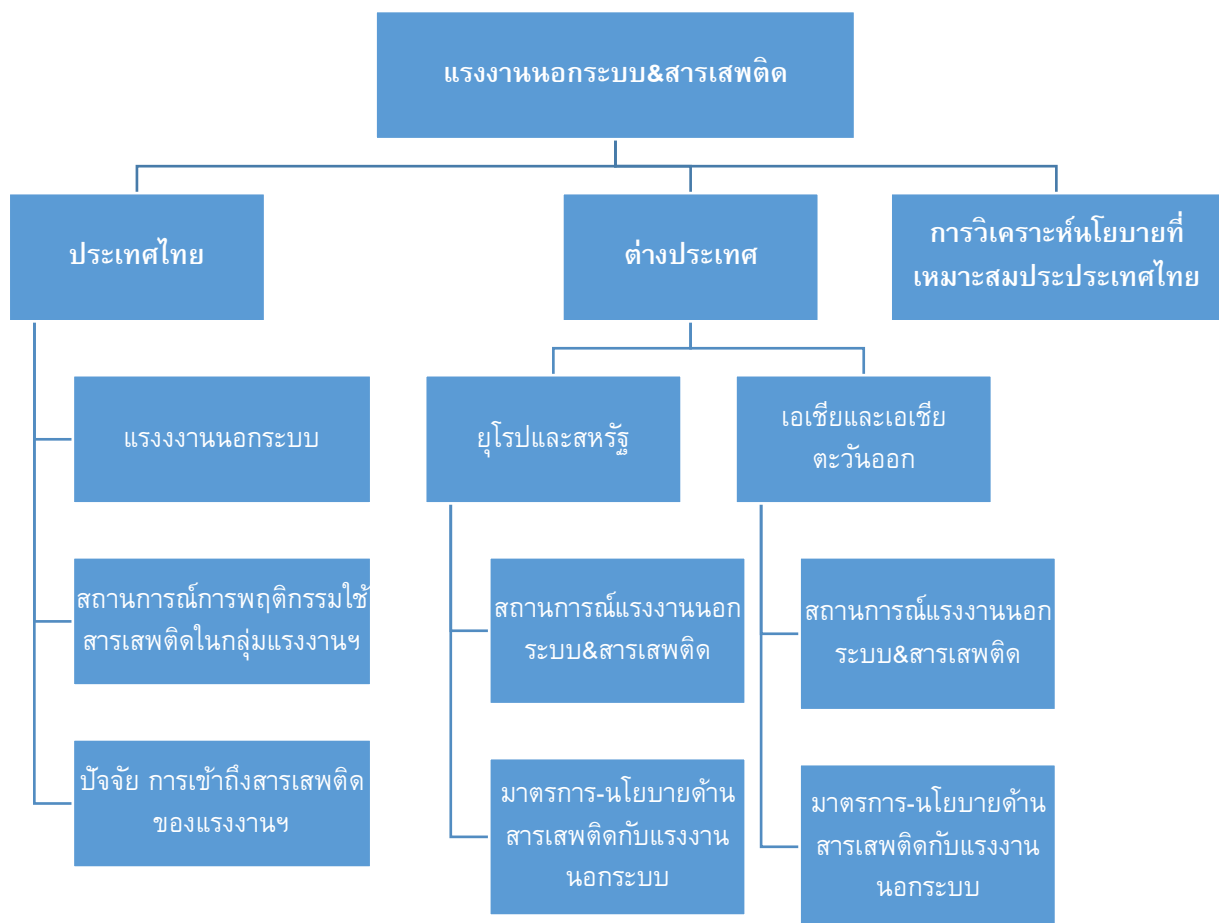
ในกระบวนการรวบรวมข้อมูล (Data collection) นั้น มีความจำเป็นต้นมีการสืบค้นที่ครบถ้วน ครอบคลุม ประกอบด้วย การสืบค้นจากงานที่มีผู้ทบทวนอยู่แล้ว และงานที่เป็นเอกสารดั้งเดิม (original) และนำไปสู่การคัดกรองข้อมูล เพื่อแยกข้อมูลที่ไม่เกี่ยวข้องออกจากกลุ่มข้อมูลที่ต้องการและอยู่ในกรอบของปัญหาที่ตั้งไว้ ด้วยการตั้งเกณฑ์ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะเป็นรูปแบบการทำซ้ำ ไปจนกว่าจะได้ข้อมูลที่เหมาะสมและเพียงพอตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้ (รูปที่๑)

การประเมินคุณภาพของข้อมูลเป็นอีกขั้นตอนในการดำเนินการเพื่อให้คุณค่าของข้อมูลที่ได้ทำการรวบรวมไว้ในขั้นตอนก่อนหน้า ดังนั้น คุณภาพข้อมูล (Data Quality) คือ ข้อมูลที่ปราศจากข้อผิดพลาด ไม่มีข้อขัดแย้งเชิงตรรกะเหตุผล และมีความครบถ้วนสมบูรณ์ โดยสรุปลักษณะของข้อมูลที่มีคุณภาพควรประกอบด้วย 5 คุณลักษณะ ได้แก่ ความถูกต้อง (Accuracy) ความสมบูรณ์ (Completeness) ความเที่ยง (Consistency) ความตรงตามกาล (Timeliness) ความเป็นเอกลักษณ์ (Uniqueness) และความแม่นยำ (Validity) อย่างไรก็ตามการตรวจสอบคุณภาพอาจทำได้หลายรูปแบบ หลายวิธี ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะและ

โอกาสของความผิดพลาดคลาดเคลื่อนที่เกิดขึ้น บางเรื่องก็เป็นเรื่องยากที่จะตรวจสอบได้ แต่หลายๆ เรื่องก็อาจทำได้ด้วยการตรวจสอบโดยตรงกับตัวข้อมูล

การทบทวนเอกสารของโครงการนี้ แบ่งออกเป็นสามส่วนหลักเพื่อให้เข้าใจสถานการณ์ พัฒนาการ และโอกาสในการประยุกต์ใช้นโยบายจากงานทบทวนดังนี้

๑. การทบทวนสถานการณ์เรื่องแรงงานนอกระบบในเขตเมือง และความเกี่ยวข้องกับสารเสพติด รวมไปถึงปัจจัย พฤติกรรมการใช้สารเสพติดในประเทศไทย
๒. การทบทวนประเด็นและสถานการณ์เรื่องแรงงานนอกระบบกับยาเสพติดในต่างประเทศ
๓. การทบทวนแนวนโยบายหรือมาตรการในการดำเนินการเกี่ยวกับเรื่องสารเสพติดในกลุ่มแรงงานนอกระบบในต่างประเทศ ประกอบด้วย ประเทศในยุโรปหรือสหรัฐอเมริกา จำนวน หนึ่งประเทศ ประเทศในเอเชียและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สองประเทศ (รายละเอียดในรายงานผลการทบทวนวรรณกรรมว่าด้วยมาตรการป้องกันยาเสพติดในกลุ่มแรงงานนอกระบบในต่างประเทศ)

รูปที่ ๒ ผังการทบทวนเอกสาร

นิยามเชิงปฏิบัติการ

แรงงานนอกระบบ หมายถึง แรงงานหรือคนทำงานที่อยู่ในการจ้างงานในภาคเศรษฐกิจที่ไม่เป็นทางการ ซึ่งมีลักษณะเป็นผู้รับจ้าง รวมถึงผู้จ้างงานตนเอง ผู้ทำงานส่วนตัว ผู้ทำงานในธุรกิจครอบครัว ผู้รับเหมาช่วงการผลิต ผู้ที่ทำงานไม่เต็มเวลา ผู้รับงานรายวัน แรงงานนพินธ์สัญญา โดยที่เป็นการจ้างงานที่ไม่ได้รับการคุ้มครองจากกฎหมายแรงงานในฐานะแรงงาน ไม่ได้ได้รับการคุ้มครองในการทำงาน เช่น การเลิกจ้าง เงินชดเชย หรือ วันลา มีความคุ้มครองด้านค่าจ้างขั้นต่ำตามกฎหมายกำหนด ผู้ไม่มีสัญญาจ้างงาน

บทที่ ๒

แนวคิดและทบทวนวรรณกรรม

แนวความคิดเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลให้คนเสพยาเสพติด

แนวความคิดเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อการใช้สารเสพติดหรือพฤติกรรมกรรมการเสพติด สามารถแบ่งออกเป็น ๓ กลุ่มใหญ่ๆ ประกอบด้วย แนวคิดหลักทางศีลธรรม (Moral model) แนวคิดทางวิทยาศาสตร์สุขภาพ และแนวคิดทางจิตวิทยาสังคมและปัจจัยทางสังคม ดังนี้

กลุ่มหลักทางศีลธรรม (Moral model) แนวคิดนี้แม้จะมีรากฐานแนวคิดมายาวนานแต่ปัจจุบันไม่ได้ได้รับความนิยม โดยหลักได้รับอิทธิพลจากศาสนาที่มองว่าพฤติกรรมเสพติดเป็นความอ่อนแอ ทางจิตวิญญาณหรือศีลธรรมที่บกพร่องเป็นสิ่งที่ผู้เสพเลือกเอง มีมุมมองผู้เสพเป็นความผิดและมุ่งลงโทษมากกว่าการรักษาหรือเยียวยา

กลุ่มวิทยาศาสตร์สุขภาพว่าด้วยการติดยา (Drug Addiction as a Psychobiological Process) หรือ แนวคิดเรื่องความเจ็บป่วยทางสมอง (Brain-Disease Model of Addiction, BDMA) แนวคิดกลุ่มนี้เชื่อว่าพฤติกรรมเสพติดเป็นความเจ็บป่วยทางสมองที่ซับซ้อนเรื้อรังและเกิดเป็นทฤษฎีใหม่ที่เรียกว่า ทฤษฎีความเจ็บป่วยทางสมอง (brain-disease model of addiction, BDMA) ซึ่งมีมุมมองต่อพฤติกรรมเสพติดว่ามีปัจจัยที่สำคัญมาจากพันธุกรรมในครอบครัว (genetic vulnerabilities) ถึงแม้ว่าการเริ่มต้นใช้สารนั้นเกิดจากการเลือกเองของผู้ใช้แต่ผลจากพันธุกรรมทำให้เกิด ความเปราะบางในแต่ละบุคคลแตกต่างกัน อันส่งผลให้เกิดปฏิกิริยาตอบสนองของความพึงพอใจต่อการเสพที่แตกต่างกันไป (Leshner, 1997; Heather, et.al., 2018; วนิดา รัตน์สมวงศ์ และคณะ, ๒๕๖๑)

กลุ่มทฤษฎีจิตสังคม (Psychosocial Theories) หรือ ชีวจิตสังคม (Bio-psychosocial Model, BPS) พฤติกรรมเสพติดมีสาเหตุมาจากหลายปัจจัย โดยแต่ละปัจจัยมีส่วนเกี่ยวพันซึ่งกันและกัน อันได้แก่ ปัจจัยทางชีววิทยา (biological) ปัจจัยทางด้านจิตใจ (psychological) รวมถึง ปัจจัยทางด้านสังคม (social) และอาจรวมถึงปัจจัยทางจิตวิญญาณ (spiritual) ด้วย บุคคลมีปัจจัยทางชีววิทยาเป็นพื้นฐานอันเป็นจุดเริ่มต้นให้เกิดความเสี่ยง ปัจจัยอื่นๆ อันได้แก่ ปัจจัยทางด้านจิตใจ และ ปัจจัยทางด้านสังคม สิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยที่สำคัญให้บุคคลผู้นั้นเข้าสู่กระบวนการเสพติด เช่น ในงานของ เจสเซอร์ เซส และโดโนแวน (Jessor, Chase & Donovan, 1980, pp. 604 -613 อ้างถึงใน จักริน ยัญญากร, ๒๕๔๒, หน้า ๘) สามารถอธิบายพฤติกรรม การใช้ยาเสพติดของบุคคลได้โดยมีฐานความเชื่อว่าสังคมแวดล้อมปัจจัยภายนอก อันได้แก่ ความสัมพันธ์ในครอบครัว ประสบการณ์ในโรงเรียน อิทธิพลของเพื่อนและสื่อต่างๆ คุณลักษณะในตัวบุคคล (ปัจจัยภายใน) ได้แก่ คุณลักษณะภายในที่มีความคิดความเชื่อ ทศนคติ และตัวแปรทางบุคลิกภาพที่สำคัญมากบางตัว

นอกจากนี้ ออททิง และโบเวส (Oetting & Beauvais, 1986, pp. 17 -22 อ้างถึงใน จักริน ยัญญางกูร, ๒๕๔๒, หน้า ๘)

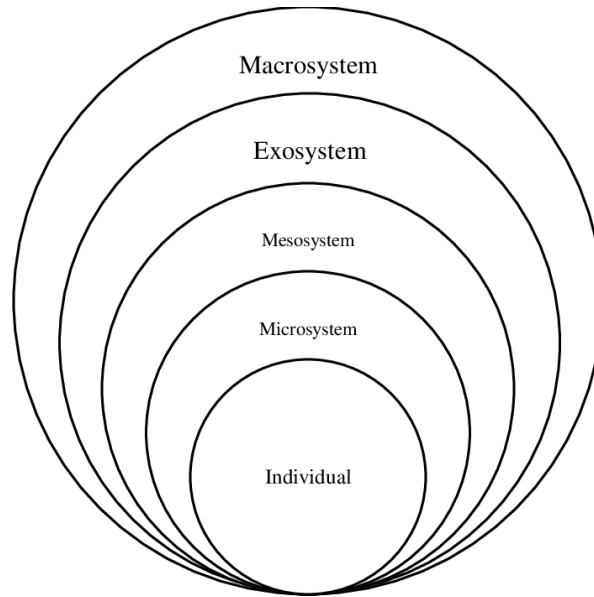

รูปที่ ๓ ระบบที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมและพัฒนาการของมนุษย์ ๔ ระดับ

ที่มา: แปลมาจาก Bronfenbrenner U. 1979. The ecology of human development: Experiments by nature and design. Cambridge. MA: Harvard University Press.

ทฤษฎีกลุ่มเพื่อนสนิท (Peer Cluster Theory) ซึ่งใช้ในงานวิจัยของ ออททิง และโบเวส (Oetting & Beauvais, 1986, pp. 17 -22 อ้างถึงใน จักริน ยัญญางกูร, ๒๕๔๒, หน้า ๘) ซึ่งเน้นอิทธิพลของเพื่อนสนิทเพิ่มเติมจากตัวแปรทางสังคมเพื่อใช้อธิบายพฤติกรรมการใช้ยาเสพติดนั้นประกอบด้วย อิทธิพลของครอบครัว อิทธิพลของกลุ่มเพื่อน อิทธิพลจากโรงเรียน

หนังสือ The ecology of human development: Experiments by nature and design ของ Bronfenbrenner (1979) ได้อธิบายถึงระบบที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมและพัฒนาการของมนุษย์ ๔ ระดับ คือ ระบบย่อยสุด คือ ระดับบุคคล ระบบภายนอก ประกอบด้วย สิ่งแวดล้อมใกล้ตัวไปถึงไกลตัวระดับ ที่ ๑ ถึง ๓ และเชื่อว่าระดับบุคคลมีอิทธิพลมากที่สุด ซึ่งต่อมาได้มีการวิพากษ์ออกเป็นความเห็นที่แตกต่างกันออกไป เช่น Kollmuss and Agyeman (2002) และ Martín-López and Montes (2015) พบว่าระบบภายนอก ระบบนอกตัวบุคคล มีความสามารถในการมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของแต่ละบุคคลอย่างมากเช่นกัน (Grabs, 2018)

รูปที่ ๔ ระดับของระบบที่มีอิทธิพลพฤติกรรมและพัฒนาการของมนุษย์

ที่มา: Teresa Victoria Grabs (2018). Developing Ecological Citizenship: The Role of Political Agents Using Bronfenbrenner's Bioecological Model

ดังนั้น การทำความเข้าใจต่อสาเหตุของพฤติกรรมการใช้และติดสารเสพติดที่สามารถนำไปสู่การแก้ไข ทั้งในด้านการออกแบบนโยบายที่มีประสิทธิภาพ สามารถป้องกันกลุ่มเสี่ยงได้อย่างแท้จริงแล้วยังสามารถนำไปสู่การปรับเปลี่ยนทัศนคติที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาที่ยั่งยืนมากขึ้น

แรงงานนอกระบบและตลาดแรงงานในประเทศไทย

ประเทศไทยในปี พ.ศ. ๒๕๖๒ มีคนในวัยทำงานประมาณ ๓๘ ล้านคน เป็นผู้มีงานทำราว ๓๗ ล้านคน อยู่ในภาคเกษตร ๑๑.๕ ล้านคน และนอกภาคเกษตร ๒๕.๖ ล้านคน โดยทำอันดับแรกของแรงงานนอกภาคเกษตร ประกอบด้วย การขายส่ง/ขายปลีก การผลิต ที่พักแรม ก่อสร้าง และการบริหารราชการ และอยู่ในแรงงานนอกระบบ ๒๐.๔ ล้านคน ร้อยละ ๕๕.๖ ทำงานอยู่ในภาคเกษตรกรรม รองลงมาเป็นภาคการบริการและการค้า ร้อยละ ๓๔.๑ และ ภาคการผลิตร้อยละ ๑๐.๓ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, ๒๕๖๓) รายงานสถานการณ์แรงงานไทย ที่จัดทำโดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) (๒๕๖๑) ระบุถึงเงื่อนไขและผลกระทบที่มีต่อตลาดแรงงานไทย โดยเฉพาะในส่วนของโครงสร้างประชากรที่มีการคาดการณ์ว่าในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ฉบับที่ ๑๒ (๒๕๖๐-๒๕๖๔) ประชากรไทยจะเพิ่มจาก ๖๕.๕ ล้านคน เป็น ๖๖.๑ ล้านคน โดยสัดส่วนของผู้สูงอายุจะเพิ่มขึ้นจากร้อยละ ๑๗.๑ เป็นร้อยละ ๑๙.๘ ขณะที่สัดส่วนของประชากรแรงงานจะลดลงจากร้อยละ ๖๕.๓ เหลือร้อยละ ๖๔.๑ ดังนั้นเมื่อถึงช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ฉบับที่ ๑๓-๑๕ (๒๕๖๕-๒๕๗๙) สัดส่วนผู้สูงอายุจะเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ ๒๐.๖ ขณะที่ประชากรวัยแรงงานจะลดลงจากร้อยละ ๖๓.๑ เหลือร้อยละ ๕๖.๓ สถานการณ์ตลาดแรงงานไทยกำลังเผชิญกับข้อจำกัดในหลายด้าน หากพิจารณาถึงนัยสำคัญในเชิงลึก จะพบว่าประชากรในวัยแรงงานปัจจุบันมีจำนวน ๓๘.๐๘

ล้านคน ลดลงจากปี ๒๕๕๓ ที่มี ๓๘.๖๔ ล้านคน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงปัญหากำลังแรงงานที่เข้าสู่ตลาดแรงงาน ไม่สอดคล้องกับความต้องการ ประกอบกับตลาดแรงงานในปัจจุบันมีแนวโน้มความต้องการแรงงานในภาคบริการมากขึ้น จากร้อยละ ๓๖.๔ ในปี ๒๕๕๕ เพิ่มเป็นร้อยละ ๔๕.๙ ในปี ๒๕๖๐ สอดคล้องกับผลสำรวจของ ธนาคารโลก (๒๕๖๑) ที่ว่าธุรกิจในประเทศไทยประสบปัญหาขาดแคลนแรงงานเป็นอันดับ ๑ เมื่อเทียบกับ ประเทศอื่นในประชาคมอาเซียน ซึ่งการขาดแคลนแรงงานนี้ ส่งผลต่อตลาดแรงงานไทยทั้งในและนอกระบบ

คนทำงานนอกระบบนอกภาคเกษตร หรือแรงงานนอกระบบในเขตเมืองเฉพาะแรงงานนอกระบบในเมือง สำนักงานสถิติแห่งชาติพบว่า มีแรงงานนอกระบบในกรุงเทพมหานคร ราว ๑ ล้านคน ในเขตเมือง ราว ๓ ล้านคน และประเทศไทยราว ๖ ล้านคน ซึ่งในกรุงเทพมหานครมีแรงงานนอกระบบราว ร้อยละ ๒๐ ของการจ้างงานทั้งหมด และพบอีกว่า กลุ่มผู้ทำการผลิตที่บ้านเนกลุ่มที่ใหญ่ที่สุด รองลงมาเป็นกลุ่มผู้ขายสินค้า หายเร่ แผงลอย กลุ่มผู้ขับจักรยานยนต์รับจ้าง และกลุ่มลูกจ้างทำงานที่บ้าน ตามลำดับ (WEGO, 2019) จะเห็นได้ว่า แรงงานนอกระบบในกลุ่มบริการจะอยู่ในพื้นที่เมือง ซึ่งหากรวมเอาแรงงานนอกระบบในภาคการเกษตรจะเห็นว่าจำนวนของแรงงานนอกระบบในประเทศไทยจะมีอยู่จำนวนมาก

การจำกัดความของแรงงานนอกระบบ (Informal Worker) มีความเกี่ยวข้องกับ คำจำกัดความเรื่อง เศรษฐกิจนอกระบบ หรือเศรษฐกิจที่ไม่เป็นทางการ (Informal Economy) ภาคนอกระบบ (Informal Sector) ซึ่งเป็นกลุ่มแรงงานด้านการผลิตและการจ้างงานที่เกิดขึ้นในกิจการที่ไม่ได้มีการจดทะเบียน และการจ้างงานนอกระบบ (Informal Employment) และมีลักษณะการจ้างงานที่ไม่ได้รับความคุ้มครองทางสังคม (Chen, M., & Carré, F. (Eds.), 2020) อย่างไรก็ตาม แรงงานนอกระบบมีการให้คำนิยามแตกต่างกันแต่ทั้งนี้มักมีนิยามหลักๆ เพื่อวัตถุประสงค์ สามประการ (กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน, ๒๕๖๑) คือ

๑. การนิยามเพื่ออธิบายให้เห็นสภาพแรงงานที่ยังไม่ได้รับการยอมรับหรือการคุ้มครองจากหน่วยงานของรัฐ เป็นแรงงานกิจการขนาดเล็ก กิจการแบบธุรกิจครอบครัว เช่น แรงงานรับงานไปทำที่บ้าน แรงงานจ้างเหมา แรงงานทำงานบางเวลา

๒. การนิยามเพื่ออธิบายแรงงานที่ทำงานในภาคเศรษฐกิจที่ถูกต้องตามกฎหมาย แต่ยังไม่ได้รับการคุ้มครองสวัสดิการเกี่ยวกับการทำงานหรือยังไม่ได้รับการคุ้มครองสวัสดิการประกันสังคมเท่าเทียมกับแรงงานในระบบ ตลอดจนไม่มีกฎหมายด้านแรงงานรองรับ ไม่มีสถานที่ในการจ้างงานที่ชัดเจน ลักษณะงานไม่มีความปลอดภัยหรือไม่สุขอนามัย การจ้างงานไม่แน่นอน และไม่สามารถระบุผู้ว่าจ้างหรือนายจ้างได้อย่างชัดเจน

๓. การนิยามเพื่ออธิบายแรงงานในหลายลักษณะ เช่น นายจ้าง ผู้จ้างงานตนเอง (Own-account operator) สมาชิกในครอบครัวที่ทำงานโดยไม่ได้รับค่าตอบแทน (Unpaid family worker) ผู้รับเหมาช่วงการผลิต แรงงานในครอบครัวที่ได้รับค่าจ้าง แรงงานที่ทำงานไม่เต็มเวลา (Part-time Worker) แรงงานรับจ้างรายวัน แรงงานพันธสัญญา

นอกจากนี้การทบทวนงานศึกษาเกี่ยวกับเศรษฐกิจนอกระบบในต่างประเทศ (ธานี ชัยวัฒน์, 2559) มีชื่อเรียกที่ต่างกันไป เช่น เศรษฐกิจเงา (Shadow Economy) เศรษฐกิจซ่อนเร้น (Hidden Economy) เศรษฐกิจคู่ขนาน (Parallel Economy) เศรษฐกิจมืด (Black Economy) เศรษฐกิจเงินสด (Cash

Economy) เศรษฐกิจจัดระเบียบตนเอง (Self – regulated Economy) เศรษฐกิจบริการตนเอง (Self – service Economy) เศรษฐกิจที่สอง (Second Economy) ซึ่งในต่างประเทศมีการจำแนกนิยามของเศรษฐกิจนอกระบบไว้ดังนี้

1) เศรษฐกิจนอกระบบตามกลุ่มประเทศประเทศ OECD (The Organization for Economic Cooperation and Development) เสนอว่าเศรษฐกิจนอกระบบคือกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ไม่อยู่ภายใต้ “ระบบตลาดที่เป็นทางการ” (Official Market System) โดยระบบตลาดที่ OECD ครอบคลุมกิจกรรมทางเศรษฐกิจทุกประเภทที่ถูกนับรวมอยู่ในบัญชีประชาชาติ ดังนั้น เศรษฐกิจนอกระบบในนิยามนี้จึงหมายถึงกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่อยู่นอก GDP

2) เศรษฐกิจนอกระบบตามองค์การแรงงานระหว่างประเทศ (International Labor Organization: ILO) หมายถึงกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ไม่อยู่ภายใต้ระบบ “ความคุ้มครองสภาพการทำงาน” (Coverage of Working Condition) หรือกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่แรงงานไม่ได้รับความคุ้มครองที่เพียงพอตามที่กฎหมายกำหนด โดยมากเป็นกลุ่มที่แรงงานขาดหลักประกันในการดำรงชีวิตและการคุ้มครองทางสังคม

3) เศรษฐกิจนอกระบบตามธนาคารโลก (World Bank) ตามนิยามของกลุ่มนี้ หมายถึง กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ไม่อยู่ภายใต้การอนุญาตของกฎหมาย (Legal System) ซึ่งหมายถึง กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ผิดกฎหมายและที่กฎหมายไม่ได้เขียนไว้อย่างชัดเจน หรือธุรกิจสีดำ หรือสีเทา เช่น การค้ายาเสพติด การค้าของเถื่อน การค้าบริการทางเพศ หรือการพนัน

อย่างไรก็ตามลักษณะของงานนอกระบบจึงมีคุณลักษณะร่วมหมายถึงงานที่ไม่มีความมั่นคงในการจ้างงานและไม่มีสวัสดิการรองรับ ซึ่งมีการรวบรวมลักษณะของงานเหล่านั้นไว้ดังนี้ (กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน, ๒๕๖๑)

๑. การแบ่งตามเวลาทำงาน ได้แก่ ๑) แรงงานที่ทำงานบางเวลา (Part-time Worker) ๒) แรงงานรับจ้างรายวัน ๓) แรงงานที่มีสัญญาจ้างกำหนดช่วงระยะเวลาการจ้างที่แน่นอน ๔) แรงงานที่จ้างตามฤดูกาล ๕) แรงงานรายเดือน

๒. การแบ่งตามสถานที่ทำงาน ได้แก่ ๑) แรงงานที่ทำงานตามบ้าน ๒) แรงงานที่รับงานไปทำที่บ้านตนเอง ๓) แรงงานที่ทำงานในสถานประกอบการของนายจ้าง

๓. การแบ่งตามภาคเศรษฐกิจ ได้แก่ ๑) แรงงานในภาคเกษตร เพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ ประมง ๒) แรงงานในภาคการผลิต เช่น ร้านตัดเย็บเสื้อผ้า ทำมุ้งลวด เหล็กตัดประตู ทำตรายาง ทำนวมบัตร ทำกุญแจ ๓) แรงงานในภาคการค้า การบริการ เช่น หาบเร่แผงลอย ลูกจ้างทำงานบ้าน ช่างประเภทต่างๆ จักรยานยนต์รับจ้าง แรงงานในสถานบันเทิง สถานเสริมความงาม ร้านค้า ร้านอาหาร ร้านถ่ายเอกสาร ร้านซ่อมรถ หรือสถานประกอบการต่างๆ

๔. การแบ่งตามเกณฑ์การคุ้มครองตามกฎหมายคุ้มครองแรงงาน ได้แก่ ๑) ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายคุ้มครองแรงงาน แต่ในทางปฏิบัติไม่ได้รับการคุ้มครอง อันเนื่องจากประสิทธิภาพการบังคับใช้กฎหมาย ๒) กลุ่มที่ไม่ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายแรงงาน การได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายประกันสังคม

๕. การแบ่งตามเกณฑ์การจ่ายค่าจ้าง ได้แก่ ๑) แรงงานในสถานบริการที่แบ่งรายได้จากลูกค้า เช่น ช่างตัดผม ช่างเสริมสวย หมอนวด ๒) แรงงานที่จ่ายค่าจ้างตามผลงานในอัตราที่ตกลง เช่น การจ้างงานในสถานประกอบการที่จ่ายค่าจ้างตามผลงาน เกษตรพันธสัญญา ๓) แรงงานที่จ่ายค่าจ้างเป็นรายวัน รายสัปดาห์ หรือรายเดือน ตามแต่ตกลง

๖. การแบ่งตามคุณลักษณะของแรงงาน ได้แก่ แรงงานหญิง แรงงานเด็ก/สูงอายุ แรงงานคนไทย/ข้ามชาติ/สัญชาติ แรงงานที่ทำงานกับภาครัฐ/เอกชน

๗. การแบ่งตามลักษณะเฉพาะของกลุ่มอาชีพอิสระ อันได้แก่ คนขับรถรับจ้าง หาบแร่แผงลอย ช่างทำผม หมอนวด ช่างไฟฟ้า/ช่างประปา/กัญแจ/นาฬิกา/เสื้อผ้า/รองเท้า เกษตรกร เจ้าของธุรกิจ/ร้านขายของขนาดเล็ก แบ่งได้เป็น ๑) กลุ่มผู้ประกอบการอาชีพอิสระที่ไม่มีลูกจ้าง หรือแรงงาน ๒) กลุ่มผู้ประกอบการอาชีพอิสระที่มีการจ้างแรงงาน หรือมีคนในครอบครัวช่วยทำงานโดยไม่มีการจ่ายค่าจ้างอย่างเป็นระบบ หรือเจ้าของธุรกิจขนาดเล็ก

ปัญหาการแบ่งลักษณะโดยกลุ่มอาชีพแม้ว่าจะมีความหลากหลายในประเภทของอาชีพของแรงงานนอกระบบจำนวนมากแต่ก็เป็นลักษณะการแบ่งที่สามารถนำไปสร้างความเข้าใจ และพัฒนาลักษณะของมาตรการได้ตรงเป้าหมายที่สุดเมื่อเทียบกับการแบ่งลักษณะอื่น

นอกจากนี้ ในภาพรวมของปัญหาแรงงานนอกระบบ องค์การแรงงานระหว่างประเทศ (ILO, 2002) สรุปสภาพปัญหาของแรงงานนอกระบบ ประกอบด้วย

๑) ความไม่มั่นคงในตลาดแรงงาน หมายถึง การขาดโอกาสที่จะได้รับการจ้างงานอย่างพอเพียงในตลาดแรงงาน

๒) ความไม่มั่นคงในการจ้างงาน หมายถึง การไม่ได้รับการคุ้มครอง ในการถูกเลิกจ้างอย่างไม่เป็นธรรม

๓) ความไม่มั่นคงในงาน หมายถึง การขาดโอกาสในการพัฒนาอาชีพ ในการทำงาน รวมถึงการส่งเสริมทักษะและความสามารถของคนทำงาน

๔) การขาดความปลอดภัยในงาน หมายถึง การขาดโอกาสได้รับการคุ้มครองจากการประสบอันตราย และเจ็บป่วยในการทำงานเกี่ยวกับอาชีพอันตราย และความปลอดภัยในการทำงาน

๕) การขาดความมั่นคงในการส่งเสริมทักษะ หมายถึง การขาดโอกาสได้รับการฝึกอบรมและการได้ความรู้ใหม่

๖) การขาดความมั่นคงของรายได้ หมายถึง การขาดโอกาสที่จะได้รับรายได้เพียงพอเพียงเหมาะสมกับสถานะค่าครองชีพ

๗) การขาดความมั่นคงในการมีผู้แทน หมายถึง การขาดการได้รับสิทธิ ที่จะมีส่วนร่วมในการเจรจาต่อรอง และการจัดตั้งองค์การที่ได้รับการรับรองตามกฎหมาย

แรงงานนอกระบบเป็นแรงงานที่มีความสำคัญในระบบเศรษฐกิจโดยเฉพาะเศรษฐกิจของประเทศกำลังพัฒนา เพราะมีกลไกทำให้เกิดการจ้างงานจำนวนมากและช่วยลดการว่างงานลงอย่างมาก แต่แรงงานนอกระบบส่วนใหญ่มีรายได้ต่ำ ขาดความมั่นคง ขาดหลักประกันในการทำงาน ถูกเอารัดเอาเปรียบจากผู้ประกอบกิจการ หรือผู้ว่าจ้าง หรือนายจ้าง ที่ใช้รูปแบบการจ้างงานนอกระบบเพื่อหลีกเลี่ยงการปฏิบัติตาม

กฎหมายต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นกฎหมายคุ้มครองแรงงาน กฎหมายภาษีอากร กฎหมายตรวจคนเข้าเมือง ซึ่งส่งผลกระทบต่อแรงงานเหล่านั้นอย่างมาก

ยาเสพติดกับกลุ่มแรงงาน

จากการศึกษาเรื่องสารเสพติดและยาเสพติดในประเทศไทย พบว่ายาเสพติดที่ระบาดในกลุ่มแรงงานมีอัตราสูงกว่าประชากรทั่วไป (คณะโต et al., ๒๕๖๐) และปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจใช้ยาเสพติดของแรงงานประกอบด้วย ความอยากทดลอง เพื่อนชวน สนุกสนาน ไม่สบายใจ และใช้เพื่อการประกอบอาชีพเป็นหลัก (สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๕) โดยประมาณ ๑๗.๗ ต่อพันประชากรใช้สารกระตุ้น (Methamphetamine) เพื่อเสริมการทำงาน โดยกลุ่มที่มีการใช้สารในอัตราสูงมากได้แก่กลุ่มบันเทิง (๑๓๒.๕) และกลุ่มขนส่ง (๔๐.๕) รองลงมาเป็นกลุ่มก่อสร้าง (๑๘.๙) กลุ่มเกษตร (๙.๐) และกลุ่มประมง (๘.๗) ซึ่งอัตราดังกล่าวสูงกว่าอัตราการใช้ยาเสพติดในกลุ่มเดียวกันในประชากรทั่วไป ๓ เท่า นอกจากนี้ยังคาดประมาณว่ามีแรงงานต่างด้าวอีก ๑๖,๐๐๐ คน ที่ใช้สารดังกล่าว (มานพ คณะโต et al., ๒๕๖๐) ทั้งนี้ ปัจจัยเชื้อชาติ การเป็นแรงงานย้ายถิ่น และการปรับตัวข้ามวัฒนธรรม อาจส่งผลต่อภาวะความเครียดและความบีบคั้นในชีวิตที่แตกต่างกัน และนำมาสู่พฤติกรรมการใช้สารเสพติดเพื่อเสริมการทำงานและช่วยรับมือการปรับตัวในสังคมใหม่ของกลุ่มแรงงานข้ามชาติอีกส่วนหนึ่ง (Alaniz, 2002; Garcia, 2007; Borges et al., 2009; Blanco et al., 2013; Kissinger et al., 2013; Britto et al., 2016) ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาในประเทศไทยว่า สถานที่ทำงานของแรงงานเป็นปัจจัยในการทำให้แรงงานมีโอกาสเกี่ยวข้องกับสารเสพติดได้มากขึ้น เช่น การทำงานในที่ทำงานที่มีการแพร่ระบาดของยาเสพติดอยู่ก่อนแล้ว หรือที่พักของแรงงานที่เอื้อให้เกิดการใช้ยาเสพติดได้ง่าย (สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๐)

นอกจากนี้ สภาพของกลุ่มแรงงานนอกระบบที่เปราะบาง เช่นระดับการศึกษาต่ำ ข้อมูลจากสำนักงานสถิติแห่งชาติ (๒๕๖๓) ชี้ว่า แรงงานนอกระบบส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาไม่สูงเมื่อเทียบกับแรงงานในระบบที่มีการศึกษาสูงกว่า มีผู้ที่สำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษาและต่ำกว่า ประมาณ 11.6 ล้านคน หรือร้อยละ 57.2 รองลงมาศึกษาระดับมัธยมศึกษา 6.6 ล้านคน หรือร้อยละ 32.3 ช่วงอายุของแรงงานนอกระบบส่วนมากอยู่ในช่วงอายุที่สูงกว่าแรงงานในระบบ ทำให้เห็นว่าโอกาสของการเลือกงานหรือเปลี่ยนอาชีพทำได้ยากกว่าแรงงานในระบบ อีกทั้งแรงงานนอกระบบในเมืองเป็นแรงงานที่อพยพมาจากต่างจังหวัด เพื่อเข้ามาหางานทำส่วนมากอยู่อาศัยในห้องเช่า บ้านเช่า หรือที่อยู่อาศัยที่สภาพไม่ดีมากนัก เพราะปัจจัยด้านค่าเช่าที่ไม่แพง เช่น ในชุมชนแออัด หรือพื้นที่ที่มีที่อยู่อาศัยราคาถูกห่างไกลจากที่ทำงาน การอยู่อาศัยในพื้นที่ลักษณะเช่นนี้ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของแรงงานและครอบครัว(ผู้ติดตาม) สร้างความเครียด และโอกาสของการเกี่ยวข้องกับสิ่งผิดกฎหมายได้ง่าย ดังนั้นโอกาสของแรงงานนอกระบบที่จะเกี่ยวข้องกับยาเสพติดมีอยู่สูงกว่าเพราะความเปราะบางของกลุ่มแรงงานส่วนหนึ่ง

อย่างไรก็ตามงานศึกษาในประเทศไทยว่าด้วยแรงงานนอกระบบกับยาเสพติดยังไม่มีการศึกษาที่แพร่หลายมากนัก ทั้งที่กลุ่มแรงงานนอกระบบเป็นกลุ่มที่มีขนาดใหญ่ในสังคมไทย และอยู่ในระบบเศรษฐกิจ

นอกภาคทางการซึ่งเป็นกลุ่มที่ดำเนินการควบคุมดูแลได้ยาก เพราะอยู่นอกระบบการลงทะเบียน ดังนั้น การมุ่งเป้าการศึกษาพฤติกรรมและปัจจัยที่ส่งผลให้กลุ่มแรงงานนอกระบบที่มีพฤติกรรมเกี่ยวข้องกับยาเสพติดจึงมีความสำคัญในการลดอุปสงค์ (demand) ของยาเสพติดช่องทางหนึ่ง

บทที่ ๓

ผลการศึกษาเชิงปริมาณ

สถานการณ์และพฤติกรรมใช้สารสนเทศในกลุ่มแรงงานนอกระบบเขตเมือง

ผลการศึกษาในบทนี้ จะแสดงผลของการเก็บข้อมูลในสองส่วนคือ ผลจากการประชุมระดมสมอง นักวิชาการด้านแรงงานนอกระบบ เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง และผลของการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ ๔๐๐ ตัวอย่าง

๑. ผลการประชุมระดมสมองนักวิชาการด้านแรงงานนอกระบบ เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

ในการประชุมระดมสมองนักวิชาการด้านแรงงานนอกระบบ เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย นักวิชาการแรงงาน ผู้นำแรงงาน ตัวแทนแรงงานนอกระบบกลุ่มผู้นำชุมชน และสำนักงาน ปปส. เมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2564 พบประเด็นสำคัญประกอบด้วย

๑) ปัญหาเรื่องงานนอกระบบมีความสำคัญมากในระบบเศรษฐกิจในสังคมไทยโดยเฉพาะในเขตเมือง เช่น กรุงเทพมหานคร และเมืองใหญ่

๒) แรงงานนอกระบบที่พบไม่เฉพาะคนไทย แต่มีแรงงานข้ามชาติอยู่นั้นด้วย

๓) ปัญหาสำคัญของแรงงานนอกระบบที่เผชิญอยู่ คือเรื่องการไม่ได้รับความคุ้มครองในการทำงาน และถูกมองไม่เห็น เนื่องจากความหลากหลายของลักษณะอาชีพจำนวนมาก มีความเฉพาะอย่างมาก จึงไม่สามารถรวมเป็นกลุ่มได้อย่างชัดเจน

๔) แรงงานนอกระบบที่อยู่ในเมืองมีความเฉพาะของลักษณะอาชีพ และยืนยันว่าแรงงานนอกระบบบางอาชีพไม่ได้อยู่ในเมือง เช่น แรงงานในภาคเกษตร จึงควรตัดกลุ่มแรงงานนอกระบบที่แม้จะมีจำนวนมาก อย่างเกษตรกรออกจากงานศึกษาครั้งนี้

๕) แรงงานนอกระบบที่มีจำนวนมากในบางอาชีพมีความเกี่ยวข้องกับยาเสพติดน้อยกว่าแรงงานนอกระบบบางอาชีพที่มีโอกาสเกี่ยวข้องกับยาเสพติดได้มากกว่า เช่น หาบเร่แผงลอยมีโอกาสเกี่ยวข้องกับยาเสพติดน้อยกว่างานขนส่ง ที่ชั่วโมงการทำงานยาวนาน หรืองานบริการโดยงานบริการเฉพาะช่วงเวลากลางคืน

๖) โอกาสของความเกี่ยวข้องกับยาเสพติดขึ้นอยู่กับลักษณะของงานที่แรงงานนอกระบบทำอยู่อย่างมาก ซึ่งประกอบด้วย ช่วงเวลาทำงาน ความหนักความยากลำบากของงาน ความปลอดภัยของผู้เสพ (การพกและช่วงเวลาการเสพยาเสพติด) เพื่อนร่วมงาน โอกาสของการไปรับยาเสพติดได้อย่างไม่ต้องถูกสงสัยหรือโอกาสของการเคลื่อนย้ายได้อย่างอิสระ

ข้อสรุปของการเลือกกลุ่มอาชีพของแรงงานนอกระบบที่คิดว่าเกี่ยวข้องกับยาเสพติด ๕ กลุ่มอาชีพของผู้เข้าร่วมประชุมร่วมกับการสังเคราะห์ประเภทของกลุ่มอาชีพ คือ

1 กลุ่มก่อสร้าง ให้รวมถึงกลุ่มที่ทำงานในระบบการก่อสร้างทั้งหมด ที่เป็นแรงงานนอกระบบ ไม่มีสัญญาจ้างจากบริษัทรับเหมาก่อน สร้าง เช่น คนงานในไซต์ก่อสร้าง หัวหน้างาน(โพน์แมน) คนทำงานในบริษัทก่อสร้างที่ไม่มีสัญญาจ้าง

2 กลุ่มมอไซด์รับจ้าง - รับจ้างขนส่ง ประกอบด้วยวินมอเตอร์ไซค์ที่รับจ้างตามวินต่างๆ และกลุ่มที่รับจ้างส่งเอกสารรายครึ่งหรือรายเดือนที่ไม่มีสัญญาจ้างงาน กลุ่มรับจ้างขนส่งประกอบด้วยรถบรรทุกขนาดเล็กและขนาดกลาง (ไม่เกินหกล้อ) ที่รับจ้างขนส่งของในรูปแบบต่างๆ ที่เป็นเจ้าของรถและรับจ้างขับรถกับบริษัทโดยไม่มีสัญญาจ้างงานจากบริษัท

3 กลุ่มผู้ขับรถแท็กซี่-กลุ่มผู้ขับรถตู้ ประกอบด้วยคนขับแท็กซี่ทั้งประเภทเจ้าของรถและเช่ารถจากบริษัทให้เช่ารถ เช่นสหกรณ์ บริษัทเอกชน แต่ไม่รวมคนขับรถแท็กซี่ที่รับจ้างขับรถจากบริษัทเอกชนที่มีสัญญาจ้างงาน ในส่วนคนขับรถตู้ประกอบด้วยคนขับรถตู้ทั้งประจำทางและไม่ประจำทาง ที่เป็นเจ้าของรถ และรับจ้างขับรถให้กับเจ้าของรถที่ไม่มีสัญญาจ้างจากเจ้าของรถซึ่งอาจเป็นทั้งบริษัทหรือปัจเจก

4 กลุ่มผู้ขับรถบริการส่งอาหาร ประกอบด้วยกลุ่มไรเดอร์ หรือผู้ที่มีหน้าที่ส่งอาหารในระบบการค้าแบบแพลตฟอร์มการส่งอาหาร ที่ไม่มีสัญญาจ้างและรายได้เป็นรายเดือนที่จ่ายจากบริษัทผู้ให้บริการส่งอาหารทางอินเทอร์เน็ตและโทรศัพท์

5 กลุ่มรับจ้าง-งานบริการ ประกอบด้วยกลุ่มรับจ้างทั่วไป กลุ่มรับงานมาทำที่บ้าน และกลุ่มผู้ให้บริการในร้านอาหาร-เครื่องดื่มทั้งกลางวันและกลางคืน

ตารางที่ ๑ ตารางสรุปจำนวนการเก็บข้อมูลแยกตามอาชีพ

N=400

กลุ่มอาชีพ	ร้อยละ
กลุ่มก่อสร้าง	20.5
กลุ่มมอไซด์รับจ้าง - รับจ้างขนส่ง	20.0
กลุ่มผู้ขับรถแท็กซี่-กลุ่มผู้ขับรถตู้	21.5
กลุ่มผู้ขับรถบริการส่งอาหาร -บริการด้านอาหาร	20.0
กลุ่มรับจ้าง-งานบริการ	18.0
รวม	100.0

๒ ผลการศึกษาเชิงปริมาณแสดงสถานการณ์และพฤติกรรมการใช้สารเสพติดในกลุ่มแรงงานนอกระบบเขตเมือง

จากการเก็บข้อมูลจากแบบสำรวจจำนวน ๔๐๐ ตัวอย่าง จากกลุ่มแรงงานนอกระบบ ทั้ง ๕ กลุ่มที่ถูกเลือกจากการประชุมระดมสมองฯ และการสังเคราะห์ข้างต้น ประกอบด้วยข้อมูลดังนี้

๑) ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วยเพศชาย ร้อยละ ๕๐.๔ และเพศหญิง ร้อยละ ๔๙.๖ ส่วนมากมีภูมิลำเนาอยู่นอกกรุงเทพมหานคร ร้อยละ ๗๙.๐ ถือว่าเป็นกลุ่มที่ย้ายถิ่นมาจากต่างจังหวัด สถานภาพสมรสหรืออยู่ด้วยกัน ร้อยละ ๕๑.๗ มากที่สุด รองลงมาคือ เป็นโสด (ร้อยละ ๓๑.๔) แยกกันอยู่

(ร้อยละ ๑๐.๑) หย่าร้าง (ร้อยละ ๔.๒) และหม้าย (ร้อยละ ๒.๖) กรณีศึกษาทั้งหมดนับถือศาสนาพุทธ โดยที่ ร้อยละ ๙๒.๒ เป็นคนไทย อีกร้อยละ ๗.๘ เป็นคนพม่า

ตารางที่ ๒ แสดงข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

ข้อมูลทั่วไป	ร้อยละ
เพศ	
ชาย	49.6
หญิง	50.4
ภูมิลำเนา	
นอกกรุงเทพฯ	79.0
กรุงเทพฯ	21.0
สถานภาพสมรส	
โสด	31.4
อยู่ด้วยกัน-สมรส	51.7
แยกกันอยู่	10.1
หย่าร้าง	4.2
หม้าย	2.6
ศาสนา	
พุทธ	100.00
สัญชาติ	
ไทย	92.2
พม่า	7.8
ระดับการศึกษา	
ไม่เคยเรียน และไม่จบประถมศึกษา	8.4
ประถมศึกษา	37.2
มัธยมศึกษาตอนต้น	33.3
มัธยมศึกษาตอนปลาย	14.5
อาชีวศึกษา	5.6
อนุปริญญาตรี ปริญญาตรี และสูงกว่า	1.0
อายุเฉลี่ย (ปี)	37
อายุมากที่สุด (ปี)	69
อายุน้อยที่สุด(ปี)	17

อายุต่ำกว่าและเท่ากับ 18 ปี	3.3
อายุ 19-25 ปี	16.1
อายุ 26-35 ปี	31.7
อายุ 36-45 ปี	25.2
อายุ 46-55 ปี	14.9
อายุ 56-65 ปี	7.8
อายุมากกว่า 66 ปี	1.0
การอยู่อาศัยที่จังหวัดนี้มานานสุด (ปี)	69
อาศัยอยู่กับ	
อยู่คนเดียว	22.2
ครอบครัว	57.3
เพื่อน	20.3
แฟน	0.3

ระดับการศึกษาของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า เรียนจบชั้นประถมศึกษามากที่สุดรองมาในลำดับที่ใกล้เคียงคือจบชั้นมัธยมต้น (ร้อยละ ๓๗.๒ และ ๓๓.๓ ตามลำดับ) อีกร้อยละ ๑๔.๕ จบชั้นมัธยมปลาย รองลงมาคือไม่ได้เรียนและเรียนไม่จบชั้นประถมศึกษา (ร้อยละ ๘.๔) จบอาชีวศึกษา (ร้อยละ ๕.๖) จบระดับอนุปริญาตรี หรือ ปริญาตรี หรือสูงกว่าปริญญาตรีน้อยที่สุด (ร้อยละ ๑.๐) กลุ่มตัวอย่างอาศัยอยู่กับครอบครัวมากที่สุด รองลงมาคือ อยู่คนเดียว และอยู่กับเพื่อน (ร้อยละ ๕๗.๓, ๒๒.๒ และ ๒๐.๓ ตามลำดับ) และอยู่กับแฟนน้อยที่สุด(ร้อยละ ๐.๓)

ตารางที่ ๓ แสดงข้อมูลด้านรายได้และหนี้สินกลุ่มตัวอย่าง

n=400

รายได้และหนี้สิน	ร้อยละ
รายได้เฉลี่ยวันละ (บาท)	506
รายได้น้อยกว่าเท่ากับ 300 บาท/วัน	18.0
รายได้ 301-500บาท/วัน	54.0
รายได้ 501-1,000 บาท/วัน	25.5
รายได้มากกว่า 1,000 บาท/วัน	2.5
มีหนี้ (ร้อยละ)	46.0
หนี้ในระบบ (ร้อยละ)	20.7
หนี้นอกระบบ (ร้อยละ)	18.4
หนี้ทั้งในและนอกระบบ (ร้อยละ)	6.9

รายได้ของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า แม้จะมีรายได้เฉลี่ยของแรงงานนอกระบบในเขตเมืองอยู่ที่วันละ ๕๐๐บาท และมีรายได้ระหว่าง 301-500บาทต่อวันมากกว่าครึ่ง (ร้อยละ ๕๔.๐) รองลงมาคือมีรายได้ระหว่าง 501-1,000 บาทต่อวัน (ร้อยละ ๒๕.๕) ซึ่งดูเหมือนว่าแรงงานจะมีรายได้ที่ค่อนข้างสูงแต่เมื่อพิจารณาเพิ่มเติมพบว่าแรงงานร้อยละ ๔๖.๐ ยังมีหนี้สินทั้งแบบในระบบและนอกระบบ ทำให้ยังอยู่ในภาวะไม่มั่นคงทางรายได้

ตารางที่ ๔ แสดงสาเหตุของหนี้อันดับแรก

n=400

สาเหตุของหนี้อันดับแรก	ร้อยละ
มีหนี้	46.0
ส่งลูกเรียน	15.8
เดินทางเข้าประเทศไทย (แรงงานข้ามชาติ)	2.5
ค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน	38.3
ค่าผ่อนสินค้าในบ้าน และรถ	26.5
ค่าเช่าที่พักอาศัย	27.0
รวม	100.0

อย่างไรก็ตามกลุ่มตัวอย่างเกือบครึ่งหนึ่งมีหนี้ (ร้อยละ ๔๖.๐) ซึ่งเป็นทั้งหนี้ในระบบและนอกระบบ ปัญหาหนี้สินของกลุ่มตัวอย่างแม้จะมีจำนวนไม่ถึงครึ่งของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด (ร้อยละ ๔๖.๐) แต่พบว่าสาเหตุของการมีหนี้ ส่วนมากเป็นสาเหตุมาจากค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน (ร้อยละ ๓๘.๓) สองอันดับที่รองลงมาอยู่ในระดับที่ใกล้เคียงกัน คือ ค่าเช่าที่พักอาศัย และค่าผ่อนสินค้าในบ้านและค่าผ่อนรถ (ร้อยละ ๒๗.๐ และ ๒๖.๕ ตามลำดับ) อีกร้อยละ ๑๕.๘ เป็นหนี้ที่เกิดจากการส่งลูกเรียนที่เป็นหนี้เพื่ออนาคต และพบว่าสำหรับแรงงานข้ามชาติเกิดหนี้จากค่าใช้จ่ายเพื่อเดินทางมายังประเทศไทย (ร้อยละ ๒.๕)

๒) อาชีพ และสภาพการจ้างงาน

ตารางที่ ๕ แสดงสถานภาพการจ้างงาน

n=400

สถานภาพการจ้างงาน	ร้อยละ
จ้างงานตัวเอง/ธุรกิจส่วนตัว	21.4
ลูกจ้าง	78.1
ว่างงาน	0.6
รวม	100.0

ด้านการจ้างงานของแรงงานนอกระบบในเขตเมืองนั้นพบว่า แรงงานนอกระบบในเขตเมืองเป็นลูกจ้างมากที่สุดราวร้อยละ ๗๘ รองลงมาคือเป็นแรงงานแบบจ้างงานตัวเอง หรือเป็นธุรกิจส่วนตัว (ร้อยละ ๒๑.๔) ทำให้เห็นว่า แรงงานส่วนมากในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-๑๙ มีภาวะที่จะสูญเสียงานได้ง่าย อีกทั้งกลุ่มที่เป็นจ้างงานตัวเองซึ่งเกือบทั้งหมดเป็นธุรกิจขนาดเล็กก็ได้รับผลกระทบจากภาวะวิกฤติร่วมด้วย เมื่อพิจารณาร่วมกับสภาพการจ้างงานที่ผ่านมา

ตารางที่ ๖ แสดงสภาพการทำงานปัจจุบัน

n=400	
สภาพการทำงานปัจจุบัน	ร้อยละ
มีงานทำ	98.4
นายจ้างปิดร้านชั่วคราวแต่จ้างงานอยู่	0.3
ถูกเลิกจ้าง	1.0
ลาออก	0.3
รวม	100.0

ในปัจจุบันสภาพการจ้างงานนั้น เกือบทั้งหมดของแรงงานนอกระบบในเขตเมืองที่เป็นกลุ่มตัวอย่างสามารถกลับเข้าสู่ตำแหน่งงานเดิมได้แล้ว (ร้อยละ ๙๘.๔) แม้ว่าจะมีบางส่วนที่มีการพักงานแต่ก็ยังอยู่ในสถานะจ้าง (ร้อยละ ๐.๓) มีจำนวนที่ว่างงานจริงๆจากการลาออกและการถูกเลิกจ้างเพียงร้อยละ ๑.๓ เท่านั้น อย่างไรก็ตามการเลือกเก็บแบบสอบถามครั้งนี้เลือกเก็บในช่วงเวลาหลังการแพร่ระบาดหนักไปแล้วหลายระลอก และยังคงอยู่ในกรุงเทพมหานคร ซึ่งส่วนมากเป็นกลุ่มแรงงานที่ยังมีศักยภาพในการปรับตัวกับภาวะโควิด-๑๙ ที่ผ่านมาได้

ตารางที่ ๗ แสดงสุขภาพของกลุ่มตัวอย่าง

n=400	
สุขภาพของท่าน	ร้อยละ
ไม่ดีเลย	0.3
ไม่ค่อยดี	1.8
ปกติ	64.3
แข็งแรง	26.8
แข็งแรงมาก	6.8
รวม	100.0

สุขภาพของแรงงานนอกระบบในเขตเมืองส่วนมากมีสุขภาพปกติทั่วไป (ร้อยละ ๖๔.๓) รองลงมาคือ แข็งแรง (ร้อยละ ๒๖.๘) และแข็งแรงมาก (ร้อยละ ๖.๘) มีเพียงร้อยละ ๒.๑ ที่ยืนยันว่าสุขภาพไม่ดี

๓) ความเกี่ยวข้องกับยาเสพติดของแรงงานนอกระบบในเขตเมือง

ตารางที่ ๘ แสดงความรู้ และความสามารถในการเข้าถึงสารเสพติดของแรงงานนอกระบบในเขตเมือง

รายชื่อสารเสพติด		รู้จัก (%)	รู้จักและ สามารถซื้อได้ (%)	คิดว่าใช้ 1-2 ครั้ง จะมีผล		
				ไม่อันตราย (%)	อันตราย (%)	ไม่แน่ใจ (%)
1	เครื่องดื่มบำรุงกำลัง	99.0	97.3	89.9	3.2	6.9
2	บุหรี่	100.0	98.0	73.9	18.9	7.1
3	เครื่องดื่มแอลกอฮอล์	100.0	99.2	77.4	14.6	8.0
4	กัญชา	19.5	42.7	42.5	35.2	22.3
5	ยางกัญชา	38.0	9.2	31.9	42.9	25.2
6	กระท่อม	100.0	87.4	74.4	11.9	13.6
7	น้ำต้มใบกระท่อมผสมสารชนิดอื่น เช่น 4 X 100	29.5	47.5	47.7	29.5	22.8
8	สารระเหย (ทินเนอร์ กาว เบนซิน)	42.5	26.0	14.5	67.3	18.2
9	ยานอนหลับยากล่อมประสาท /ยาคลายเครียด	50.0	18.0	12.6	63.4	24.0
10	ยาแก้ไอ (ไม่ใช่เพื่อการรักษา)	53.8	35.2	13.0	60.4	26.6
11	ฝิ่น	99.6	2.8	8.5	69.0	22.5
12	เฮโรอีน	99.6	1.6	7.0	72.2	20.9
13	ยาบ้า	40.0	28.8	7.9	75.4	16.7
14	ยาไอซ์	51.5	25.4	7.0	74.6	18.3
15	ยาอี/ยาเลิฟ	64.8	8.1	5.8	75.2	19.0
15	ยาเค	67.5	5.3	5.8	75.2	19.0
16	โคเคน	68.3	1.6	4.9	74.8	20.3

จากตารางจะพบว่าแรงงานนอกระบบในเขตเมืองรู้จักสารเสพติดและยาเสพติดหลายชนิด แต่ไม่ทุกชนิดที่สามารถเข้าถึงได้ เช่น แรงงานรู้จักฝิ่น (ร้อยละ ๙๙.๖) หรือเฮโรอีน (ร้อยละ ๙๙.๖)เกือบทุกคน แต่สามารถเข้าถึงฝิ่นได้เพียง ร้อยละ ๒.๘ และเข้าถึงเฮโรอีนได้เพียงร้อยละ ๑.๖ แรงงานนอกระบบในเขตเมือง

รู้จักและสามารถหาซื้อสารเสพติดและพืชเสพติดได้ค่อนข้างมาก เช่น เครื่องดื่ม แอลกอฮอล์ (ร้อยละ ๙๙.๒) บุหรี่ (ร้อยละ ๙๘.๐) กระท่อม (ร้อยละ ๘๗.๔) แต่ไม่สามารถซื้อยาเสพติดได้ เช่น ยาบ้า (ร้อยละ ๒๘.๘) ยานอนหลับ (ร้อยละ ๑๘.๐) ยาไอ (ร้อยละ ๘.๑) ยาเค (ร้อยละ ๕.๓) ผีน (ร้อยละ ๒.๕) เป็นต้น แสดงให้เห็นว่าการเข้าถึงยาเสพติดยังสามารถเข้าถึงได้อยู่แต่ยังมีความจำกัดอยู่บ้าง

ความรู้เรื่องสารเสพติดกับอันตรายต่อสุขภาพนั้นพบว่า แรงงานนอกระบบในเขตเมืองยังมองว่า สารเสพติดที่ถูกกฎหมาย เช่น บุหรี่ (ร้อยละ ๗๓.๙) เครื่องดื่มแอลกอฮอล์ (ร้อยละ ๗๗.๔) และเครื่องดื่มชูกำลัง (ร้อยละ ๘๘.๙) ยังไม่มีอันตราย เช่นเดียวกับพืชเสพติด เช่น ใบกระท่อม (ร้อยละ ๗๔.๔) และกัญชา (ร้อยละ ๔๒.๕) นอกจากนี้แรงงานมองว่ามีอันตรายมากกว่าครึ่งไม่ว่าจะเป็น ยาบ้า (ร้อยละ ๗๕.๔) ยาไอ (ร้อยละ ๗๕.๒) ยาเค (ร้อยละ ๗๕.๒) โคเคน (ร้อยละ ๗๔.๘) ไอซ์ (ร้อยละ ๗๔.๖) ยาแก้อิ (ที่ไม่ใช่เพื่อการรักษา) (ร้อยละ ๖๐.๔) เป็นต้น ยกเว้นยางกัญชา ที่เหมือนว่าแรงงานนอกระบบยังไม่แน่ใจว่าเป็นอันตรายหรือไม่ (ร้อยละ ๒๕.๒) อีกร้อยละ ๔๒.๙ มองว่าเป็นอันตราย

ตารางที่ ๙ แสดงพฤติกรรมการใช้สารเสพติดที่พบมากที่สุด

รายการ	เคย	ครั้งแรกอายุ	สาเหตุการใช้	ใช้บ่อยแค่ไหน		ปกติใช้ครั้งละเท่าไร	ปกติใช้กับใคร	ปกติใช้ที่ไหน
				ปีที่ผ่านมา	30 วัน			
1 เครื่องดื่มบำรุงกำลัง	72.5%	15 (26.4)	ทำงาน (35.0%)	3-4 วันต่อสัปดาห์ (57.2%)	ทุกวัน (70.7%)	1 ขวด (92.4%)	เพื่อน (84.3%)	ทุกที่ (66.2%)
2 บุหรี่	46.0%	15 (38.2%)	อยากลอง (87.8%)	ทุกวัน (86.1%)	ทุกวัน (87.0%)	2-3 มวน (86.5%)	คนเดียว (90.6%)	ทุกที่ (65.5%)
3 เครื่องดื่มแอลกอฮอล์	59.5%	15 (39.1%)	อยากลอง (65.2%)	ทุกวัน (25.6%)	ทุกวัน (25.2%)	4-5 แก้ว (44.3%)	เพื่อน (62.8%)	ร้านอาหาร (39.7%)
4 กัญชา	12.0%	15 (39.0%)	อยากลอง (89.6%)	1-2 วันต่อสัปดาห์ (29.2%)	1-2 วันต่อสัปดาห์ (35.4%)	1 มวน (40.0%)	คนเดียว (60.0%)	ที่บ้าน (65.0%)
5 ยางกัญชา	3.3%	15, 18 (30.8%)	อยากลอง (100.0%)	ทุกวัน (30.8%)	1-2 วันต่อสัปดาห์ (30.8%)	1-2 มวนผสมกัญชา (66.7%)	คนเดียว (70.0%)	ที่บ้าน (60.0%)
6 กระท่อม	23.5%	15 (38.0%)	อยากลอง (74.3%)	ทุกวัน (43.0%)	ทุกวัน (40.9%)	4-5 ใบต่อวัน (32.7%)	เพื่อน (54.3%)	ที่ทำงาน (43.5%)
7 น้ำต้มใบกระท่อมผสมสารชนิดอื่น เช่น 4 X 100	10.5%	15 (61.3%)	อยากลอง (90.3%)	3-4 วันต่อสัปดาห์ (30.0%)	2-3 วันต่อสัปดาห์ (36.8%)	1 แก้ว (52.0%)	คนเดียว (52.6%)	บ้าน (94.7%)
8 สารระเหย (ทินเนอร์ กาว เบนซิน)	1.0%	12	อยากลอง	เคยลอง	-	แค่ลอง	คนเดียว	บ้าน

รายการ	เคย	ครั้งแรกอายุ	สาเหตุการใช้	ใช้บ่อยแค่ไหน		ปกติใช้ครั้งละเท่าไร	ปกติใช้กับใคร	ปกติใช้ที่ไหน	
				ปีที่ผ่านมา	30 วัน				
		(66.7%)	(100.0%)	(100.0%)		(66.7%)	(100.0%)	(100.0%)	
9	ยานอนหลับ ยากล่อมประสาท/ยาคลายเครียด	2.0%	25 (42.9%)	ตามแพทย์สั่ง (28.6%)	3-4 วันต่อสัปดาห์ (100.0%)	เลิกใช้แล้ว (42.9%)	1-2 เม็ด (75.0%)	คนเดียว (100.0%)	บ้าน (100.0%)
10	ยาแก้ไอ (ไม่ใช่เพื่อการรักษา)	2.3%	15 (42.9%)	อยากลอง (100.0%)	1-2 วันต่อสัปดาห์ (66.7%)	1-2 วันต่อสัปดาห์ (66.7%)	1 ขวด (88.9%)	คนเดียว (77.8%)	บ้าน (77.8%)
11	พิน	1.5%	15, 16 (50.0%)	อยากลอง (100.0%)	เคยลอง (66.7%)	เลิกใช้แล้ว (100.0%)	1 บ๊อง (100.0%)	เพื่อน (66.7%)	บ้าน (100.0%)
12	ผงขาว/เฮโรอีน	0.5%	15 (100.0%)	อยากลอง (100.0%)	เคยลอง (100.0%)	เลิกใช้แล้ว (100.0%)	-	-	-
13	ยาบ้า	3.3%	15 (38.5%)	อยากลอง (92.3%)	1-2 วันต่อสัปดาห์, เดือนละวัน (23.1%)	เลิกใช้แล้ว (30.0%)	1-2 เม็ด (38.5%)	คนเดียว (76.9%)	บ้าน (53.8%)
14	ไอซ์	1.8%	15 (42.9%)	อยากลอง (57.1%) สังสรรค์ (42.9%)	3-4 วันต่อสัปดาห์, (42.9%)	3-4 วันต่อสัปดาห์, (50.0%)	1 ตัว (50.0%)	เพื่อน (100.0%)	ที่เที่ยว (100.0%)
15	ยาอี/ยาเลิฟ	1.8%	15, 16 (42.9%)	อยากลอง (100.0%)	2-3 วันต่อเดือน (42.9%)	2-3 วันต่อเดือน (40.0%)	1 เม็ด (100.0%)	เพื่อน (100.0%)	บ้าน (100.0%)

รายการ		เคย	ครั้งแรกอายุ	สาเหตุการใช้	ใช้บ่อยแค่ไหน		ปกติใช้ครั้งละเท่าไร	ปกติใช้กับใคร	ปกติใช้ที่ไหน
					ปีที่ผ่านมา	30 วัน			
16	ยาเค	1.3%	16 (50.0%)	สังสรรค์ (60.0%)	เดือนละวัน (40.0%)	2-3 วันต่อเดือน (50.0%)	1-2 ซองกับเพื่อน (100.0%)	เพื่อน (100.0%)	สถานบันเทิง (100.0%)
17	โคเคน	0.3%	16 (100.0%)	อยากลอง (100.0%)	เลิกใช้แล้ว (100.0%)	เลิกใช้แล้ว (100.0%)	เลิกใช้แล้ว (100.0%)	คนเดียว (100.0%)	ที่บ้าน (100.0%)

พฤติกรรมการใช้สารเสพติดที่แยกตามสารพบว่า สำหรับสารเสพติดที่ถูกกฎหมาย อายุแรกใช้ที่พบมากที่สุดคือ ๑๕ ปี ในเครื่องดื่มบำรุงกำลัง (ร้อยละ ๒๖.๔) บุหรี่(ร้อยละ ๓๘.๒) และเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ (ร้อยละ ๓๙.๑) แร้งงานใช้เครื่องดื่มบำรุงกำลังเพื่อการทำงานมากที่สุด (ร้อยละ ๓๕.๐) และปกติใช้ 3-4 วันต่อสัปดาห์มากที่สุด (ร้อยละ ๕๗.๒) และในช่วงสามสิบวันที่ผ่านมาแรงงานใช้ทุกวัน (ร้อยละ ๗๐.๗) มากที่สุด และปกติใช้ครั้งละขวด (ร้อยละ ๙๒.๔) โดยใช้กับเพื่อน (ร้อยละ ๘๔.๓) ในทุกที่ (ร้อยละ ๖๖.๒) สำหรับ

๒. พฤติกรรมการใช้สารเสพติดของแรงงานนอกระบบในเขตเมืองแยกตามรายกลุ่มอาชีพ

เมื่อจำแนกตามรายอาชีพของแรงงานนอกระบบในเมืองจะพบว่า แต่ละกลุ่มอาชีพของแรงงานนอกระบบในเขตเมืองมีพฤติกรรมการใช้สารเสพติดความแตกต่างกันตามรายละเอียดด้านล่าง

ตารางที่ ๑๐ แสดงพฤติกรรมการใช้สารเสพติดที่พบมากที่สุด

รายชื่อสารเสพติด	ร้อยละของกลุ่มอาชีพที่เคยมีพฤติกรรมใช้สารเสพติดและยาเสพติด (%)				
	ก่อสร้าง	มอเตอร์ไซด์ รับจ้าง- รับจ้าง ขนส่ง	กลุ่มผู้ขับรถ แท็กซี่- กลุ่มผู้ขับรถตู้	กลุ่มผู้ขับรถ บริการ ส่งอาหาร – บริการด้านอาหาร	กลุ่มรับจ้าง- งานบริการ
เครื่องดื่มบำรุงกำลัง (๒๙๐)	๒๐.๐	๑๙.๓	๒๒.๑	๒๐.๐	๑๘.๖
บุหรี่ (๑๘๔)	๑๗.๔	๑๙.๖	๒๐.๑	๒๓.๙	๑๙.๐
เครื่องดื่มแอลกอฮอล์ (๒๓๘)	๑๗.๖	๑๘.๑	๒๑.๔	๒๒.๗	๒๐.๒
กัญชา (๒๓๘)	๑๒.๕	๑๘.๘	๒๗.๑	๓๑.๒	๑๐.๔
ยางกัญชา (๔๘)	๑๕.๔	๓๘.๕	๔๖.๑	-	-
กระท่อม (๙๔)	๑๓.๘	๑๘.๑	๒๑.๓	๒๙.๘	๑๗.๐
น้ำดื่มใบกระท่อมผสมสารชนิดอื่น เช่น ๔ X ๑๐๐ (๔๒)	๑๑.๙	๑๙.๐	๒๖.๒	๒๘.๖	๑๔.๓
สารระเหย (๔)	๒๕.๐	๒๕.๐	๒๕.๐	๒๕.๐	-
ยานอนหลับ-ยากล่อมประสาท -ยากลายเครียด (๘)	๑๒.๕	๒๕.๐	๒๕.๐	๒๕.๐	๑๒.๕
ยาแก้ไอ (ไม่ใช่เพื่อการรักษา) (๙)	-	๔๔.๔	๔๔.๔	๑๑.๑	-
ฝิ่น (๖)	๓๓.๓	-	๕๐.๐	-	๑๖.๗
เฮโรอีน (๒)	๕๐.๐	-	๕๐.๐	-	-

รายชื่อสารเสพติด	ร้อยละของกลุ่มอาชีพที่เคยมีพฤติกรรมใช้สารเสพติดและยาเสพติด (%)				
	ก่อสร้าง	มอเตอร์ไซด์ รับจ้าง- รับจ้าง ขนส่ง	กลุ่มผู้ขับรถ แท็กซี่- กลุ่มผู้ขับรถตู้	กลุ่มผู้ขับรถ บริการ ส่งอาหาร - บริการด้านอาหาร	กลุ่มรับจ้าง- งานบริการ
ยาบ้า (๑๓)	๑๕.๔	๗.๗	๓๐.๘	๓๘.๕	๗.๗
ยาไอซ์ (๗)	๑๔.๓	๑๔.๓	๒๘.๖	๔๒.๙	๑๔.๓
ยาอี (๗)	๒๘.๖	๑๔.๓	๒๘.๖	๑๔.๓	๑๔.๓
ยาเค (๕)	๒๐.๐	-	-	๔๐.๐	๔๐.๐
โคเคน (๑)	๑๐๐.๐	-	-	-	-

เมื่อพิจารณารายละเอียดแยกตามรายกลุ่มอาชีพของแรงงานนอกระบบในเขตเมืองจะพบว่า

๑) กลุ่มก่อสร้างเคยใช้ทุกสารยกเว้นยาแก้ไอที่ไม่ใช่การใช้เพื่อการรักษา มีการใช้สูงที่สุดสี่ตัวยา คือ สารระเหย (ร้อยละ ๒๕.๐ เท่ากับอีกสามกลุ่มอาชีพ) เฮโรอีน (ร้อยละ ๕๐.๐ เท่ากับกลุ่มผู้ขับรถแท็กซี่และกลุ่มผู้ขับรถตู้) ยาอี (ร้อยละ ๒๘.๖ เท่ากับกลุ่มผู้ขับรถแท็กซี่และกลุ่มผู้ขับรถตู้) และ โคเคน (ร้อยละ ๑๐๐.๐) ซึ่งเป็นเพียงกลุ่มเดียวที่ยอมรับว่าเคยใช้โคเคนมาก่อน และยอมรับว่าเคยใช้มาก่อนในอดีตซึ่งปัจจุบันเลิกใช้แล้ว

๒) กลุ่มมอเตอร์ไซด์รับจ้างและรับจ้างขนส่ง เป็นกลุ่มที่มีการใช้ยาสูงสุดสามตัวยา คือ มีการใช้สารระเหยมากที่สุดเท่ากับอีกสามกลุ่มอาชีพ (ร้อยละ ๒๕.๐) ยานอนหลัง-ยาคลายเครียด (ร้อยละ ๒๕.๐ เท่ากับอีกสองกลุ่มอาชีพ) และยาแก้ไอที่ไม่ใช่เพื่อการรักษา (ร้อยละ ๔๔.๔ เท่ากับกลุ่มผู้ขับรถแท็กซี่และกลุ่มผู้ขับรถตู้)

๓) กลุ่มผู้ขับรถแท็กซี่และกลุ่มผู้ขับรถตู้ พบว่ามีการใช้สูงสุดจำนวน ๘ ตัวยา คือ เครื่องดื่มบำรุงกำลัง (ร้อยละ ๒๒.๑) ยางกัญชา (ร้อยละ ๔๖.๑) สารระเหย (ร้อยละ ๒๕.๐ เท่ากับอีกสามกลุ่มอาชีพ) ยานอนหลัง-ยาคลายเครียด (ร้อยละ ๒๕.๐ เท่ากับอีกสองกลุ่มอาชีพ) และยาแก้ไอที่ไม่ใช่เพื่อการรักษา (ร้อยละ ๔๔.๔ เท่ากับกลุ่มมอเตอร์ไซด์รับจ้างและรับจ้างขนส่ง) ผีน (ร้อยละ ๕๐.๐) เฮโรอีน (ร้อยละ ๕๐.๐ เท่ากับกลุ่มก่อสร้าง) และ ยาอี (ร้อยละ ๒๘.๖ เท่ากับกลุ่มก่อสร้าง)

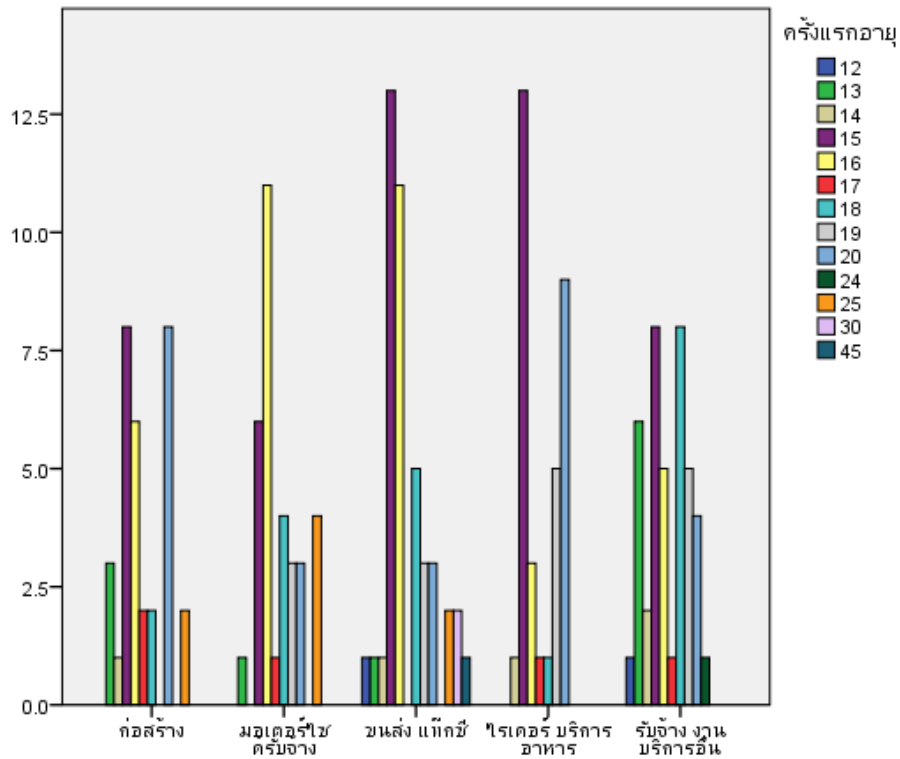
๔) กลุ่มผู้ขับรถบริการส่งอาหารและบริการด้านอาหาร เป็นกลุ่มที่มีการใช้สารเสพติดและยาเสพติดมากที่สุดรวม ๑๐ ตัวยาประกอบด้วย บุหรี่ (ร้อยละ ๒๓.๙) เครื่องดื่มแอลกอฮอล์ (ร้อยละ ๒๒.๗) กัญชา (ร้อยละ ๓๑.๒) ไบกระท่อม (ร้อยละ ๒๙.๘) น้ำดื่มไบกระท่อมผสมสารชนิดอื่น (ร้อยละ ๒๘.๖) สารระเหย (ร้อยละ ๒๕.๐ เท่ากับอีกสามกลุ่มอาชีพ) ยานอนหลัง-ยาคลายเครียด (ร้อยละ ๒๕.๐ เท่ากับอีกสองกลุ่มอาชีพ) ยาบ้า (ร้อยละ ๓๘.๕) ยาไอซ์ (ร้อยละ ๔๒.๙) และยาเค (ร้อยละ ๔๐.๐ เท่ากับกลุ่มรับจ้างและงานบริการ)

๕) กลุ่มรับจ้างและงานบริการ มีการใช้สารน้อยชนิดที่สุดในบรรดากลุ่มอาชีพ โดยมีการใช้ยาเคสูงที่สุด (ร้อยละ ๔๐.๐ เท่ากับ กลุ่มผู้ขับรถบริการส่งอาหาร และบริการด้านอาหาร)

๓. พฤติกรรมการใช้สารเสพติดของแรงงานนอกระบบในเขตเมืองเปรียบเทียบแต่ละกลุ่มอาชีพแยกตามรายตัว

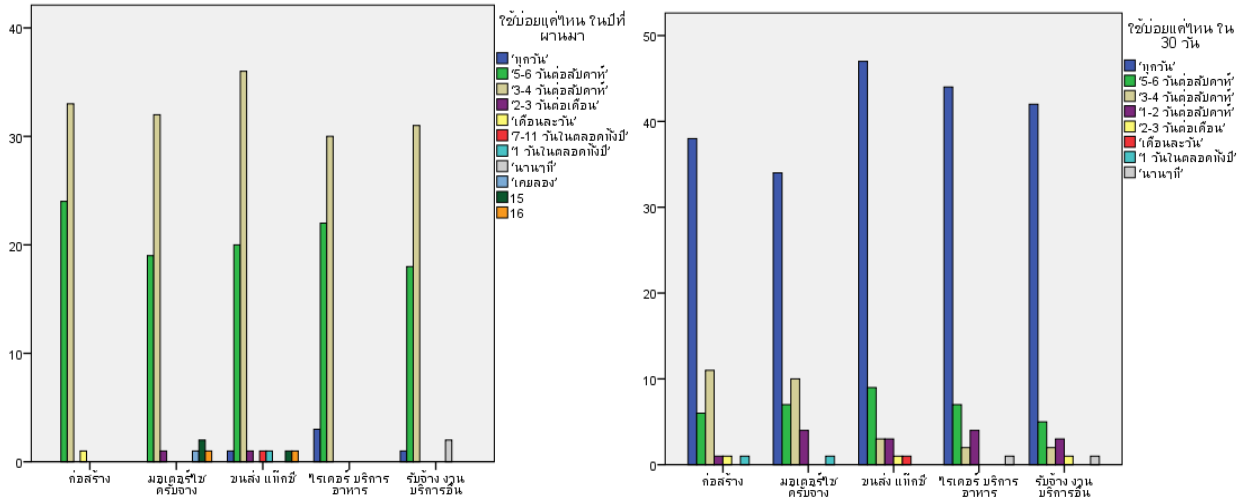
ในภาพรวมแล้ว อายุแรกใช้สารเสพติดยาเสพติดของกลุ่มประชากรอยู่ระหว่าง ๑๒-๕๐ ปี บุหรี่เป็นสารเสพติดที่มีกลุ่มตัวอย่างที่เริ่มใช้อายุมากที่สุด (๕๐ปี) ในขณะที่ เครื่องดื่มชูกำลัง กัญชา ยางกัญชา กระเทียม สารละลาย และยานอนหลับยากล่อมประสาท /ยาคลายเครียด เป็นสารเสพติดที่มีคนเริ่มใช้อายุน้อยที่สุด (๑๒ ปี) สำหรับพฤติกรรมการใช้สารเสพติดและยาเสพติดทั้ง ๑๕ ชนิดนั้นพบว่า ส่วนมากมีพฤติกรรมสองแบบคือ มีแนวโน้มที่จะใช้สารเสพติดในระยะหนึ่งปีและสามสัปดาห์คล้ายกัน ในขณะที่ยาเสพติดมักมีแนวโน้มของการใช้ระหว่างระยะหนึ่งปีและสามสัปดาห์แตกต่างกัน คือมีแนวโน้มใช้สารเหล่านั้นในความถี่ที่น้อยลง สถานที่ที่ใช้เป็นไปในทางเดียวกันคือสารเสพติดต่างๆ ที่ถูกกฎหมายสามารถใช้ได้ทุกที่ ในขณะที่ยาเสพติดที่ผิดกฎหมายมักถูกเลือกใช้ที่บ้านมากกว่าสถานที่อื่น และพฤติกรรมการใช้สารกับผู้อื่นนั้นพบว่ามีการใช้ทั้งแบบคนเดียวและกับผู้อื่นประกอบด้วย เพื่อน เพื่อนร่วมงาน ผสมกันไป โดยมีรายละเอียดดังนี้

๔.๑ เครื่องดื่มชูกำลัง เมื่อพิจารณาอายุที่กลุ่มแรงงานนอกระบบในเขตเมืองแต่ละอาชีพเริ่มใช้เครื่องดื่มชูกำลังพบว่า มีความหลากหลายของช่วงอายุ กลุ่มที่เคลื่อนไหว เช่น กลุ่มผู้ขับรถบริการส่งอาหาร -บริการด้านอาหาร และกลุ่มผู้ขับรถแท็กซี่-กลุ่มผู้ขับรถ เริ่มใช้ตั้งแต่อายุ ๑๕ ปี มากที่สุด ในกลุ่มมอเตอร์ไซด์รับจ้าง-รับจ้างขนส่ง เริ่มใช้ครั้งแรกเมื่ออายุ ๑๖ ปีมากที่สุด ในขณะที่กลุ่มก่อสร้าง และกลุ่มรับจ้างและงานบริการอื่น เริ่มใช้เครื่องดื่มชูกำลังในช่วงอายุ ๑๕ ปี และ ๑๘ ปี เท่ากัน ทุกกลุ่มอาชีพส่วนมากใช้เพื่อการทำงานมากที่สุด

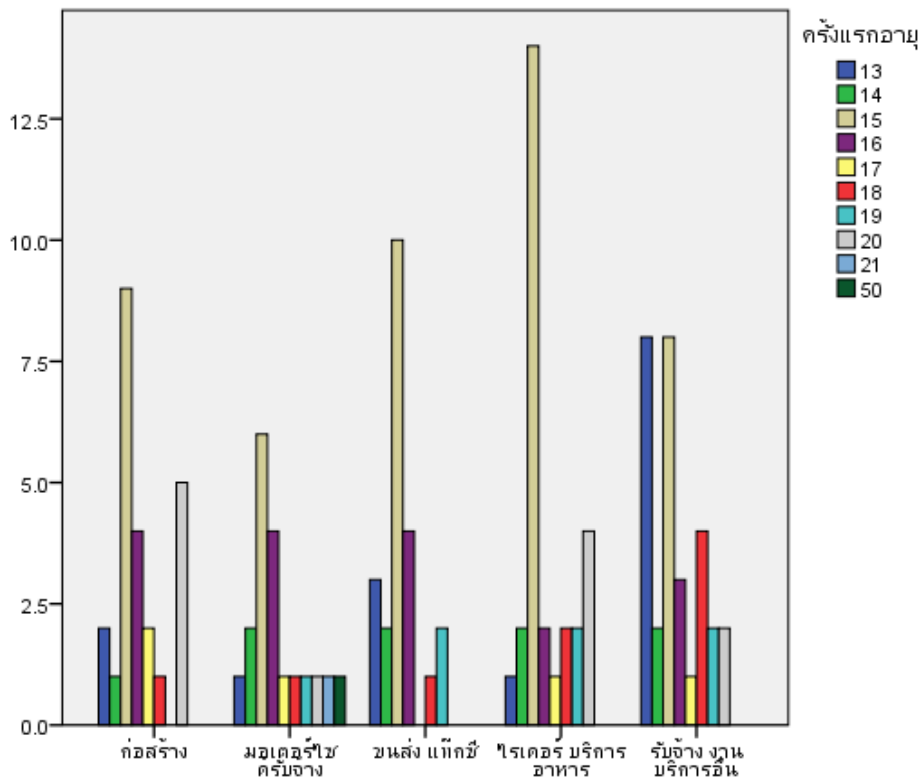
รูปที่ ๕ แสดงอายุที่แรกใช้เครื่องดัดผ้ากำลังครั้งแรกแยกตามกลุ่มอาชีพ

สำหรับพฤติกรรมการดัดเครื่องดัดผ้ากำลังพบว่า ในหนึ่งปีมีการใช้เครื่องดัดผ้ากำลังแบบ ๓ - ๔ วันต่อสัปดาห์มากที่สุดในทุกกลุ่มอาชีพของแรงงานนอกระบบในเขตเมือง รองลงมาคือ ๕-๖ วันต่อสัปดาห์ และพบอีกว่าในการใช้แบบ ๓๐ วันที่ผ่านมาของแรงงานทุกกลุ่มมีการใช้เครื่องดัดผ้ากำลังทุกวันมากที่สุด ซึ่งมากกว่าลำดับที่สองอย่างเห็นได้ชัด นอกจากนี้ มีพฤติกรรมการใช้ร่วมกับเพื่อนมากกว่าการใช้คนเดียว และใช้ได้ทุกที่มากที่สุด และใช้ครั้งละหนึ่งขวดมากที่สุด

รูปที่ ๖ แสดงความถี่ในการใช้เครื่องตีมูจกำลัง ในหนึ่งปีที่ผ่านมา (ซ้าย) และใน ๓๐ วันที่ผ่านมา (ขวา)

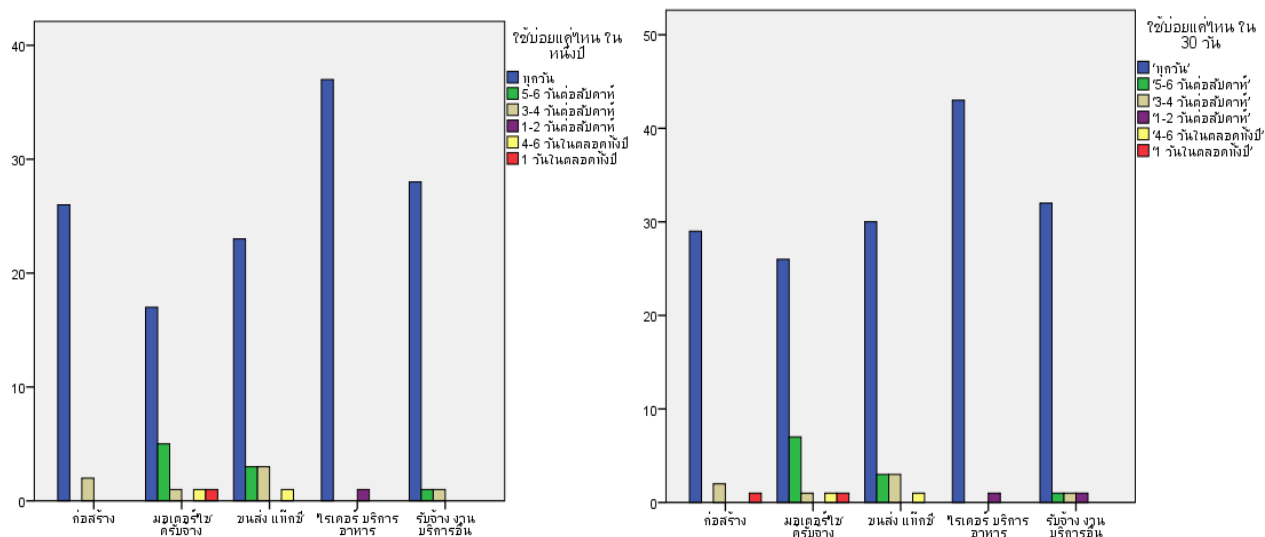
๔.๒ บุหรี เมื่อพิจารณาอายุที่กลุ่มแรงงานนอกระบบในเขตเมืองแต่ละอาชีพเริ่มใช้บุหรีที่อายุ ๑๕ ปีมากที่สุดทุกกลุ่มอาชีพ ยกเว้นกลุ่มรับจ้างและกลุ่มบริการที่มีการเริ่มใช้ที่อายุ ๑๓ ปี เท่ากับอายุ ๑๕ ปี และทุกกลุ่มอาชีพเริ่มใช้บุหรีเพราะอยากลอง มากที่สุด

รูปที่ ๗ แสดงอายุที่แรกใช้บุหรีครั้งแรกแยกตามกลุ่มอาชีพ

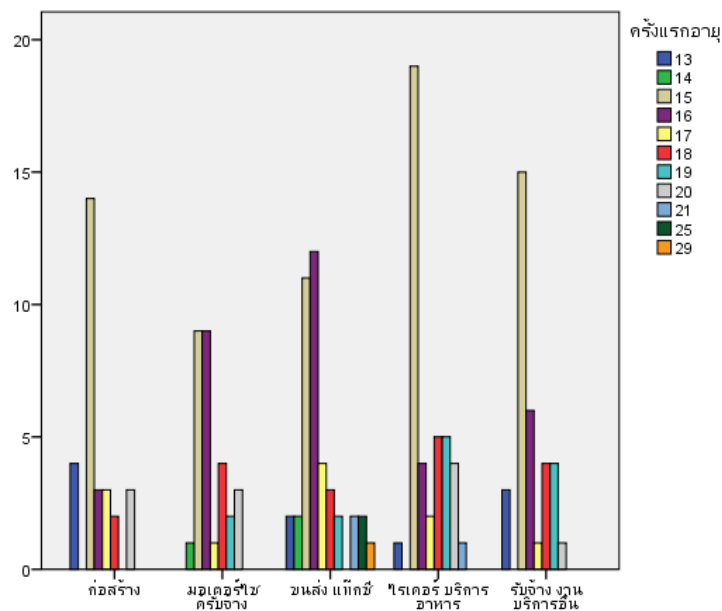

พฤติกรรมการใช้บุหรี่พบว่าในหนึ่งปีที่ผ่านมาและในสามสิบวันที่ผ่านมามีการใช้บุหรี่ทุกวันมากที่สุดในทุกกลุ่มอาชีพ และนิยมใช้กับเพื่อนมากที่สุด อย่างไรก็ตามกลุ่มไรเดอร์ หรือกลุ่มผู้ขับรถบริการส่งอาหาร -บริการด้านอาหาร เป็นกลุ่มที่ใช้บุหรี่มากที่สุดเมื่อเทียบกับกลุ่มอาชีพอื่น และนิยมใช้ประมาณ ๒-๓ มวนต่อวัน มากที่สุดในทุกกลุ่มอาชีพ เมื่อเปรียบเทียบพฤติกรรมการใช้ทั้งแบบหนึ่งปีและสามสิบวันมีลักษณะของการใช้ที่ใกล้เคียงกัน

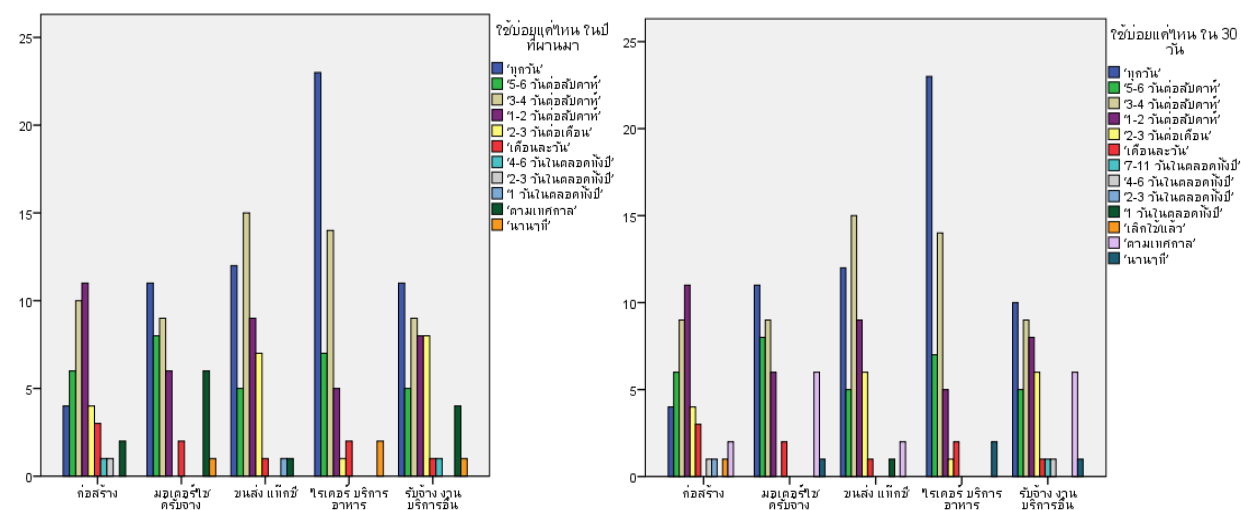
รูปที่ ๘ แสดงความถี่ในการใช้บุหรี่ ในหนึ่งปีที่ผ่านมา (ซ้าย) และใน ๓๐ วันที่ผ่านมา (ขวา)

๔.๓ เครื่องดื่มแอลกอฮอล์ พบว่า อายุแรกใช้ที่มากที่สุดคือ ๑๕ ปี รองลงมาคือ ๑๖ ปี และอายุแรกใช้ที่มากที่สุดอยู่ที่ ๒๙ ปี

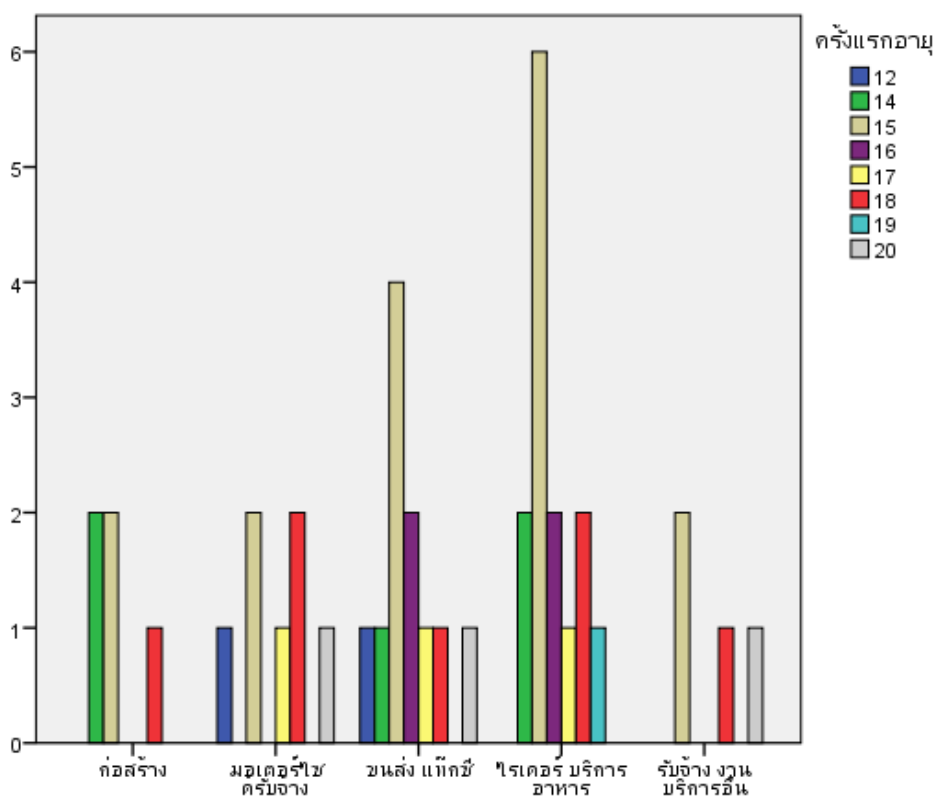
รูปที่ ๙ แสดงอายุที่แรกใช้เครื่องดูดฝุ่นแยกตามกลุ่มอาชีพ

สำหรับพฤติกรรมการใช้ในหนึ่งปีที่ผ่านมาพบว่า มีการดูดแบบทุกวัน และดูดแบบ ๓-๔ วันต่อสัปดาห์มากที่สุด และพบว่าในกลุ่มผู้ขับรถบริการส่งอาหาร -บริการด้านอาหาร เป็นกลุ่มที่มีการใช้เครื่องดูดฝุ่นมากที่สุดเมื่อเทียบกับกลุ่มอาชีพอื่น และนิยมดูดเครื่องดูดฝุ่นแบบทุกวันมากที่สุด ทั้งในระหนึ่งปีและแบบสามสัปดาห์ ทำให้เห็นว่าพฤติกรรมการใช้เครื่องดูดฝุ่น ทั้งแบบหนึ่งปีและสามสัปดาห์มีพฤติกรรมที่ใกล้เคียงกัน

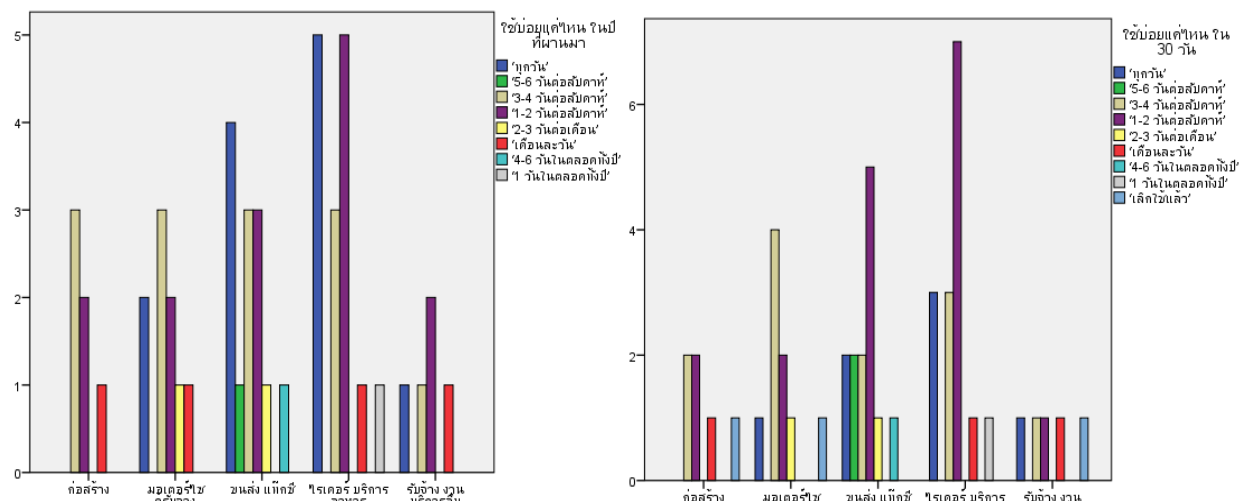
รูปที่ ๑๐ แสดงความถี่ในการใช้เครื่องดูดฝุ่นในหนึ่งปีที่ผ่านมา (ซ้าย) และใน 30 วันที่ผ่านมา (ขวา)

๔.๔ กัญชา มีการเริ่มใช้ที่อายุระหว่าง ๑๒-๒๐ ปี และเริ่มใช้อายุ ๑๕ ปีมากที่สุด โดยเฉพาะในกลุ่มผู้ขับรถบริการส่งอาหาร -บริการด้านอาหาร และน่าสนใจว่า กลุ่มมอเตอร์ไซด์รับจ้าง- รับจ้างขนส่ง และกลุ่มผู้ขับรถแท็กซี่-กลุ่มผู้ขับรถตู้ เป็นกลุ่มที่เริ่มใช้ตั้งแต่อายุ ๑๒ ปี และกลุ่มผู้ขับรถแท็กซี่-กลุ่มผู้ขับรถตู้ เป็นกลุ่มที่มีความหลากหลายของอายุแรกใช้มากที่สุด

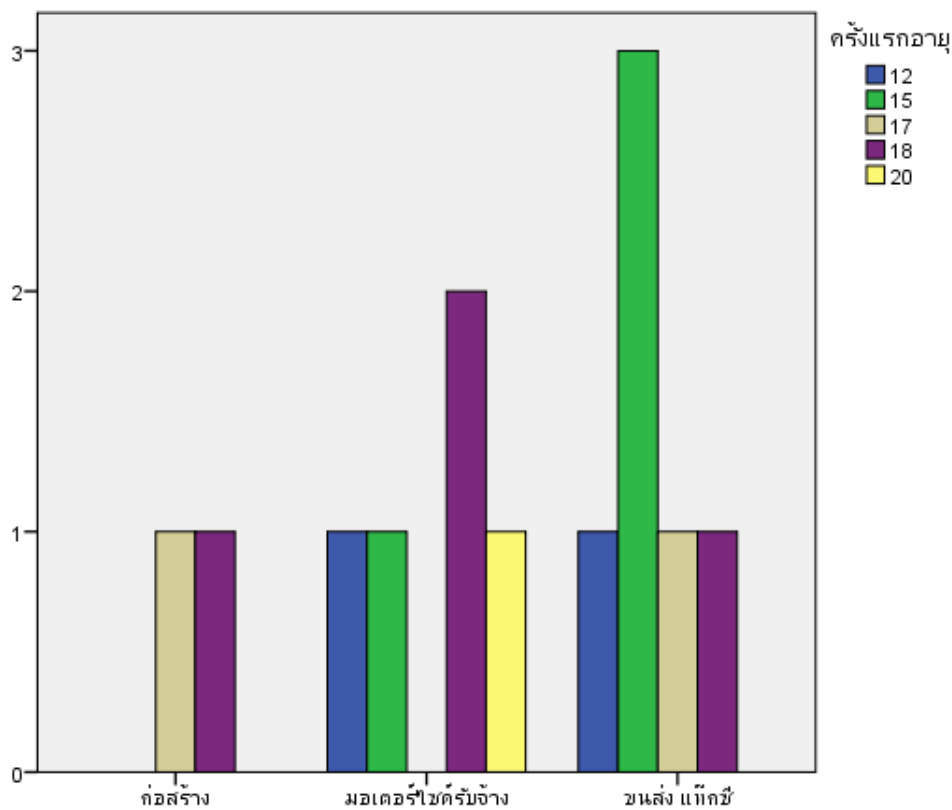
รูปที่ ๑๑ แสดงอายุที่แรกใช้กัญชาครั้งแรกแยกตามกลุ่มอาชีพ

เมื่อพิจารณาถึงพฤติกรรมการใช้กัญชาแล้วน่าสนใจว่า ความถี่ในการใช้ในรอบหนึ่งปีมีการใช้แบบทุกวัน แบบใช้ ๓-๔ วันต่อสัปดาห์และแบบ ๑-๒ วันต่อสัปดาห์ ในทุกกลุ่มอาชีพ เมื่อเทียบกับพฤติกรรมการใช้ในสามสัปดาห์ จะไม่พบการใช้แบบทุกวัน แต่มีความถี่ที่ห่างออกไป คือ ใช้แบบ ๑-๒ วันต่อสัปดาห์มากกว่าการใช้แบบอื่นๆ กลุ่มผู้ขับรถบริการส่งอาหาร -บริการด้านอาหาร มีการใช้แบบ ๑-๒ วัน คงเดิม ทั้งในระยะหนึ่งปีหรือสามสัปดาห์ เช่นเดียวกับกลุ่มผู้ขับรถแท็กซี่-กลุ่มผู้ขับรถตู้ แต่กลุ่มที่ใช้ทุกวันในสองกลุ่มอาชีพลดลง

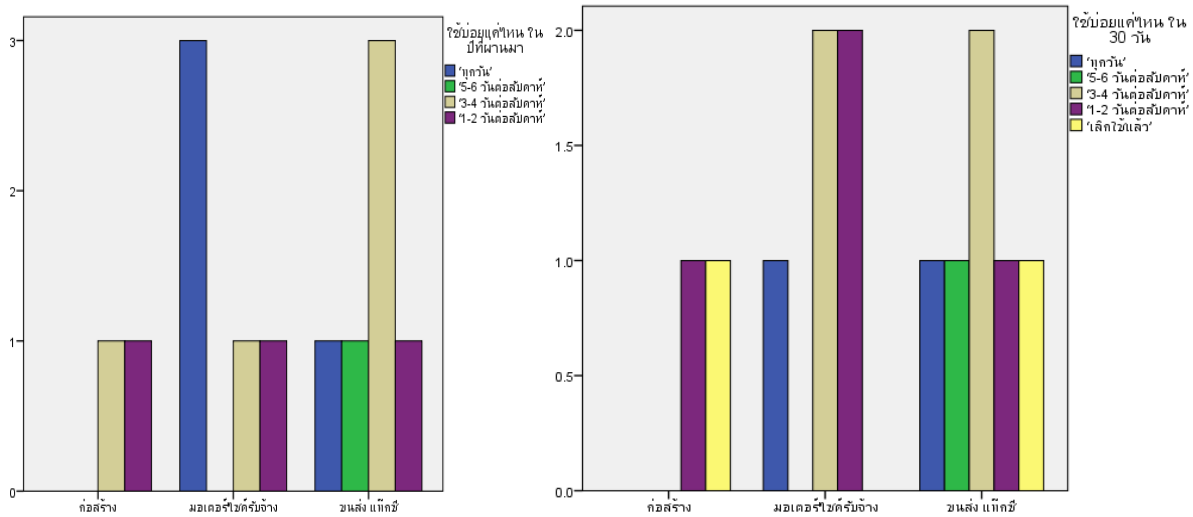
รูปที่ ๑๒ แสดงความถี่ในการใช้โทรศัพท์มือถือในหนึ่งปีที่ผ่านม (ซ้าย) และใน ๓๐ วันที่ผ่านม (ขวา)

๔.๕ ย่างกัญชา อายุแรกใช้ของย่างกัญชานั้นเริ่มต้นที่ ๑๒ ปี ในกลุ่มกลุ่มมอเตอร์ไซด์รับจ้าง- รับจ้างขนส่ง และกลุ่มผู้ขับรถแท็กซี่-กลุ่มผู้ขับรถตู้ และพบว่ากลุ่มอายุแรกใช้ที่อายุ ๑๕ ปีมีจำนวนมากที่สุด

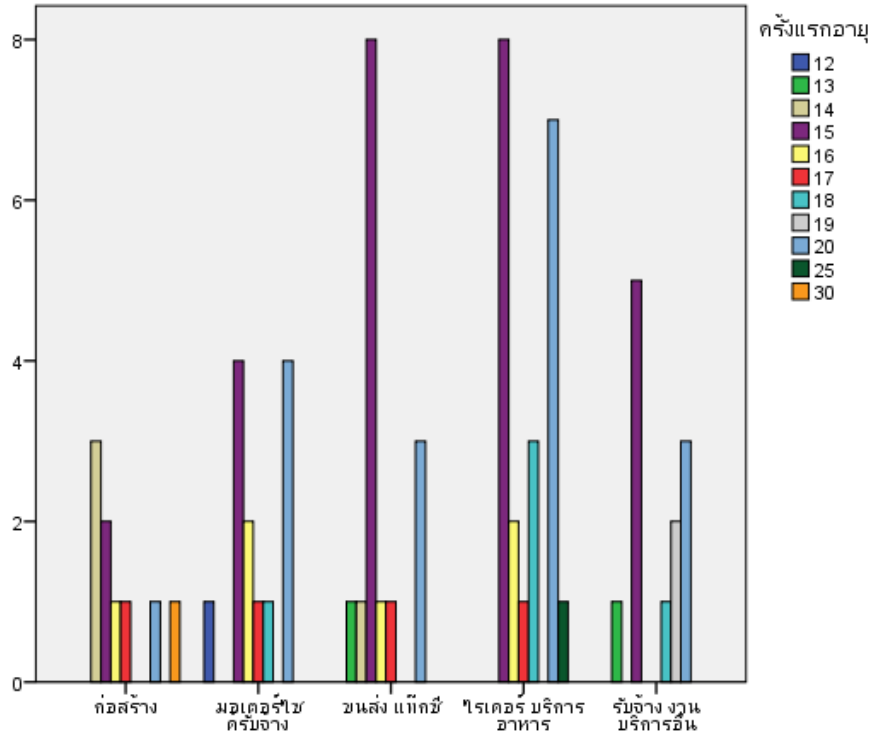
รูปที่ ๑๓ แสดงอายุที่แรกใช้ของย่างกัญชาครั้งแรกแยกตามกลุ่มอาชีพ

สำหรับพฤติกรรมการใช้ยางกัญชานั้นพบว่าในระยะหนึ่งปีมีการใช้หลายรูปแบบในกลุ่มก่อสร้าง กลุ่มมอเตอร์ไซด์รับจ้าง- รับจ้างขนส่ง และกลุ่มผู้ขับขี่แท็กซี่-กลุ่มผู้ขับรถตู้ พบว่าใช้แบบ ๓-๔ วันต่อสัปดาห์มากที่สุด และพบกลุ่มที่ใช้มากที่สุดคือ กลุ่มผู้ขับขี่แท็กซี่-กลุ่มผู้ขับรถตู้ ในขณะที่ความถี่ในการใช้สามสิบวันพบว่า มีการใช้ที่น้อยกว่าคือ ๑-๒ วันต่อสัปดาห์ มากที่สุด และมีบางส่วนเลิกใช้แล้ว นอกจากนี้การใช้ยางกัญชานิยมใช้กับเพื่อน และใช้ที่บ้านมากที่สุด

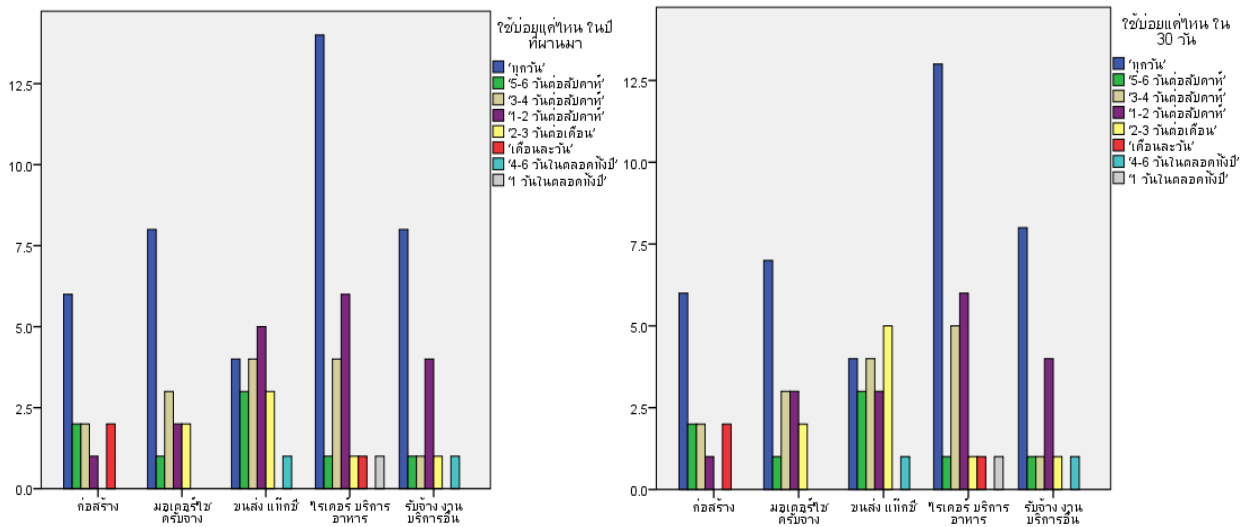
รูปที่ ๑๔ แสดงความถี่ในการใช้ยางกัญชาในหนึ่งปีที่ผ่านมา (ซ้าย) และใน ๓๐ วันที่ผ่านมา (ขวา)

๔.๖ กระทั่ง พบว่า พฤติกรรมการใช้ครั้งแรกมีอายุที่แตกต่างกันอย่างมากตั้งแต่อายุ ๑๒ ปี จนถึงอายุ ๓๐ ปี โดยที่กลุ่มมอเตอร์ไซด์รับจ้าง- รับจ้างขนส่งเป็นกลุ่มที่มีคนเริ่มใช้เมื่ออายุ ๑๒ ปี และมีอายุแรกใช้ที่ ๒๐ ปี มากที่สุด รองลงมาคือ ๑๕ ปี

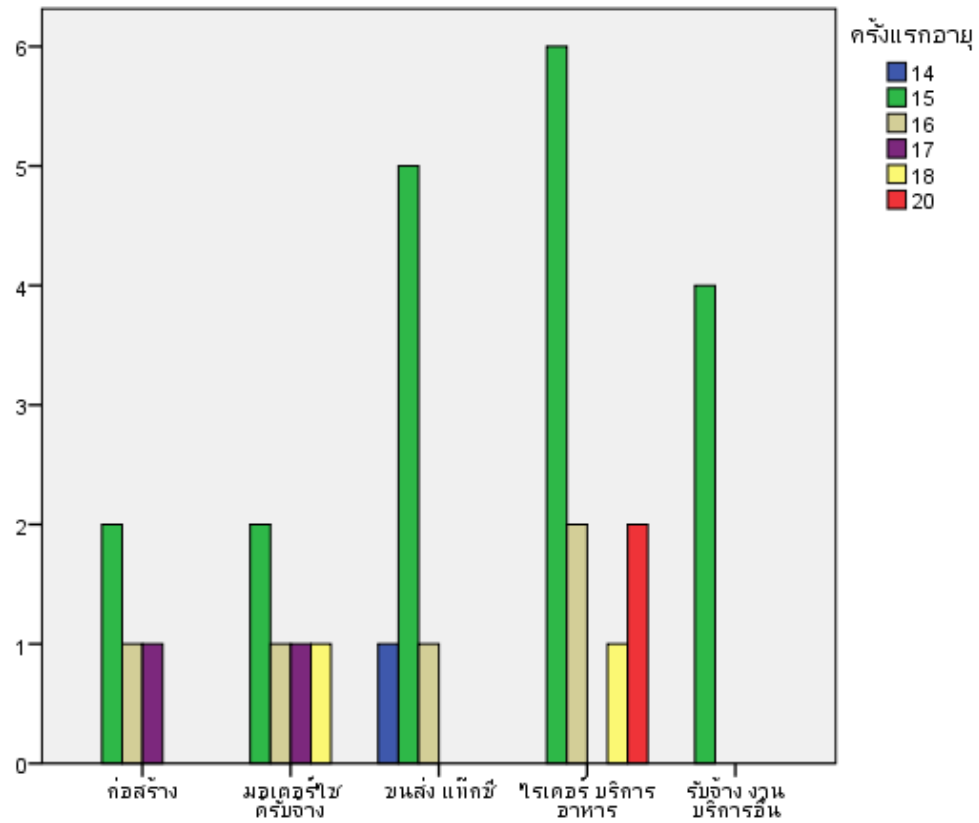
รูปที่ ๑๕ .แสดงอายุที่แรกใช้กระท่อมครั้งแรกแยกตามกลุ่มอาชีพ

ด้านพฤติกรรมการใช้พบว่ามีแนวโน้มของมากใช้ที่คล้ายคลึงกันระหว่างการใช่แบบหนึ่งปีและแบบสามสิบวัน นั้นคือมีการใช้แบบทุกวันมากที่สุด รองลงมาคือ ๑-๒วันต่อสัปดาห์ และ๓-๔วันต่อสัปดาห์ตามลำดับ อย่างไรก็ตามการใช่กระท่อมนิยมใช้ในที่ทำงานมากที่สุด และมีการใช้ทั้งแบบคนเดียวและกับเพื่อนพอกัน

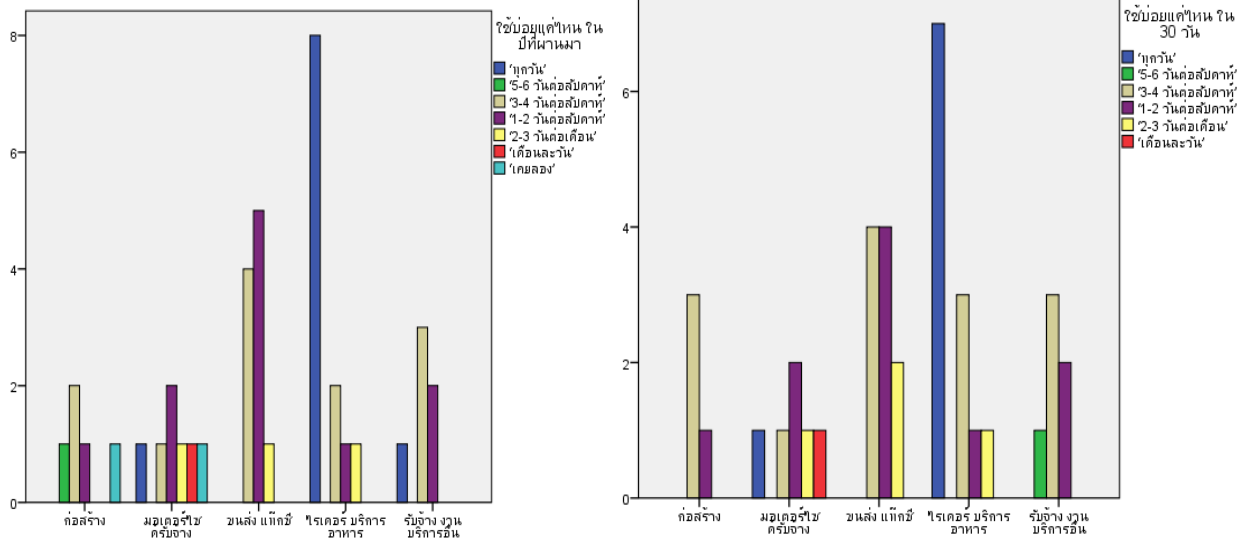
รูปที่ ๑๖ แสดงความถี่ในการใช้กระท่อมในหนึ่งปีที่ผ่านมา (ซ้าย) และใน ๓๐ วันที่ผ่านมา (ขวา)

๔.๗ น้ำดื่มใบกะท่อมผสมสารชนิดอื่น หรือ ๔x๑๐๐ มีการเริ่มใช้ครั้งแรกเมื่ออายุ ๑๔ ปี ไปจนถึง ๒๐ ปี โดยทุกกลุ่มอาชีพของแรงงานนอกระบบในเขตเมืองที่ใช้ น้ำดื่มกะท่อมผสมสารชนิดอื่น อายุแรกใช้ที่มีจำนวนมากที่สุดคือ ๑๕ ปี

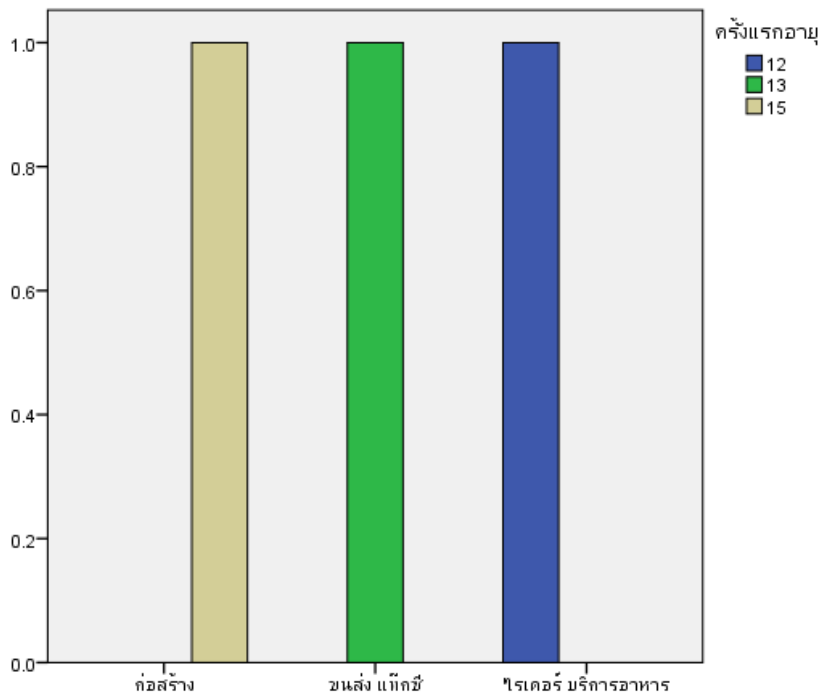
รูปที่ ๑๗ แสดงอายุที่แรกใช้น้ำดื่มใบกะท่อมผสมสารชนิดอื่นครั้งแรกแยกตามกลุ่มอาชีพ

อาจกล่าวได้ว่า แนวโน้มของรูปแบบการใช้น้ำดื่มใบกะท่อมผสมสารชนิดอื่นมีแนวโน้มคล้ายคลึงกัน ระหว่างการใช้ในระยะหนึ่งปี และการใช้ในระยะสามสัปดาห์ ที่ส่วนมากมีพฤติกรรมการใช้แบบ ๓-๔ วันต่อสัปดาห์มากที่สุด และในกลุ่มผู้ขับรถบริการส่งอาหาร -บริการด้านอาหารมีการใช้แบบทุกวันมากที่สุด ทั้งในระยะหนึ่งปี และระยะสามสัปดาห์

รูปที่ ๑๘ แสดงความถี่ในการใช้น้ำดื่มใ้บกระท่อมผสมสารชนิดอื่นในหนึ่งปีที่ผ่านมา (ซ้าย) และใน ๓๐ วันที่ผ่านมา (ขวา)

๔.๘ สารระเหย (ทินเนอร์ กาว เบนซิน) ในกลุ่มก่อสร้าง กลุ่มผู้ขับรถแท็กซี่-กลุ่มผู้ขับรถตู้ และ กลุ่มผู้ขับรถบริการส่งอาหาร -บริการด้านอาหาร มีผู้ที่ตอบว่าเคยใช้ตั้งแต่อายุ ๑๒ ปี ๑๓ ปี และ ๑๕ ปี อย่างละหนึ่งคน เท่านั้น

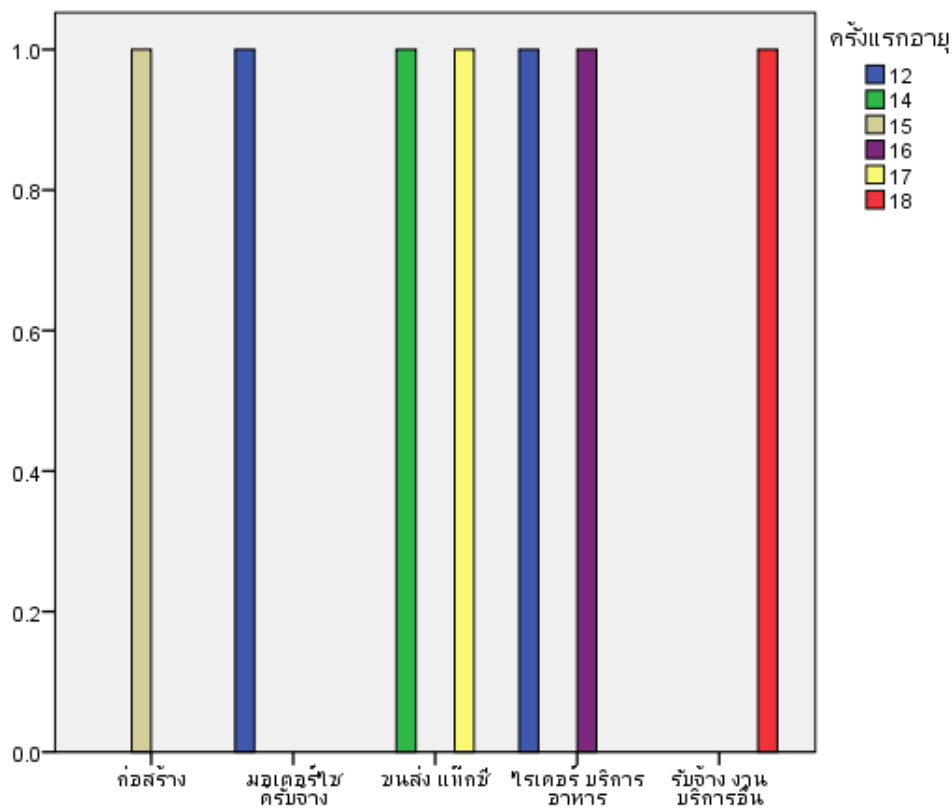

รูปที่ ๑๙ .แสดงอายุที่แรกใช้สารระเหย ครั้งแรกแยกตามกลุ่มอาชีพ

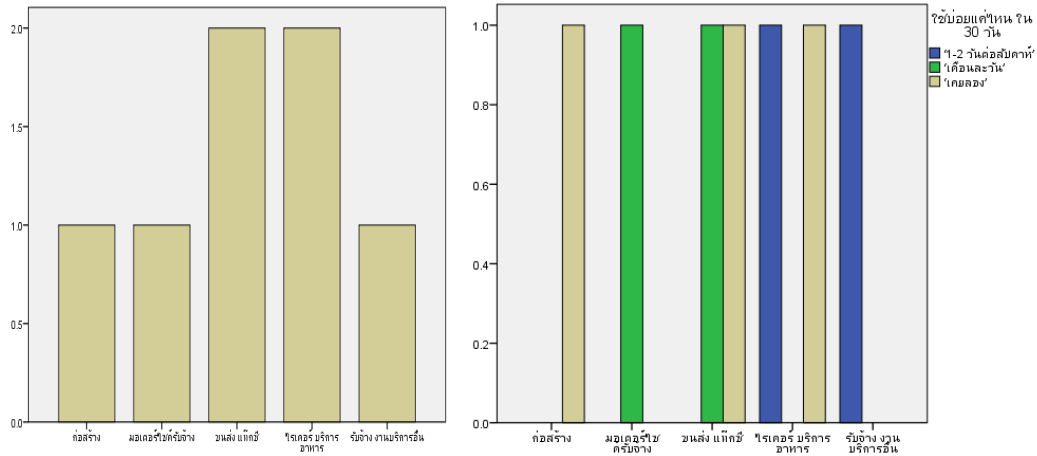
สำหรับพฤติกรรมการใช้สารระเหยนั้น พบว่า กลุ่มตัวอย่างทั้งสามกลุ่มคือ กลุ่มก่อสร้าง กลุ่มผู้ขับรถแท็กซี่-กลุ่มผู้ขับรถตู้ และ กลุ่มผู้ขับรถบริการส่งอาหาร -บริการด้านอาหาร ที่เคยใช้สารระเหยไม่มีการใช้ในระยะเวลาหนึ่งเดือน และสามสัปดาห์เลย แสดงให้เห็นว่ากลุ่มตัวอย่างเลิกใช้ไปแล้ว และบางคนตอบว่าเคยทดลองใช้เพียงครั้งเดียว การใช้สารระเหยเป็นการเลือกใช้คนเดียวและใช้ที่บ้านเป็นส่วนใหญ่

๔.๙ ยานอนหลับยากล่อมประสาท /ยาคลายเครียด พบว่า มีการใช้ในทุกกลุ่มอาชีพ โดยมีอายุแรกใช้ที่ ๑๒ ปี ไปจนถึง ๑๘ ปี กลุ่มมอเตอร์ไซด์รับจ้าง-รับจ้างขนส่ง และ กลุ่มผู้ขับรถบริการส่งอาหาร -บริการด้านอาหาร เป็นกลุ่มที่มีอายุแรกใช้ต่ำที่สุด

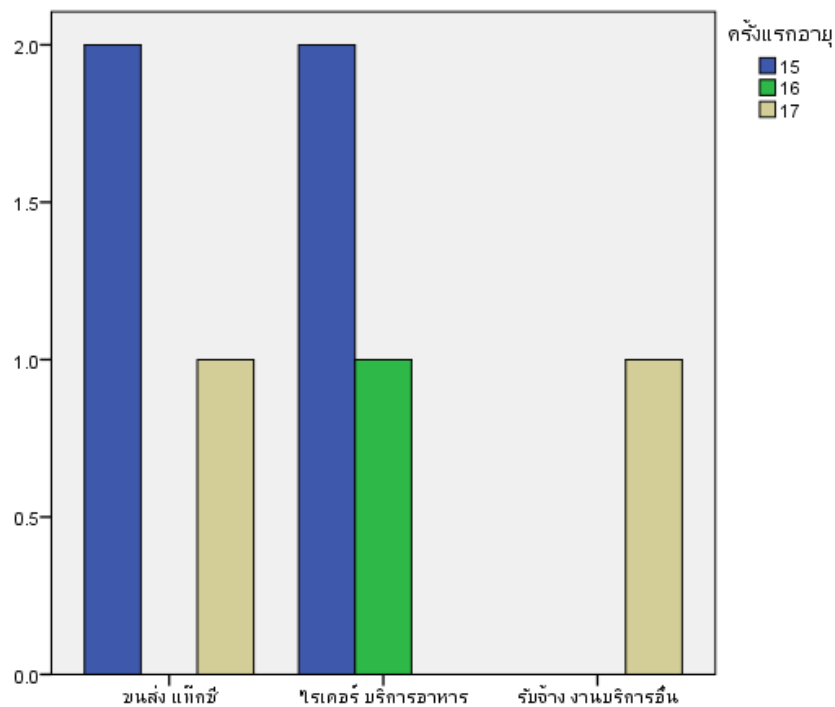
รูปที่ ๒๐ แสดงอายุที่แรกใช้ยานอนหลับยากล่อมประสาท /ยาคลายเครียด ครั้งแรกแยกตามกลุ่มอาชีพ

ที่ผ่านมาพฤติกรรมการใช้ยานอนหลับและยากล่อมประสาทและยาคลายเครียดในระยะหนึ่งปีที่ผ่านมา ใช้แบบ ๒-๓ วันในทุกกลุ่ม แต่ในระยะสามสัปดาห์กลับพบว่า มีการใช้ทั้งยากทดลอง แบบ ๑-๒ วันต่อสัปดาห์ และแบบเดือนละวัน ส่วนมากกลุ่มนี้ผู้ใช้เลือกใช้คนเดียวและใช้ที่บ้านมากที่สุด

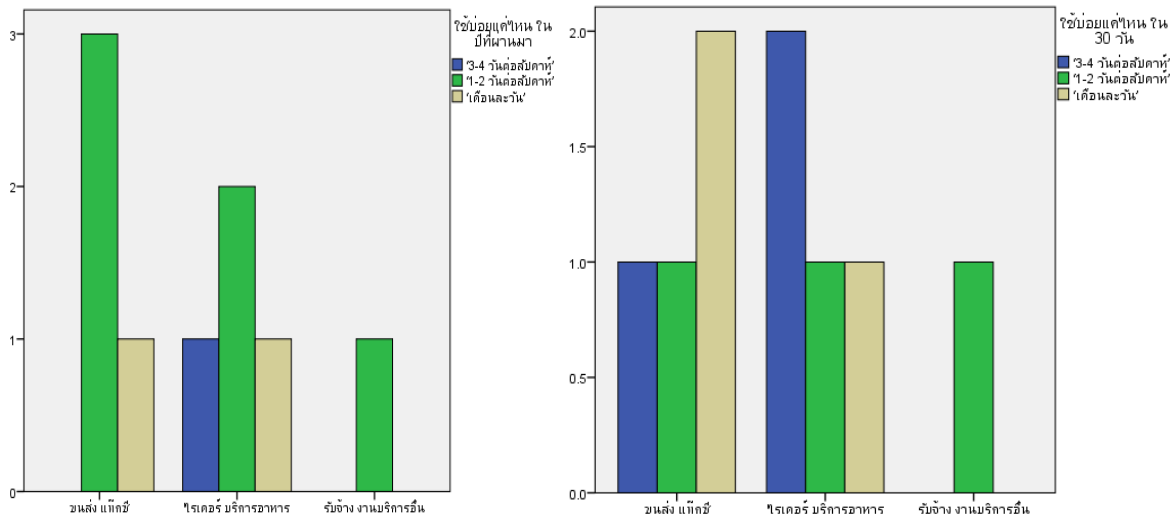
รูปที่ ๒๑ แสดงความถี่ในการใช้ยานอนหลับยากล่อมประสาท /ยากคลายเครียด ในหนึ่งปีที่ผ่านมา (ชาย) และใน ๓๐ วันที่ผ่านมา (ขวา)

๔.๑๐ ยาแก้ไอ พบว่ามีการใช้ยาแก้ไอในกลุ่มผู้ขับรถแท็กซี่-กลุ่มผู้ขับรถตู้ กลุ่มผู้ขับรถบริการส่งอาหาร - บริการด้านอาหาร และกลุ่มรับจ้าง-งานบริการ โดยมีอายุแรกใช้ระหว่าง ๑๕- ๑๗ ปี โดยที่อายุ ๑๕ ปีเป็นอายุแรกใช้ที่มากที่สุด

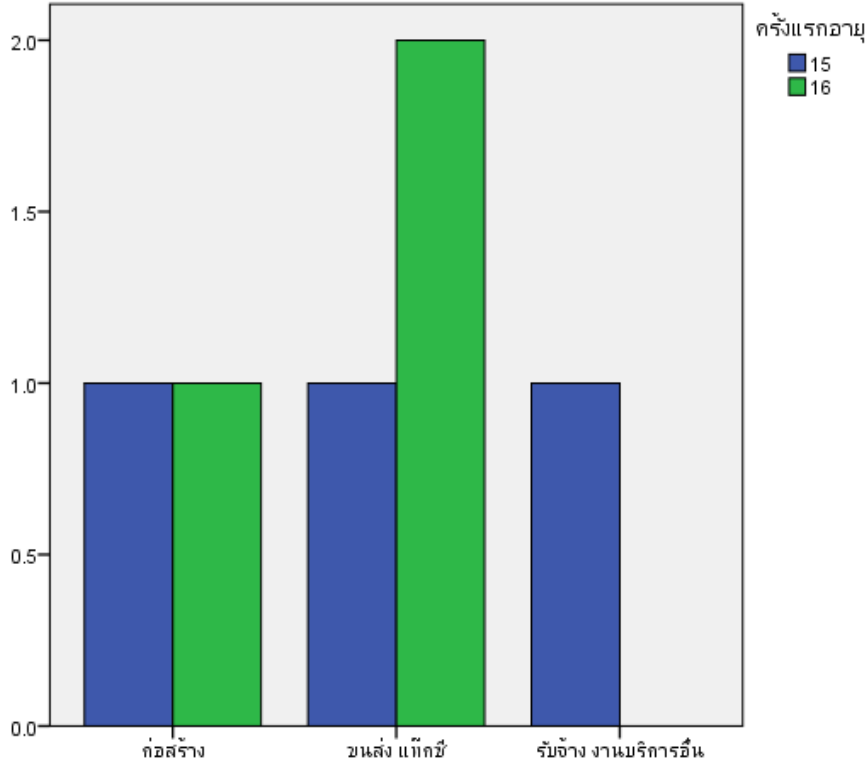
รูปที่ ๒๒ แสดงอายุที่แรกใช้ยาแก้ไอครั้งแรกแยกตามกลุ่มอาชีพ

พฤติกรรมการใช้ยาแก้ไอนั้นน่าสนใจว่า แรงงานนอกระบบในเขตเมืองทั้งสามกลุ่มอาชีพนิยมใช้ แบบ ๑-๒ วันต่อสัปดาห์มากที่สุดในระยะหนึ่งปีที่ผ่านมา ในขณะที่ระยะสามสัปดาห์ที่ผ่านมามีการใช้แบบกระจายคือ แบบเดือนละวัน แบบ๑-๒วันต่อสัปดาห์ และแบบ๓-๔ วันต่อสัปดาห์เท่ากัน ทั้งนี้นิยมใช้ที่บ้าน และใช้ทั้งกับเพื่อนและใช้คนเดียวพอๆกัน

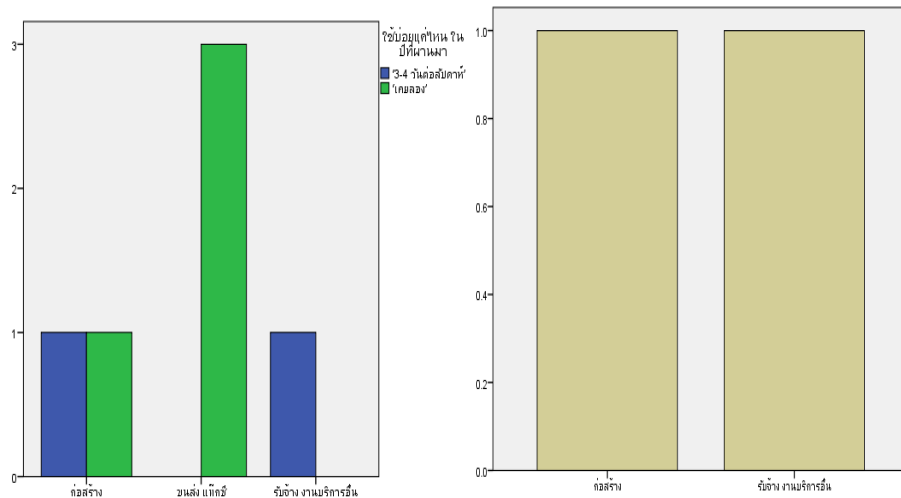
รูปที่ ๒๓ แสดงความถี่ในการใช้ยาแก้ไอในหนึ่งปีที่ผ่านมา (ซ้าย) และใน ๓๐ วันที่ผ่านมา (ขวา)

๔.๑๑ ผื่น พฤติกรรมการใช้ผื่นนั้นพบว่าอายุเมื่อเริ่มใช้อยู่ระหว่าง ๑๕-๑๖ ปี ในกลุ่มก่อสร้าง กลุ่มผู้ขับรถแท็กซี่-กลุ่มผู้ขับรถตู้ และ กลุ่มรับจ้าง-งานบริการ โดยมีผู้ใช้ในกลุ่ม กลุ่มผู้ขับรถแท็กซี่-กลุ่มผู้ขับรถตู้มากที่สุด

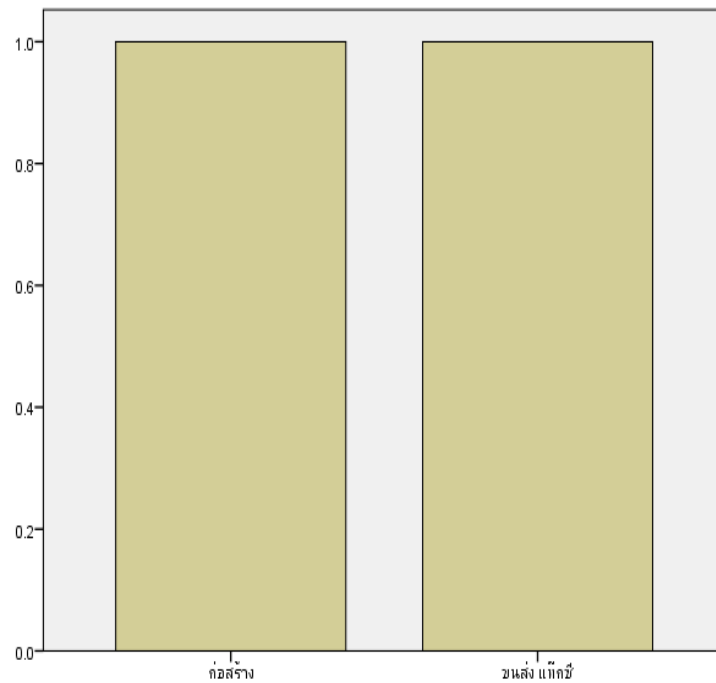
รูปที่ ๒๔ แสดงอายุที่แรกใช้ฝืนครั้งแรกแยกตามกลุ่มอาชีพ

สำหรับพฤติกรรมการใช้ฝืนนั้นในระยะหนึ่งปีที่ผ่านมามีการใช้ ๓-๔ วันต่อสัปดาห์ในกลุ่มรับจ้าง-งานบริการ และ กลุ่มก่อสร้าง ในขณะที่กลุ่มผู้ขับรถแท็กซี่-กลุ่มผู้ขับรถตู้ เพียงลองใช้ และพบว่าในระยะสามสัปดาห์ที่ผ่านมาทุกกลุ่มอาชีพได้เลิกใช้หมดแล้ว

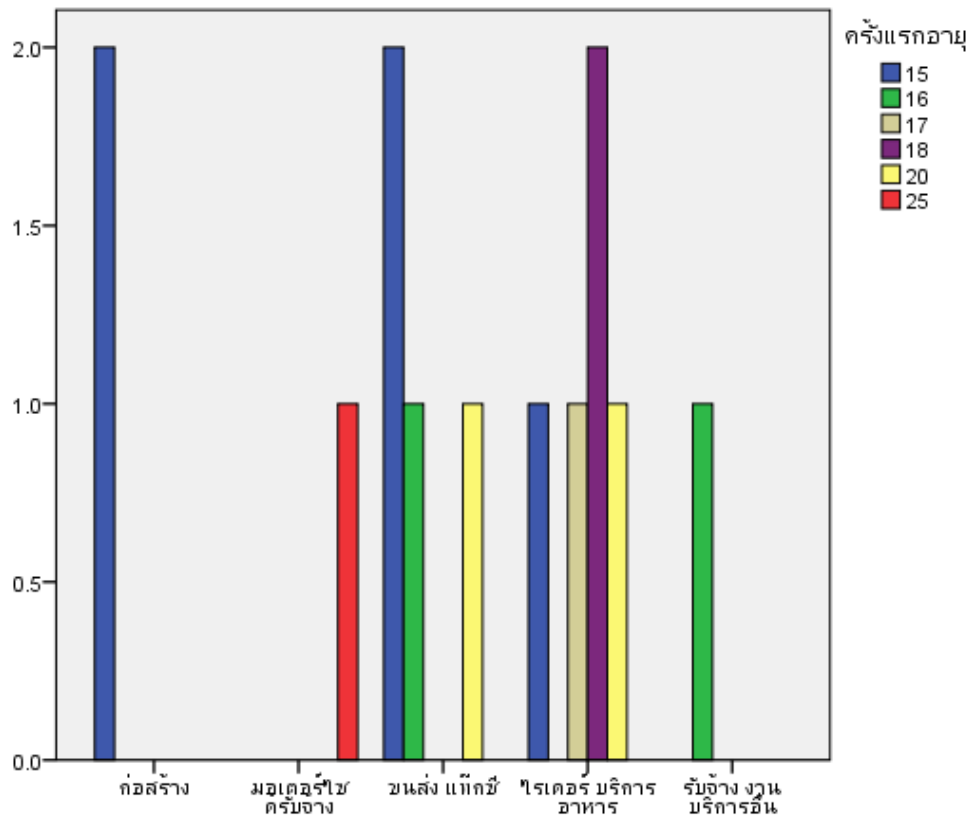
รูปที่ ๒๕ แสดงความถี่ในการใช้ฝืนในหนึ่งปีที่ผ่านมา (ซ้าย) และใน ๓๐ วันที่ผ่านมา (ขวา)

๔.๑๒ ผงขาว/เฮโรอีน พบว่า มีการใช้ครั้งแรก เมื่ออายุ ๑๕ ปี อย่างละคนจากกลุ่มก่อสร้างและ และกลุ่มผู้ขับรถแท็กซี่-กลุ่มผู้ขับรถตู้ อย่างไรก็ตามทั้งสองคนระบุว่าเป็นการใช้เพราะอยากลอง ซึ่งในปัจจุบันเลิกใช้เฮโรอีนแล้ว

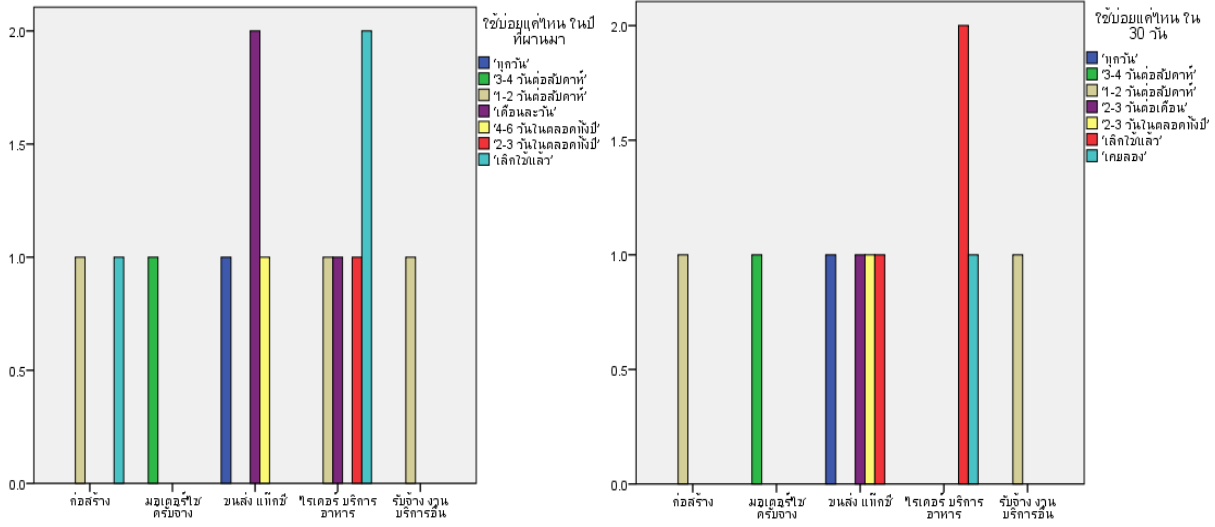
รูปที่ ๒๖ แสดงอายุที่แรกใช้ผงขาว/เฮโรอีน ครั้งแรกแยกตามกลุ่มอาชีพ

๔.๑๓ ยาบ้า พบว่ามีพฤติกรรมการใช้ครั้งแรกที่อายุ ๑๕ ปี - ๒๕ ปี ในทุกกลุ่มอาชีพของแรงงานนอกระบบในเขตเมือง โดยที่อายุแรกใช้ที่ ๑๕ ปีมากที่สุดจากก่อสร้าง กลุ่มผู้ขับรถแท็กซี่-กลุ่มผู้ขับรถตู้ และ กลุ่มผู้ขับรถบริการส่งอาหาร -บริการด้านอาหาร

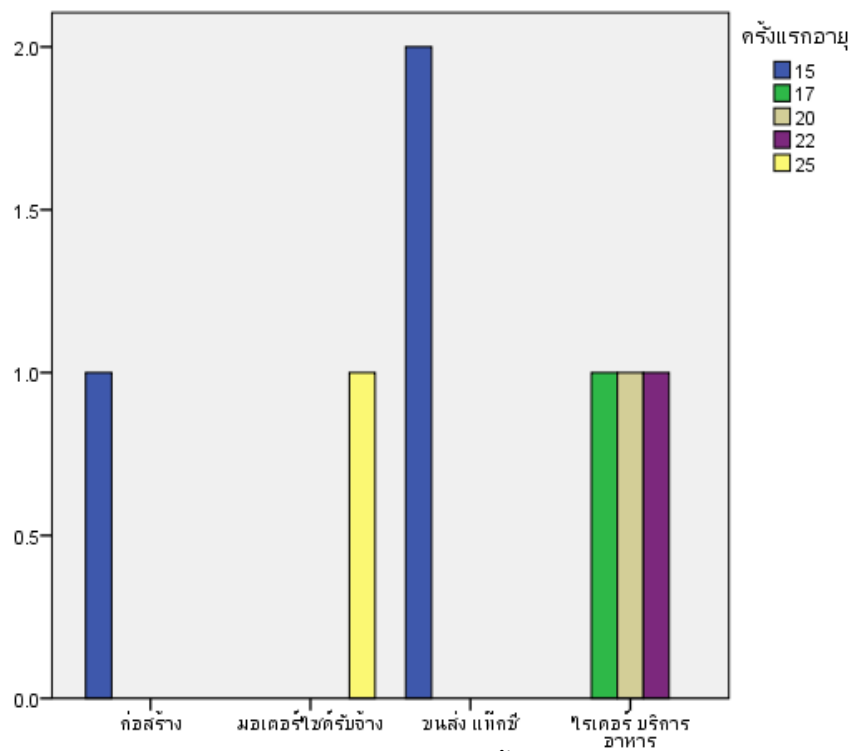
รูปที่ ๒๗ แสดงอายุที่แรกใช้ยาบ้าครั้งแรกแยกตามกลุ่มอาชีพ

ในด้านพฤติกรรมการใช้พบว่า มีความถี่ในการใช้ยาบ้าแตกต่างกันออกไป ตามกลุ่มอาชีพและระยะเวลา กลุ่มผู้ขับรถแท็กซี่-กลุ่มผู้ขับรถ มีการใช้ทุกวันทั้งในระยะเวลาหนึ่งปีที่ผ่านมา และระยะสามสัปดาห์ที่ผ่านมา เช่นเดียวกับกลุ่มมอเตอร์ไซด์รับจ้าง- รับจ้างขนส่ง ที่มีการใช้ ๓-๔ วันต่อสัปดาห์เช่นเดิมทั้งระยะหนึ่งปีและสามสัปดาห์ ในภาพรวมแล้วระยะสามสัปดาห์มีรูปแบบความถี่ในการใช้ลดลง ทั้งนี้การใช้ยาบ้ามักใช้คนเดียว และใช้ทุกที่ทั้งที่บ้านเป็นหลัก

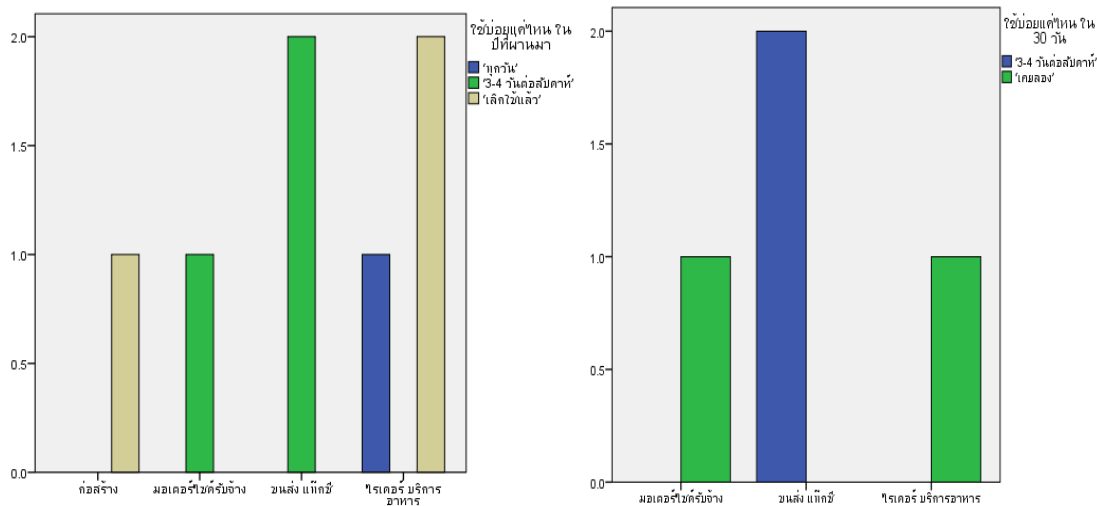
รูปที่ ๒๘. แสดงความถี่ในการใช้บริการบ้านหนึ่งปีที่ผ่านมา (ชาย) และใน ๓๐ วันที่ผ่านมา (ขวา)

๔.๑๔ ยาไอซ์ พฤติกรรมการใช้ยาไอซ์มีการเริ่มใช้ตั้งแต่อายุ ๑๕ ปี ถึง ๒๕ ปี ในกลุ่มก่อสร้าง กลุ่มมอเตอร์ไซด์รับจ้าง- รับจ้างขนส่ง กลุ่มผู้ขับรถแท็กซี่-กลุ่มผู้ขับรถตู้ และกลุ่มผู้ขับรถบริการส่งอาหาร -บริการด้านอาหาร โดยที่อายุแรกใช้ ๑๕ ปีมากที่สุด และในกลุ่มผู้ขับรถบริการส่งอาหาร -บริการด้านอาหาร มีความหลากหลายของช่วงอายุแรกใช้มากที่สุด

รูปที่ ๒๙ .แสดงอายุที่แรกใช้ยาไอซ์ครั้งแรกแยกตามกลุ่มอาชีพ

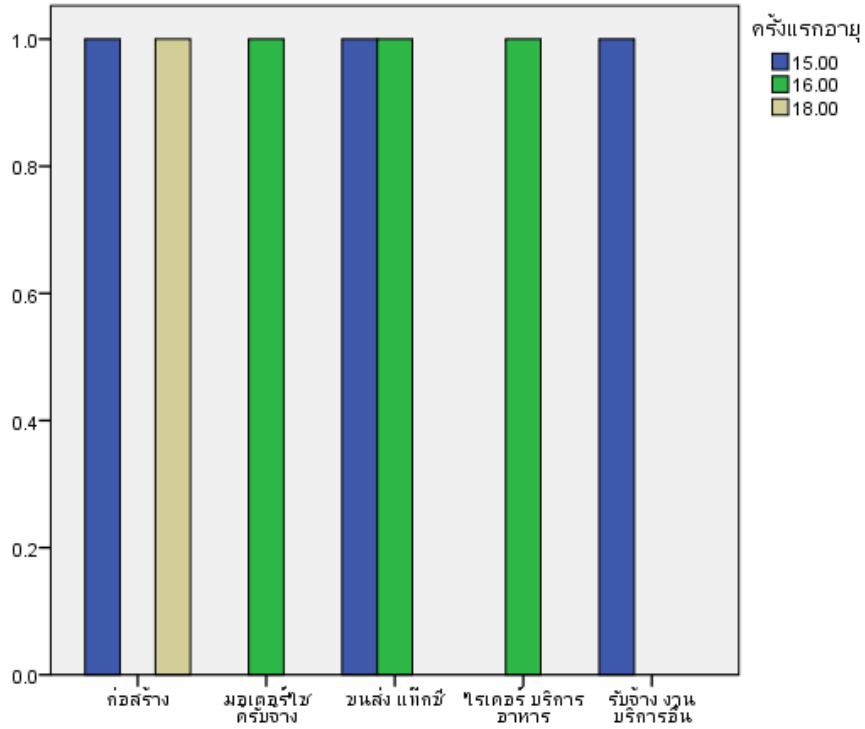
อย่างไรก็ตามพฤติกรรมการใช้ยาไอซีในรอบหนึ่งปีที่ผ่านมาพบว่าทั้งสี่กลุ่มอาชีพของแรงงานนอกระบบในเขตเมืองนั้นกลุ่มก่อสร้างเลิกใช้ไปแล้วทั้งหมด เช่นเดียวกับกลุ่มผู้ขับรถบริการส่งอาหาร -บริการด้านอาหารที่เลิกใช้ไปแล้วสองในสาม แต่อีกหนึ่งในสามมีการใช้แบบทุกวัน ส่วนที่เหลือมีการใช้แบบ ๓-๔ วันต่อสัปดาห์ ส่วนการใช้ในระยะสามสิบวันที่ผ่านมาพบว่า ในกลุ่มผู้ขับรถแท็กซี่-กลุ่มผู้ขับรถตู้ มีการใช้แบบ ๓-๔ วันต่อสัปดาห์เหมือนเดิม แต่กลุ่มอาชีพอื่นนั้นเลิกใช้ไปแล้ว อย่างไรก็ตามยาไอซีเป็นยาเสพติดที่มักใช้ในสถานบันเทิงกับเพื่อน มากกว่าสถานที่แบบอื่น

รูปที่ ๓๐ แสดงความถี่ในการใช้ยาไอซีในรอบหนึ่งปีที่ผ่านมา (ซ้าย) และใน ๓๐ วันที่ผ่านมา (ขวา)

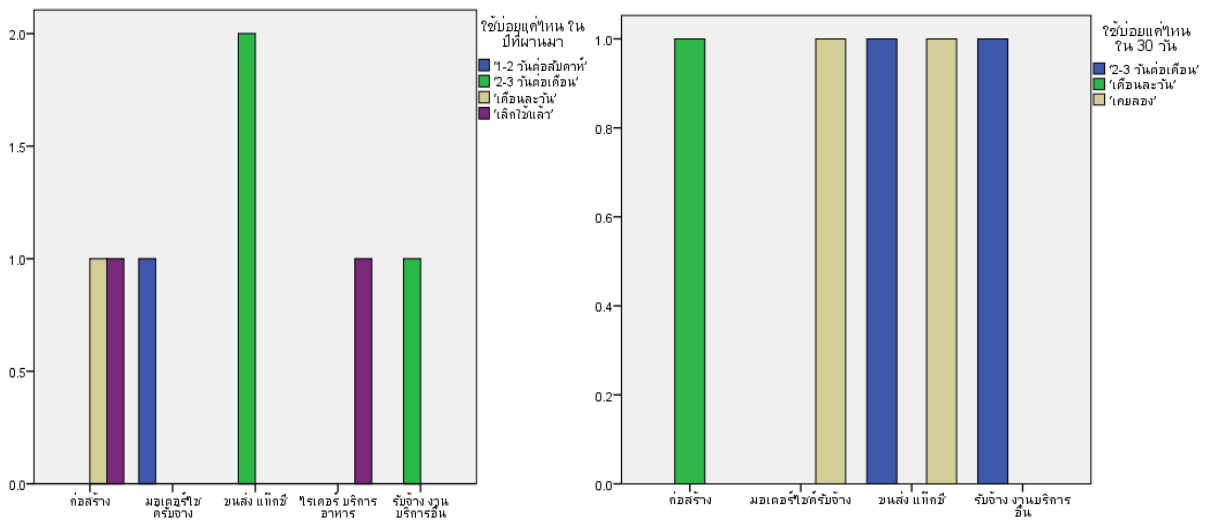
๔.๑๕ ยาอี/ยาเลิฟ พบว่า ในทุกกลุ่มอาชีพมีการเคยลองใช้ยาอีและยาเลิฟทุกกลุ่ม โดยมีอายุแรกใช้ตั้งแต่ ๑๕-๑๘ ปี โยมีอายุ ๑๕ ปี และ ๑๖ ปีมากที่สุดเท่ากัน

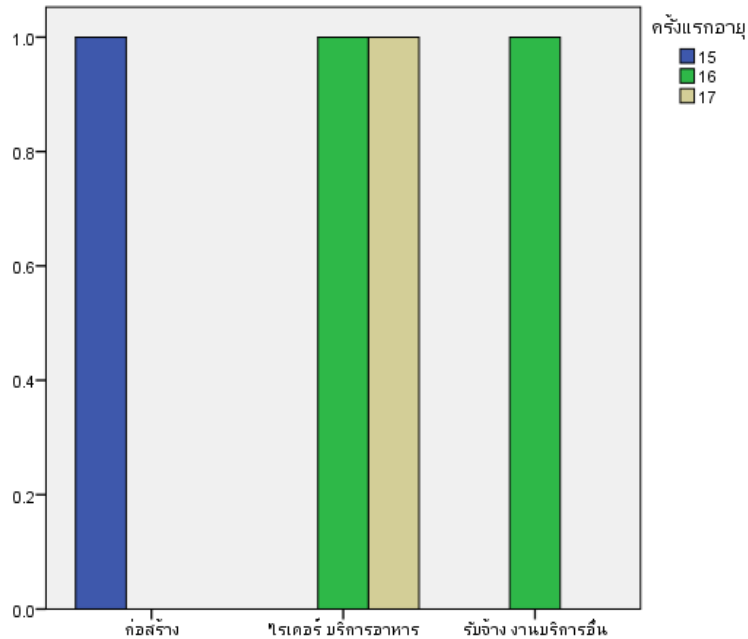
รูปที่ ๓๑ แสดงอายุที่แรกใช้ยาอี/ยาเลิฟ ครั้งแรกแยกตามกลุ่มอาชีพ

รูปแบบพฤติกรรมในการใช้ยาอีและยาเลิฟนั้นส่วนหนึ่งยืนยันว่าเคยลองใช้ในหนึ่งปีที่ผ่านมา เช่นเดียวกับในระยะสามสัปดาห์ ส่วนผู้ที่ยังใช้อยู่มีพฤติกรรมในช่วงสามสัปดาห์ที่ผ่านมาเป็นการใช้ แบบ ๒-๓ วันต่อเดือน และเดือนละวัน สถานที่ที่ใช้ส่วนมากเป็นสถานบันเทิง หรือร้านอาหาร ซึ่งเป็นการใช้กับเพื่อนเป็นส่วนมาก

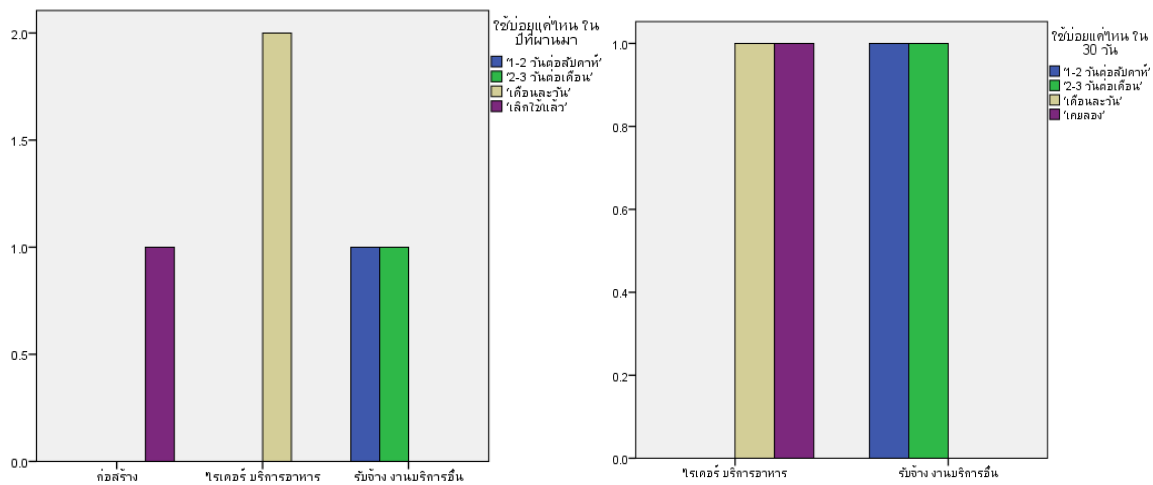
รูปที่ ๓๒ แสดงความถี่ในการใช้ยาอี/ยาเลิฟ ในหนึ่งปีที่ผ่านมา (ซ้าย) และใน ๓๐ วันที่ผ่านมา (ขวา)

๔.๑๖ ยาเค พบว่าการใช้ครั้งแรกนั้นอยู่ระหว่าง ๑๕-๑๗ ปี จากกลุ่มก่อสร้าง กลุ่มผู้ให้บริการส่งอาหาร -บริการด้านอาหาร และกลุ่มรับจ้าง-งานบริการ รวม ๔ คน

รูปที่ ๓๓ แสดงอายุที่ใช้ยาเคครั้งแรกแยกตามกลุ่มอาชีพ

ซึ่งความถี่ในการใช้ยาเคพบว่า มีการกระจายของรูปแบบการใช้ ตั้งแต่เคยลอง ๑-๒ วันต่อสัปดาห์ ๒-๓ วันต่อเดือน และ เดือนละวัน ซึ่งมีแนวโน้มของพฤติกรรมระหว่างหนึ่งปีและสามสัปดาห์ไปในทางเดียวกัน สถานที่ใช้ส่วนมากเป็นร้านอาหารและสถานบันเทิง และเป็นการใช้ร่วมกับเพื่อน

รูปที่ ๓๔ แสดงความถี่ในการใช้ยาเคในหนึ่งปีที่ผ่านมา (ซ้าย) และใน ๓๐ วันที่ผ่านมา (ขวา)

๔.๑๗ โคเคน เป็นยาเสพติดที่พบจากการสำรวจเพียง ๑ รายจากกลุ่มก่อสร้าง ซึ่งพบว่ากรณีศึกษาเริ่มใช้โคเคนครั้งแรกเมื่ออายุ ๑๖ ปี เพราะอยากลองใช้เพียงครั้งเดียวกับเพื่อน ซึ่งปัจจุบันเลิกใช้โคเคนไปแล้ว และไม่มีอาหารติดยา

บทที่ ๔

ผลการศึกษาเชิงคุณภาพ

สถานการณ์และพฤติกรรมใช้สารเสพติดในกลุ่มแรงงานนอกระบบเขตเมือง

ผลการศึกษาจากข้อมูลเชิงคุณภาพในบทนี้เป็นผลการศึกษาที่เกิดจากข้อมูลสองส่วนที่ประกอบด้วยข้อมูลการสัมภาษณ์กรณีศึกษา รวมทั้งหมด ๒๐ กรณี ประกอบด้วย ผู้เคยเกี่ยวข้องหรือผู้เสพยาเสพติดจำนวน ๑๖ กรณี และผู้เกี่ยวข้องกับผู้เคยเสพยาเสพติด จำนวน ๔ กรณี และ สันทนากลุ่ม ๒ ครั้ง ดังนี้

๑ สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้เคยเสพยาเสพติด

การสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มกรณีศึกษาที่เป็นแรงงานนอกระบบที่เคยเกี่ยวข้องกับยาเสพติด จำนวน ๑๖ กรณีศึกษา ประกอบด้วยผู้เคยและยังใช้ยาเสพติดอยู่ ทั้งเพศหญิงและชาย อายุตั้งแต่ ๑๘ -๔๕ ปี ที่เป็นแรงงานนอกระบบ อย่างไรก็ตามรายชื่อที่ปรากฏอยู่ในรายงานฉบับนี้เป็นรายนามสมมุติเพื่อเป็นการปกป้องผู้ให้สัมภาษณ์ตามเกณฑ์การปกป้องพิทักษ์สิทธิของกรณีศึกษา ผลของการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้อง หรือใช้ยาเสพติดแบ่งออกเป็นรายประเด็นดังนี้

ข้อมูลทั่วไปเบื้องต้นของกรณีศึกษาส่วนมากมีครอบครัวแล้วและอาศัยอยู่กับครอบครัว หรือ คนรัก- แฟน ส่วนเยาวชนบางส่วนยังอาศัยอยู่กับผู้ปกครอง บางรายเป็นครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว ซึ่งอยู่กับแม่เพียงลำพัง ระดับการศึกษาส่วนมากไม่สูง พบว่ามีระดับการศึกษาตั้งแต่ประถมศึกษา มัธยมศึกษา และมัธยมปลาย พบเพียงกรณีศึกษาเดียวจากทั้งหมด ๑๖ กรณีศึกษาที่เรียนจบระดับปริญญาตรี อาชีพที่ทำอยู่ปัจจุบันเป็นอาชีพในกลุ่มแรงงานนอกระบบ แต่หากมีการเปลี่ยนอาชีพก็จะไม่สามารถเปลี่ยนเป็นอาชีพในระบบได้ เช่น ปัจจุบันเป็นไรเดอร์ส่งอาหาร จากเดิมที่เคยขับรถรับส่งคนของมาก่อน หรือเคยรับจ้างทำงานทั่วไป (เจ้าตัวเรียกว่า ฟรีแลนซ์) เปลี่ยนมาค้าขาย เป็นต้น แต่ก็ยังไม่ใช้การจ้างงานแบบมีสัญญาจ้างหรือมีความมั่นคง

รายได้และรายจ่ายของกรณีศึกษาพบว่า ส่วนมากมีรายได้ ประมาณ ๒๐,๐๐๐ บาทต่อเดือน แต่น่าสนใจว่า ส่วนมากมีรายได้เป็นรายวัน เช่น รับจ้าง และไรเดอร์ หมายความว่า หากวันไหนที่กรณีศึกษาไม่ทำงานก็จะมีรายได้ แม้ว่าจะมีรายได้ต่อวันเป็นหลักพันก็ตาม เช่น ของ บอสที่เล่าว่ารายได้ส่วนมากขึ้นกับการรับงานในแต่ละวันไม่สามารถประมาณได้ เพราะปัจจัยไม่ใช่แค่ตัวของกรณีศึกษาเท่านั้นแต่ขึ้นอยู่กับปัจจัยของฝ่ายนายจ้าง หรือ ฝ่ายที่จะให้งานด้วย ดังนั้น หากกรณีศึกษาพร้อมทำงานแต่วันนั้นไม่มีงานก็หมายความว่ากรณีศึกษาจะไม่ได้ทำงาน และไม่มีรายได้

“รายได้วันละพันก็เคยได้ ถ้าวันไหนรับเยอะก็ได้เยอะ แต่บางวันก็ได้น้อย อยู่ที่ขยันรับเลย แต่ถ้าวันไหนฝนตกอยากนะรับออร์เดอร์ก็รับไม่ได้ หรือถ้ารับก็น้อย เพราะฝนตกขับไปก็ยาก ไม่คุ้มความเสี่ยงก็เยอะ” (สัมภาษณ์บอส)

“วันไหนมีงานก็ได้เงิน วันไหนไม่มีคิวก็ไม่ได้เงิน มันก็อยู่ที่คิวรับงานด้วยเหมือนกัน แต่ก็มีคิวเกือบทุกวัน แต่ถ้าเที่ยวน้อยก็ไม่พอใช้” (สัมภาษณ์ มานพ)

รายจ่ายของกรณีศึกษาแต่ละรายแบ่งออกเป็นสี่ส่วนคือ ๑) ค่าใช้จ่ายในบ้านที่จะต้องจ่ายเป็นค่ากินอยู่ในชีวิตประจำวันของตัวเองและครอบครัว เช่น ค่าเช่าบ้าน ค่าอาหาร ค่าเดินทาง ค่าน้ำค่าไฟ ๒) ค่าใช้จ่ายในการดูแลผู้ที่มีความดูแล เช่น พ่อแม่ หรือลูก ที่ต้องจ่ายเป็นพิเศษนอกจากค่ากินอยู่เช่น ค่าเทอม ค่าอาหารที่โรงเรียน ค่ารักษาพยาบาลของผู้สูงอายุ เป็นต้น ๓) ค่าใช้จ่ายเพื่อการลงทุน และหนี้ต่างๆ และ ๔) ค่าใช้จ่ายเพื่อความบันเทิง เช่นค่าไปเที่ยว ค่ากินอาหารนอกบ้าน ดังนั้น ค่าใช้จ่ายส่วนมากสามส่วนแรกเป็นค่าใช้จ่ายที่คงที่ ที่กรณีศึกษาต้องจ่ายประจำทุกเดือน ซึ่งส่วนมากมีมูลค่าสูง และมักตกอยู่ในภาวะชักหน้าไม่ถึงหลังเพราะรายได้ของกรณีศึกษาส่วนมากเป็นกลุ่มที่มีรายได้ไม่ประจำขึ้นอยู่กับงาน แต่ในภาวะโควิดที่งานหลายอย่างถูกลดลง หรือร้านปิดตัว ทำให้กรณีศึกษาบางรายขาดรายได้ และส่งผลกระทบต่อตารางชีวิตมาก “ไม่พอใช้” เป็นคำที่แทบทุกกรณีศึกษาเอ่ยปากอย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาร่วมกับการใช้เงินบางส่วนเพื่อการซื้อสารเสพติดรวมไปถึงยาเสพติดจึงส่งผลกระทบต่อสภาพเศรษฐกิจของครอบครัวอย่างเลี่ยงไม่ได้

การดื่มสุราวันละกลมคือการใช้เงินไม่ต่ำกว่า ๑๐๐ บาทในวันนั้น ในขณะที่ค่าแรงของกรณีศึกษาอาจจะแค่ ๕๐๐ บาท หรือการซื้อยาบ้าที่ราคาแม้ว่าทุกวันนี้จะมีราคาที่ถูกลงมากกว่าเมื่อก่อนแต่ก็ยังเป็นรายจ่ายที่เพิ่มขึ้นในครอบครัว การเสพยาเสพติดที่ราคาแพงมากกว่านั้น หรือมีการใช้ในปริมาณที่มากย่อมส่งผลกระทบต่อรายจ่ายของครอบครัวมากขึ้นตามลำดับ

“เคยซื้อของจนเงินหมด เพราะไม่อยากจะเสี่ยงไปชนของบ่อยๆ เลยทะเลาะกับแฟนหนักเลย เพราะเงินหมดบัญชีจริงๆ แล้วตอนนั้นต้องจ่ายหนี้ด้วย รถเกือบถูกยึด ถ้าไม่มีรถ(มอเตอร์ไซด์) ก็รับงานไม่ได้ยุ่งเข้าไปใหญ่” (สัมภาษณ์บอส)

สถานการณ์และความเกี่ยวข้องกับยาเสพติด กรณีศึกษาส่วนมากเกี่ยวข้องกับยาเสพติดในช่วงวัยรุ่น บางส่วนเริ่มเสพยาเสพติดในช่วงระหว่างเรียนหนังสือเพราะอยากลองและมีเพื่อนเป็นองค์ประกอบหลัก มากกว่าครึ่งยืนยันว่าไม่ได้ใช้เมื่อมีการชวนให้ลองจากเพื่อนในครั้งแรก แต่เมื่อมีการชวนหลายครั้งในเวลาต่อมาส่งผลให้เริ่มตัดสินใจทดลองใช้ในครั้งที่สามหรือสี่ หรือในการชวนที่มากกว่านั้น แต่ก็พบว่าบางรายเกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านครอบครัวด้วย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องครอบครัวสร้างความกดดันต่อกรณีศึกษา ภาวะการขาดความรักความใส่ใจ หรือ

อยากให้ใครสนใจยอมรับ และภาวะเศรษฐกิจในครอบครัวที่บีบคั้น เช่นต้องทำงานมากกว่าปกติเพื่อหารายได้เพิ่ม ให้ครอบครัวจึงเลือกใช้ยาเสพติด การหารายได้จากการค้ายาเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายสำหรับตัวเองหรือครอบครัวเพราะ รายได้ดีกว่า และเข้าถึงได้ง่ายเพราะยังเป็นเยาวชนที่หางานได้ยาก เป็นต้น

“อยากลองเลยคับเห็นเพื่อนมาใช้ในห้อง ตอนแรกๆ ก็ไม่ได้สนใจ แต่พอเพื่อนมาใช้ที่ห้อง หลายๆครั้งเข้า เขาก็ชวนใช้เรื่อยๆ ก็ทุกครั้งที่มาขอใช้ห้อง สุดท้ายก็เลยลองกับเขา ตอนแรกๆทำงาน เลยไม่อยากจะ แต่รอบนั้นคิดงานไม่ออก เครียดด้วย” (สัมภาษณ์ ชัย)

“ขับรถเยอะ บางวันไม่ได้นอนเพราะคนซัดก็ต้องไปขับต่อเลย บางทีก็นอนยังไม่อืมก็ต้อง ออกไปขับ มันเหนื่อยก็เลยใช้ เพราะเพื่อนที่ขับด้วยกันบอกว่ามันช่วยทำงานได้ดี ไม่่วงขับได้ทนก็ เลยลองใช้ดู” (สัมภาษณ์ มานพ)

“ผมขายก่อน ตอนแรกอยากหาเงิน พอขายไปๆ มันก็เห็นของอยู่ในมือบ่อยๆ.....แล้วมันก็ เลยได้ลองใช้” (สัมภาษณ์ โป๊ท)

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเกี่ยวข้องกับยาเสพติดเป็นปัจจัยที่เกิดจากปัจจัยส่วนบุคคล และครอบครัว เป็น ปัจจัยหลัก แม้ว่าปัญหาเรื่อง “ความอยากลอง” ใช้ยาเสพติดเป็นปัจจัยที่ทราบกันมานานแล้วแต่ก็ยังพบในกลุ่ม เด็กและเยาวชน ในขณะที่ปัจจัยของ “ครอบครัว” เช่น เพื่อนที่เป็นอีกปัจจัยสนับสนุนคลาสสิกที่ผลงานวิจัย จำนวนมากยืนยันว่า เพื่อนเป็นปัจจัยหลักที่ก่อให้เกิดการเกี่ยวข้องกับยาเสพติดก็เป็นปัจจัยที่ทราบกันมานาน เช่นเดียวกัน จากการสัมภาษณ์กรณีศึกษามีข้อมูลเพิ่มเติมที่น่าสนใจว่า สถานที่เสพยาเสพติดเป็นประเด็นที่ยัง น่าสนใจ ว่า แทบทุกกรณีเป็นการเสพยาในพื้นที่ลับ หรือไม่มีคนอื่นอยู่ในบริเวณนั้น เช่น ห้องของกรณีศึกษาที่ทำงาน ที่บ้าน ห้องเช่าของเพื่อนเวลาไปเที่ยวหรือไปหา หรือห้องแยกเดี่ยวของกรณีศึกษาในบ้าน ในรถส่งของของ กรณีศึกษา ซึ่งเป็นที่แน่ชัดว่า บรรยากาศของการเสพยาสร้างความกล้าและความอยากทดลองให้กับกรณีศึกษาทั้งสิ้น

การเข้าถึงยาเสพติด การเข้าถึงยาเสพติดส่วนมากของกรณีศึกษาแบ่งออกเป็นช่วงๆ ตามระยะเวลาที่ กรณีศึกษาเข้าไปเกี่ยวข้องกับยาเสพติดว่าจะสามารถเข้าถึงได้มากน้อยและช่องทางที่เพิ่มขึ้นด้วย คือ

ระยะแรกที่เพิ่มเสพยาหรือเพิ่มรู้จักจะเป็นการเข้าถึง หรือได้ยาเสพติดจากเพื่อนหรือคนรู้จักที่แนะนำให้ลองใช้ ส่วนมากกรณีศึกษาจะไม่เสียเงินในครั้งแรก แต่จะเริ่มมีค่าใช้จ่ายในครั้งที่สองหรือครั้งต่อไป ในระยะแรกนี้ กิน เวลาไม่เท่ากันในแต่ละกรณีศึกษา พบว่ามีระยะตั้งแต่สัปดาห์ ไปจนถึงหลักเดือน ในระยะนี้ กรณีศึกษาจะไม่รู้จัก ผู้ค้ายาเสพยาทุกรายอื่นๆเลย นอกจากเพื่อนหรือคนรู้จักที่เป็นกลุ่มชักชวน หรือผู้ที่ขายให้ครั้งแรก

ระยะที่สอง เมื่อใช้มาระยะหนึ่งจะเข้าสู่ระยะที่สอง ที่กรณีศึกษาหรือผู้เสพสามารถไปรับ-หา ยาเสพติดจาก คนรู้จักของเพื่อน ได้เอง หรือต้องไปเจอพร้อมกับเพื่อน/คนรู้จักที่เคนให้ลองยาเสพติด ซึ่งส่วนมาก ในระยะนี้ จะมี ทั้งแบบที่ซื้อเอง และใช้เงินเพื่อน ในระยะนี้ กรณีศึกษาจะสามารถพบผู้ชาย ยาเสพติด หรือคนเดินยาเสพติดคน อื่นๆได้บ้าง กรณีศึกษาคนหนึ่งเล่าว่า ตนสามารถไปรับยาแทนเพื่อนกับคนที่ขายยาหรือคนที่มียาเสพติดได้เองแล้ว หลังจากไปรับยาเสพติดกับเพื่อนคนที่ชวนมาสองสามครั้ง

การเข้าถึงยาในระยะต่อจากนี้เป็นระยะที่แต่ละกรณีศึกษาจะเข้าถึงยาเสพติดแตกต่างกันไป ประกอบด้วย

๑) การเข้าถึงด้วยตนเองจากผู้ค้าคน/กลุ่มเดิม หากยังมีสัมพันธ์ภาพที่ดีก็จะเลือกใช้บริการกับกลุ่ม หรือคน เดิมเพราะไม่ต้องสร้างควมไว้วางใจใหม่ รวมไปถึงถ้ายาดี ราคาโดนก็จะไม่เปลี่ยนคนขาย

๒) การเข้าถึงจากผู้ค้ารายอื่นๆ ในเครือข่ายเดียวกัน กรณีนี้เกิดขึ้นเมื่อผู้เสพมีความต้องการยาในปริมาณที่ มากขึ้น หรือต้องการยาชนิดใหม่ซึ่งผู้ขายเดิมไม่สามารถตอบสนองความต้องการได้ ก็จะแนะนำผู้ค้าที่รู้จักให้ ซึ่ง บางครั้งการแนะนำก็จะได้สิ่งตอบแทนบ้าง เช่น ขอแบ่งยาในการซื้อครั้งนั้น ขอฝากซื้อด้วย หรืออาจจะมีการแนะนำ เป็นเงินตามแต่จะตกลง

“ มีวันนึงอยากได้หลายสิบเม็ด พี่เขาไม่มีของพอ พี่เขาบอกว่าให้ไปเอากับพี่อีกคนเองได้ไหม เขาว่าช่วงนี้โควิดเขาออกจากบ้านลำบาก แต่เขาจะนัดให้ แต่พี่เขาขอแบ่งยาด้วยให้ออกเงินไปก่อน ..... ราคาที่ไปเอาถูกกว่าเดิมนิดหน่อยน่าจะเพราะซื้อเยอะกว่าเดิมไม่กี่ได้จากเจ้ามาเองไม่ผ่านใคร เยอะ” (สัมภาษณ์ ปลา)

๓) การเข้าถึงผู้ค้าคนใหม่จากกลุ่มใหม่ กรณีนี้มักพบในกลุ่มของผู้ที่ค้าและเสพ เพราะมีความต้องการยาเสพ ติดตลอดเวลา เพื่อทั้งขายและใช้เสพเอง ดังนั้นกลุ่มนี้ก็จะแสวงหาช่องทางใหม่ๆที่จะเข้าถึงยา รวมไปถึงความ หลากหลายของยาด้วย บอyle่าว่าตนเองที่เคยลองยาหลายตัวแล้วพบว่าขายเองด้วยจะสะดวกกว่า แต่ต้องหาคน ส่งยาหลายๆ แหล่งเพื่อเวลาเจ้าไหนมีปัญหาจะสามารถเปลี่ยนไปเอาจากเจ้าอื่นได้เลย

“บางทียามันก็ขาดช่วง ยิ่งช่วงไหนพ่อ (ตำรวจ) มาหาบ่อยๆยิ่งหาของยากเวลามันอยากมันก็ นะ รู้กัน มันเลยต้องหาคนรู้จักไว้หลายเจ้า บางที บางเจ้า บางช่วงก็ของห่วย เอามาขายยังแทบไม่ได้ อย่างว่าจะใช้เองเลย ใช้ไม่ลง สรุปรึมีหลายเจ้าไว้สบายใจ” (สัมภาษณ์บอย)

ประสบการณ์และพฤติกรรมการใช้ยาเสพติด ของกรณีศึกษา มีความหลากหลายมากขึ้นกับวันอุปสงค์ของการใช้ บริบท และคนที่ชักชวนให้กรณีศึกษาใช้ แต่ส่วนมากสามารถแบ่งได้ตามลักษณะของอาชีพ คุณสมบัติของยาเสพติดนั้น และคนที่ชักชวน ดังนี้

- ๑) กลุ่มยาที่ใช้ได้ง่าย คือยาบ้าซึ่งเป็นยาเสพติดที่ถูกเลือกเป็นยาตัวแรก ยาบ้าเป็นยาเสพติดที่พบว่าผู้เสพยาใหม่เลือกใช้เป็นยาเสพติดตัวแรกในการเสพยาเป็นอันดับต้นๆ เพราะหาซื้อง่าย ราคาไม่แพง เก็บรักษาหรือแอบซ่อนได้ง่ายเพราะมีขนาดเล็ก อีกทั้งวิธีการเสพยา (กินแบบเม็ด) ยาบ้าถูกใช้เพื่อความพึงพอใจส่วนตัว และมักใช้ยาบ้ากับเพื่อน คนรู้จักในพื้นที่ปิดก็ได้ เพราะหลังจากยาออกฤทธิ์แล้วจะมีพฤติกรรมที่เปลี่ยนไปทำให้มีโอกาสถูกจับได้ว่าเสพยา คนที่เลือกใช้ยาบ้ากระจายตัวอยู่ในทุกกลุ่มอาชีพ และช่วงวัย
- ๒) กลุ่มยาเพื่อความบันเทิง เป็นกลุ่มยาที่ถูกเลือกใช้เมื่อเที่ยวกลางคืน หรือสังสรรค์กับเพื่อน กลุ่มยาเพื่อความบันเทิงประกอบด้วย ยาเค ยาไอซ์ ยาอี น้ำกระท่อมผสม(สีคุณร้อน) โปร ลิน เป็นกลุ่มยาที่เด็กและเยาวชนนิยมเลือกใช้เมื่อเที่ยวกลางคืนในสถานบันเทิง และส่วนมากเป็นการใช้ร่วมกันมากกว่า หนึ่งตัวยาเพื่อเสริมฤทธิ์กัน แต่มีต้นทุนที่ถูกลง เช่นการใช้ยาไอซ์ร่วมกับยาบ้า นอกจากนี้จากการสัมภาษณ์จะพบว่า ยาไอซ์จะถูกใช้ในกลุ่มผู้หญิง เพราะการใช้ยาไอซ์ดูดีมีระดับกว่าการใช้ยาบ้า เพราะราคาแพงกว่าหายากกว่า และมีความเชื่อสำหรับคนใช้ไอซ์ในสถานบันเทิงว่าจะควบคุมน้ำหนักให้รูปร่างดี (สัมภาษณ์ หญิง และเคย) อย่างไรก็ตามพนักงานในสถานบันเทิงยามค่ำคืนเป็นกลุ่มที่เลือกใช้ยาไอซ์ ยาเค และยาอี ในปริมาณและความถี่ที่มากกว่าคนมาเที่ยวเป็นครั้งคราว นอกจากนี้บอสเล่าว่ายาเค มีแบบ “เคนมผง” เป็นยาเคที่ผสมสารอื่นมาด้วย จำพวกเฮโรอีน หรือยานอนหลับ จะออกฤทธิ์ต่างกันตามส่วนผสม
- ๓) กลุ่มยาเพื่อการทำงานและเนื่องมาจากการทำงาน การใช้ยาเสพติดเพื่อการทำงานเป็นอีกวัตถุประสงค์หลักของการใช้ยาเสพติด เช่นเดียวกับที่กล่าวมาในข้อก่อนหน้านี้ว่า พนักงานในสถานบริการกลางคืนส่วนมากมีการใช้ยาเสพติดเพื่อให้ทำงานได้ หญิงเล่าว่า ถ้าวันไหนถ้าใช้ยา(ไอซ์) จะรู้สึกทำงานได้ทนไม่ง่วงนอน และยังมีวาทะศิลป์ในการคุยกับลูกค้าด้วย อย่างไรก็ตาม แรงงานที่ทำงานหนักเป็นจุดหนึ่งที่หลายกรณีศึกษายืนยันว่าเป็นสาเหตุของการเลือกใช้ยาเสพติด นอกจากนี้ยังเลือกใช้เพื่อการผ่อนคลายหลังทำงาน และเพื่อให้สามารถพักผ่อนได้หลังทำงาน

“พอซัปรดมากๆ มันทั้งเมื่อยทั้งง่วง เครียดด้วยเพราะต้องส่งของให้ทันเวลาพอหลังซัปรดเสร็จก็สูบกัญชาบ้าง ยาบ้าบ้างแล้วแต่วันไหนมีของอะไรติดตัว พอสูบแล้วมันก็คลาย หลับสบายเลยที่นี่” (สัมภาษณ์บอย)

“บางที่ทำงานมาต่อๆกันแบบไม่ได้พักแล้วมันไม่ยอมนอนก็ใช้ยาบ้าง เวลาใช้แล้วมันก็ช่วยให้หลับได้ ดีกว่าทนฝืนไป.... พี่ก็ไม่รู้จะทำแบบนี้มาหลายปี คิดว่าไม่เจ็บไม่ตายก็คงใช้ไปแบบนี้แหละ งานมันต้องทำทำไม่ได้ทางเลือกมันก็ไม่มี ไม่ทำก็ไม่มีเงิน” (สัมภาษณ์มานพ)

ตารางที่ ๑๑ ตารางสรุปผลการสัมภาษณ์กรณีศึกษา ๑๖ กรณี

กรณี	เพศ	อายุ	เรี ย น จบ	อาชีพ	รายได้	รายจ่าย	ปัญหา/ภาวะ	เคยเห็น	เคยเสพ-เคย เกี่ยวข้อง	เข้าถึงยังง	ใช้ครั้งแรกเพราะ	เลิกยังง
ชัย	ชาย	๓๒	ม.๓	ส่งอาหาร	๕๐๐-๑,๐๐๐/ ว	๒๘,๐๐๐	มีหนี้	ทุกชนิด	กัญชา ยาบ้า ยาเค ไอซ์	ราคาถูก /มองคนขาย ออก /ขายด้วย	อยากลอง/ เพื่อน ชวน/สถานการณ์พา ไป	ใจแข็ง- ครอบครั
นนท์	ชาย	๑๙	ม.๓	วินมอเตอร์ ไซด์	๕๐๐-๖๐๐/ว	๑๒,๐๐๐	ผ่อนรถ	ทุกชนิด (กระท่อม กัญชา ยาเค เฮโรอีน)	กัญชา	-	เพื่อน	หักดิบ-ไม่สูบสอง อาทิตย์ /ครอบครั
บอส	ชาย	๑๘	ป.๖	ส่งอาหาร	๙๐๐-๑,๐๐๐/ ว	๑๒,๐๐๐	ผ่อนรถ ติดค่า ห้อง	ยาบ้า ยาไอซ์ กัญชา กระท่อม	ยาบ้า ไอซ์ ยาเค กระท่อม กัญชา	มีแหล่งจากคนรู้จัก (อยุธยา)	เห็นเลยขอลอง	ย้ายบ้านหาซื้อไม่ได้/ มาดูแล
บอย	ชาย	๓๖	ม.๓	ขับรถบันทุก	๑,๐๐๐/ว	๑๐,๐๐๐	ผ่อนรถ	ยาบ้า ไอซ์ กัญชา กระท่อม ยาอี	ยาบ้า ไอซ์ กัญชา กระท่อม	ไปซื้อสระบุรี ระยอง/ เพื่อนพาไปเอา	เพื่อนแนะนำ-ปัญหา ครอบครั	โดนจับ-เสียเงินจ่าย ตร.เยอะ/ครอบครั
หนึ่ง	ชาย	๓๒	ม.๖	ส่งอาหาร	๑ , ๐ ๐ ๐ - ๑,๕๐๐/ว	พอใช้	ผ่อนรถ	ยาบ้า กัญชา ไอซ์ ยาเค กระท่อม	ยาบ้า ไอซ์ กัญชา	เพื่อนขาย /พาไปเอา ของ/ขายด้วย	เห็นเขาใช้ในห้อง/ เพื่อนชวน	มีลูก-หนีตำรวจ
มาน พ	ชาย	๔๑	ปวส.	รับจ้าง/เย็บ ผ้า			หนี้	กระท่อม กัญชา ยาบ้า ไอซ์ โป	กระท่อม กัญชา ยาบ้า ไอซ์ โป	หาง่ายในชุมชน	ทำงาน(ยาบ้า)	ยังใช้อยู่
โบ๊ท	หญิง	๓๑	ปวช.	ส่งอาหาร	๗๐๐-๑,๐๐๐/ ว	พอใช้	หนี้	ทุกชนิด	ยาบ้า ไอซ์	เพื่อน พี่ พาไปเอา ของ	ขายหาเงิน	สงสารแม่ -สุขภาพ
ปลา	หญิง	๓๓	ม.๖	ขายอาหาร	๑๐,๐๐๐/ด	-	ผ่อนรถ	เค ไอซ์ ยาบ้า กัญชา โคเคน	ไอซ์	โทรนัดเอายา เบอร์ จากคนรู้จัก /ขายด้วย	เพื่อนชวน	ยังใช้อยู่
แคท	หญิง	๓๐	ม.๓	ขาย ของ ออนไลน์	๑๗ , ๐๐๐ - ๒๐,๐๐๐/ด			กัญชา ยาอี ยาบ้า ยาเค	ยาเค ไอซ์ ยาอี	ให้เพื่อนซื้อ	ใช้เวลาไปเที่ยว	เลิกเองไม่ติด- เพื่อน เสียชีวิตเพราะยา
น้อง	หญิง	๓๓	ก ศ น . ม.๖	เด็กเสิร์ฟ- ก่อสร้าง	๑๐ , ๐๐๐ - ๑๒,๐๐๐/ด	พอใช้ไม่ เหลือเก็บ	หนี้ในระบบ	ไอซ์ โค เคน ยาบ้า กัญชา ยา อี	ไอซ์ ยาอี	เพื่อไปเอา /เพื่อนสั่ง ให้ไปเอา	เพื่อนชวน	ยังใช้อยู่
อ๊อฟ	ชาย	๔๐	ป.ตรี	ก่อสร้าง/ รับจ้าง	๘ , ๐ ๐ ๐ - ๑๐,๐๐๐/ด		หนี้	ไอซ์ ยาบ้า กัญชา	ยาบ้า กัญชา	หาได้ในชุมชน	เพื่อนชวน	มีครอบครั

แพทย์	หญิง	๓๐	ม.๓	ขายขนม	๑๐,๐๐๐/ด	ไม่'ค'อ ย พอใช้	หนี้สูง	ยาบ้า ไอซ์ ยาอี ยาเค กัญชา ไพร์ กระท่อม	ยาเค ไพร์	เพื่อนเอามาให้ (แฟน)	เพื่อนชวนเที่ยว	ไม่ติด
เพชร	ชาย	๔๕	ป.๖	มอเตอร์ไซด์ รับจ้าง / อดีตขับรถ เมย์	-	ไม่'ค'อ ย พอใช้	รายได้ไม่ สม่ำเสมอ		ยาบ้า กระท่อม	ไปเอนนอกพื้นที่ -มอง ออกถามหาซื้อได้		โดนจับ
กอล์ฟ	ชาย	๔๔	ม.๖	ก่อสร้าง	-	ไม่พอใช้	รายได้ น้อย / ทะเลาะกับแฟน บ่อย(โควิด)	กัญชา ยาบ้า ไอซ์	กัญชา ยาบ้า ไอซ์	ถามจากคนที่ใช้	เพื่อนชวน	ยังใช้บางตัวอยู่
น้ำ	ชาย	๓๒	ม.๓	วินมอเตอร์ ไซด์	๓๐,๐๐๐/ด	พอใช้ไม่ เหลือเก็บ	เครียด/ ทำงาน หนัก	กาว ยาบ้า ไอซ์ ยาเค ยาอี	กาว ยาบ้า ไอซ์ ยาอี	ซื้อจากคนรู้จัก	ลอง	ยังใช้อยู่
เดย์	ชาย	๔๐	ม.๓	บริการในปั้บ	๑๕,๐๐๐ - ๒๐,๐๐๐/ด	เงินขาดมือ/ ทะเลาะกับ ที่บ้านบ่อย	ค่าใช้จ่ายเยอะ / เครียด/ตงงาน ยาวนาน	เฮโรอิน ยาบ้า ไอซ์ ยาอี ยาเค กระท่อม กัญชา	กัญชา	เพื่อน	ทำให้อยากอาหาร	ยังใช้อยู่

๒ สรุปผลสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องกับผู้ใช้ยาเสพติด

กลุ่มกรณีศึกษาครั้งนี้ เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับผู้ใช้ยาเสพติด เช่นเป็นแฟน เป็นภรรยา เป็นนายจ้าง และเป็นเพื่อนร่วมงาน จำนวน ๔ กรณีศึกษา อย่างไรก็ตามรายชื่อที่ปรากฏอยู่ในรายงานฉบับนี้เป็นรายนามสมมุติเพื่อเป็นการปกป้องผู้ให้สัมภาษณ์ตามเกณฑ์การปกป้องพิทักษ์สิทธิของกรณีศึกษา ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ทั้ง ๔ ท่าน พบว่ามีประเด็นสำคัญดังนี้

สภาพความเป็นอยู่ของผู้ใช้ยาเสพติด กรณีศึกษาทั้งสี่เล่าถึงคนรอบตัวที่ใช้ยาเสพติดว่า ลักษณะของคนใช้ยาเสพติดสามารถมองออกได้ ถ้าอยู่กับคนเคยใช้ยาเสพติดมาช่วงหนึ่ง เหมือน คนเคยๆ ลักษณะของคนเกี่ยวข้องจะบอกได้ เช่น ปากแห้ง คล้ำจากการสูบบุหรี่ และถ้าเป็นคนที่ใช้กัญชาจะได้กลิ่นจากลมหายใจ หรือ สังเกตดูที่นิ้วมือของคนใช้จะมีร่องรอยของการใช้ยา เป็นต้น หรือบางครั้งเมื่อเข้าไปในที่พักหรือพื้นที่ส่วนตัวของคนใช้ยาเสพติด จะพบ “อุปกรณ์” บางอย่าง เช่น ขวดแก้ว หลอดแก้ว หรือ กระดาษฟลอย หรือ บ้องที่คนไม่เคยใช้อาจจะดูไม่รู้ว่าคืออะไร แต่สำหรับคนที่รู้และหรือเคยใช้จะรู้ได้ทันที “เหมือนมองตาก็รู้กัน” (สัมภาษณ์ กีฟ) แต่สำหรับคนที่ไม่เคยเกี่ยวข้องกับยาเสพติดจะสามารถคนที่ใช้ยากับไม่ใช้ยาได้ยาก เพราะส่วนหนึ่งผู้ใช้ยาเสพติดจะพยายามปิดบังว่าตนข้องเกี่ยวกับยาเสพติดอยู่แล้ว โดยเฉพาะในที่ทำงาน กานต์เล่าว่า เพื่อนร่วมงานและลูกน้องกลางคนที่ใช้ยาเสพติดเมื่อรู้จักกันแรกๆ เขาจะพยายามไม่ให้เรารู้ว่าเข้าใช้ยา แต่เมื่อเวลาผ่านไปความระมัดระวังจะลดลง และบางครั้งก็สังเกตเห็นได้ว่าการใช้ยาเสพติด

“เคยเห็นเขาสูบกัญชาครั้งแรกเขาก็บอกว่าบุหรี่ยธรรมดา พอเราถามว่ามวนมันไม่เหมือน บุหรี่ทั่วไป เขาก็บอกแล้วยังชวนให้ลองสูบด้วยบอกว่าไม่เป็นไรหรอก ไม่ติดหรอก สูบแล้วช่วยให้ทำงานสนุกดี ไม่เหนื่อย” (สัมภาษณ์ กานต์)

สภาพการเป็นอยู่ของผู้ที่ใช้ยาเสพติดก็จะไม่ต่างไปจากคนทั่วไป ยกเว้นในช่วงที่จะไปเสฟ บางครั้งมีอาการ ลูกลึกลอนอยากออกไปทำอะไรคนเดียว บางครั้งก็หาเรื่องออกจากบ้าน หรือปิดห้องอยู่คนเดียว ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่หากไม่ได้อยู่ด้วยตลิดหรือเป็นคนในครอบครัวก็จะยากที่จะสังเกต กีฟ เล่าว่า

“เวลาแฟนจะใช้เขาก็จะบอกว่าง่วงหรือขอตัวเข้าไปอยู่ในห้องคนเดียว ตอนยังไม่ได้อยู่ด้วยกันก็ไม่รู้ แต่พอย้ายมาอยู่ด้วยกันก็จะสังเกตว่าบางวันเขาก็ไม่ออกไปส่งอาหาร แต่นอนในห้องทั้งวันจนเรากลับจากที่ทำงานมาถึงเขาก็ยังบอกว่าง่วงนอนต่อ” (สัมภาษณ์ กีฟ)

พฤติกรรมจะเปลี่ยนแปลงไปบ้างหลังจากการเสพยาเสพติดไปแล้ว เช่นมีอาการตอบสนองที่มากเกินไป ปกติ หรือมีความคิดบวกตลอดเวลาระหว่างที่ยามีฤทธิ์ หรือมีการการอยากอยู่คนเดียว ทั้งนี้อาการที่ปรากฏของผู้ใช้ยาแต่ละคนไม่เหมือนกัน อีกทั้งแต่ยาเสพติดก็มีอาการที่ไม่เหมือนกันด้วยเช่นกัน

การเข้าถึงยาเสพติดและการใช้ยาเสพติด การเข้าถึงและสถานการณ์ยาเสพติดนั้น พบว่า แม้ว่าจะอยู่ในภาวะโควิดก็ยังสามารถหายาเสพติดมาใช้ได้ กรณีศึกษาแทบทุกคนเล่าว่าหากต้องการยา ก็ยังสามารถหาได้ตลอดเวลา รวมถึงช่วงโควิดที่มีการปิดเมืองที่ผ่านมามีด้วย เพราะผู้เสพยาที่อยู่ด้วยกันก็สามารถเสพยาเสพติดได้ตามปกติ แต่อาจจะมีบางช่วงที่มีความถี่ในการเสพลดลงแต่ก็ยืนยันว่ายังสังเกตว่ามีการเสพยาอยู่ตลอดเวลา

ราคาของยาเสพติดนั้นไม่ตายตัวขึ้นอยู่กับช่วงเวลา และสถานการณ์ในช่วงนั้นๆ อีกทั้งราคาจะขึ้นกับปริมาณของยาเสพติดที่มีในตลาดและความต้องการในช่วงเวลานั้นด้วย กรณีศึกษาที่เป็นผู้เกี่ยวข้องทั้งสี่รายยืนยันว่าไม่รู้ราคาของยาเสพติดที่แพน หรือลูกน้องใช้ แต่รู้ว่าราคาไม่แพงมากเพราะผู้เสพยาสามารถใช้จ่ายซื้อยาเสพติดเหล่านั้นได้อยู่ แม้ว่าจะมีรายได้ลดลงในช่วงโควิด

ผลกระทบต่อครอบครัวและคนรอบข้าง พบว่าส่วนมากพฤติกรรมการใช้ยาเสพติดเป็นพฤติกรรมที่รับไม่ได้สำหรับครอบครัว โดยเฉพาะพ่อแม่และคู่สามีภรรยา เนื่องจากสาเหตุหลายด้าน ทั้งด้านค่าใช้จ่าย พฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงเมื่อเสพยา ซึ่งส่วนมากจะนำไปสู่การมีปากเสียง และทะเลาะเบาะแว้งในครอบครัว ในบางครอบครัวที่ไม่สามารถห้ามปรามได้ก็ต้องทนกับพฤติกรรมเหล่านั้นต่อไป ในขณะที่บางครอบครัวหากมีปกครอง หรือคู่สามีภรรยามีอิทธิพลต่อผู้เสพยาเสพติดมากก็จะสามารถต่อรองให้ผู้เสพลดรวมไปถึงเลิกใช้ยาได้ น้อยเล่าให้ฟังว่า กรณีของลูกน้องที่เสพยาบ้า นั้นน้อยพบว่าเป็นปัญหาในครอบครัวของลูกน้องอย่างมาก เพราะหลายครั้งที่พบว่ามีร่องรอยการตบตี รวมไปถึงเสียงทะเลาะกันอย่างรุนแรงจากห้องของลูกน้อง นอกจากนี้ยังเล่าว่าหลังจากที่เริ่มเสพยาบ้า ลูกน้องของเธอมีพฤติกรรมขาดงานแบบไม่ลาบ่อยครั้ง และทำงานได้ต่ำกว่าที่เคยทำมาก่อนหน้านี้ แม้ว่าน้อยจะไม่ได้ออกแต่ก็ต้องหักเงินเดือนเมื่อขาดงานแบบไม่ลา ทำให้บางเดือนโดนหักเงินไปหลายพันบาทอีกทั้งไม่ได้รับเงินโอที

“บางวันที่เขาก็ไม่ออกไปส่งอาหาร พอเราถามก็จะขึ้นเสียง บางทีก็ทะเลาะ แม้ว่าจะมีอาหารแบบนี้ไม่บ่อยแต่ก็เคยมีดีด้วย... ก็วิ่งไปหาเพื่อนข้างห้องให้เขาช่วย บางทีถ้าหนีไม่ทันก็โดนทุบก็มี (ยิ้มบางๆ)... แต่ไม่บ่อยนะคะที่ถึงขั้นตบตีเพราะปกติพอเริ่มจะมีขึ้นเสียงเราก็อยม หลบ เพราะรู้ว่าทะเลาะไปก็ไม่คุ้ม” (สัมภาษณ์น้อง)

ทางออกและแนวทางแก้ปัญหาที่เคยลองใช้ ส่วนใหญ่พบว่า ทางออกของกรณีศึกษาที่เป็นครอบครัวกับผู้ใช้งานจะใช้การกระตือรือร้นมากที่สุด เพราะไม่สามารถแตกหักได้และส่วนมากผู้เสพยาเป็นหัวหน้าครอบครัว

หรือผู้ชายมากกว่าผู้หญิง ดังนั้นจึงอยู่ในภาวะที่ต้องรักษาความสัมพันธ์ของครอบครัวไว้ให้มากที่สุด และลดโอกาสของการเกิดความรุนแรงในครอบครัว อย่างไรก็ตามวิธีการแก้ปัญหาเพื่อให้ผู้เสพลิกยาเสพติดนั้นทำได้ยาก แต่ก็เคยมีกรณีที่มีสามีที่เป็นผู้เสพตัดสินใจเลิกค้าและเลิกเสพเองเนื่องจากความกลัวจะโดนตำรวจจับ เพราะช่วงนั้นมีมาตรการปราบปรามจริงจัง กานต์เล่าว่าเพื่อนร่วมงานที่เคยค้าและเสพเล็กเกี่ยวข้องกับยาเสพติดเพราะช่วงนั้นเพื่อนที่เป็นผู้ค้าอีกคนโดนจับ ได้รับโทษหนักมากและทางบ้านก็ประกันตัวก่อนทำสำนวนไม่ได้เพราะทางตำรวจเรียกค่าใช้จ่ายแพงมาก

“เขาเรียกหลาหมื่นอยู่ครับ จำได้ว่า ทกเจ็ดหมื่นถ้าจะให้จบเรื่องแค่เสพไม่กี่เม็ด ทางบ้านน้องเขาไม่มีจ่ายเลยติดคุกเป็นสิบปี น้องที่ทำงานมาแล้วเรื่องแก๊งเพื่อนเขาที่โดนรวบให้ฟังหลังจากที่น้องเขาเลิกทั้งเสพทั้งค้ามาได้หลายเดือน ส่วนตัวน้องก็เลยแหงตำรวจ กลัวติดคุก” (สัมภาษณ์ กานต์)

ตารางที่ ๑๒ ตารางสรุปผลการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้อง ๔ กรณี

กรณี	เพศ	อายุ	เรียนจบ	อาชีพ	รายได้	รายจ่าย	ปัญหา/ภาวะ	เกี่ยวข้อง	เคยเห็น	เข้าถึงอย่างไร	ปัญหาจากการเสพ
ก๊ฟ	หญิง	๓๒	ม.๖	รับจ้าง	๕-๖,๐๐๐/ด	ไม่' ค' อ ย พอใช้	ใช้เงินเยอะ	แฟนเสพ	ยาบ้า	ไปกับเพื่อนบ่อยๆ กว่าจะรื้อก็ใช้ไปแล้ว	ใช้เงินมากเพื่อซื้อบางครั้ง ก็ทะเลาะกันเรื่อง ค่าใช้จ่ายในบ้าน
น้อง	หญิง	๔๘	ป.๖	รับจ้าง	-	ไม่' ค' อ ย พอใช้	หนี้' ร ถ / ค่าใช้จ่ายลูกไม่ พอ	แฟนเสพ	ยาบ้า	ไม่รู้ว่าเขาไปเริ่มใช้ ยังไง แต่พอรู้สึกเห็นว่ เสพยาบ้าแล้ว	อารมณ์รุนแรงขึ้น บางทีก็ มีตีเราแต่พอดีขึ้นก็มาขอ โทษ ส่วนมากทะเลาะกัน เรื่องเงินไม่พอใช้
น้อย	หญิง	๔๗	ม.๖	รับจ้าง	๑ ๓ , - ๑๕,๐๐๐/ด	๑๐,๐๐๐+	หนี้' /จ้ำนอง- ขึ้นศาล	ลูกน้องเสพ	ยาย้า	เขามีเพื่อนเสพกันเป็ นกลุ่ม บางคนก็ขาย	ยังไม่เห็นทางร่างกาย แต่ เห็นว่าทะเลาะกับแฟน บ่อย ลางานไม่แจ้้ง ทำงาน แย้ลง
กานต์	หญิง	๒๙	ม.๓	งานบาร์ กลางคืน	๑๒ , ๐๐๐ - ๐๓,๐๐๐/ด	ไม่พอใช้	ค่าใช้จ้่ายลูก สูง	คนมาเท่' ยว / เพื่อนร่วมงาน/ แฟน	ยาบ้า' กัญชา' ไอซ์ ยาเค' ยาอี	เห็นเขาขาย-ใช้ในร้าน บางทีก็' เอามาให้ ลูกค้าในร้าน	ร่างกายโทรมเวลามา ทำงานแล้วเขาใช้ยาหนักๆ บางวันทำงานไม่ดี

๓ สรุปผลการสนทนากลุ่ม จำนวน ๒ ครั้งในวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๕ และ ๒๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๕ การสนทนากลุ่มทั้งสองครั้งประกอบด้วย ครั้งแรกเป็นกลุ่มแรงงานนอกระบบที่เคยใช้ยาเสพติดและเคยค้ายาเสพติดจำนวน ๑๐ ท่าน และครั้งที่สองเป็นกลุ่มแรงงานนอกระบบที่เคยใช้ยาเสพติด เคยค้ายาเสพติดและคนที่เกี่ยวข้องรอบๆ ตัวผู้ใช้ยาเสพติด ประกอบด้วย คนในครอบครัว (คู่สมรส แฟน พี่ น้อง) เพื่อนที่เคยร่วมใช้ยาเสพติดและนายจ้าง จำนวน ๑๑ ท่าน อย่างไรก็ตามรายชื่อที่ปรากฏอยู่ในรายงานฉบับนี้เป็นรายนามสมมติเพื่อเป็นการปกป้องผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มตามเกณฑ์การปกป้องพิทักษ์สิทธิของกรณีศึกษา ผลการสนทนากลุ่มทั้งสองครั้งพบว่าข้อมูลในทุกประเด็นมีความสอดคล้องกันอย่างมาก และสามารถสรุปผลออกเป็นประเด็นดังนี้

๑) ความเกี่ยวข้องกับยาเสพติด การเข้าถึงยาเสพติดและสถานการณ์ยาเสพติดของผู้เกี่ยวข้องกับยาเสพติด

สถานการณ์ยาเสพติดจากกลุ่มผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มพบว่า ยาเสพติดในชุมชนของผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มยังปรากฏให้เห็นอยู่บ้างโดยเฉพาะในพื้นที่ที่ยังมีผู้เสพ (Demand) ผู้ร่วมสนทนากลุ่มทุกคนพูดอย่างชัดเจนว่าสามารถหาซื้อยาเสพติดชนิดใดชนิดหนึ่งได้ทันที โดยเฉพาะ ยาบ้า และเกินกว่าครึ่งหนึ่งของผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มทั้งสองครั้งสามารถหาซื้อยาเสพติดชนิดใดชนิดหนึ่งได้จากชุมชนของตนเองหรือชุมชนใกล้เคียงที่มีระยะห่างไม่เกินสามกิโลเมตร สถานการณ์ยาเสพติดในมุมมองของผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มเห็นไปในทิศทางเดียวกันว่า ยาเสพติดยังคงแพร่กระจายอยู่ทั่วไป แม้ว่าจะมีสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด หรือการปิดเมือง วิธีการส่งยา หรือขนยามีรูปแบบที่หลากหลายมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการส่งทางไปรษณีย์ หรือการฝากไว้ในล็อกเกอร์ให้ไปเอา ซึ่งทำให้ผู้ซื้อและผู้ขายสะดวกปลอดภัยมากขึ้น รวมไปถึงการใช้ไรเดอร์ในการส่งพัสดุและบางครั้งไรเดอร์เองก็เป็นผู้ค้ายา แต่เนื่องจากการเป็นไรเดอร์ทำให้ไม่ถูกส่งสัยในการส่งยาให้ลูกค้า

“ยาบ้า” ยังคงเป็นยาเสพติดที่ได้รับความนิยมมากที่สุดเพราะหาซื้อง่าย ราคาถูกกว่ายาเสพติดตัวอื่น ภัยสุขภาพและกระต้อมเป็นยาที่มีความนิยมรองลงมาเพราะความเทาๆ ของพืชเสพติดทั้งสองตัวทำให้การซื้อขายและการใช้ดูปลอดภัยสำหรับผู้เสพในการเลือกใช้ ยาอี ยาเค และไอซ์ ยังได้รับความนิยมสำหรับเยาวชนหนุ่มสาวที่มองว่ายาลเหล่านี้ดูดีกว่าการใช้ยาบ้าเพราะมีราคาแพงและมีความเชื่อว่ามีคุณภาพดีกว่า ไปได้สุดกว่ายาบ้าที่หลังๆ มักกินแล้วนอน และมักใช้เพื่อความบันเทิงมากกว่าสาเหตุอื่นๆ น้ำต้มกระต้อมและสีคุนร้อย โปร ลีน และยาในกลุ่มนี้เป็นอีกกลุ่มยาเสพติดที่ได้รับความนิยมในกลุ่มเยาวชน เนื่องจากใช้ง่าย มีความเก๋ในกระบวนการผลิต-การผสมหรือตีหม และยังมี การสร้างอัตลักษณ์ของการสร้างสรรค์ส่วนผสมเพื่อให้เป็นที่รู้จัก จึงยังมีการแพร่กระจายในกลุ่มเยาวชนอยู่

การซื้อยาเสพติดสามารถทำได้หลายวิธี ประกอบด้วย

- ก. ไปซื้อเองกับคนรู้จักหรือสายส่งที่เคยรู้จัก การไป “ชนของ” สำหรับผู้ที่เคยซื้ออยู่แล้วเป็นเรื่องที่สามารถทำได้เลยหากเป็นลูกค้าเก่าหรือเป็นลูกค้าที่มีบุคคลอ้างอิง
- ข. ซื้อกับหน้าใหม่-คนไม่รู้จัก การซื้อแบบนี้ไม่ค่อยเป็นที่นิยมเพราะหลายครั้งก็มักจะถูกหลอก อาจได้ยาปลอม หรือได้ยาที่มีคุณภาพไม่ดี แต่ก็ไม่สามารถทำอะไรได้เพราะต่างเป็นคนแปลกหน้า

การซื้อแบบนี้ส่วนมากเกิดจากสองกรณีคือ หนึ่ง เลียนยามากแต่คนขายยาที่รู้จักไม่มีของหรือติดต่อไม่ได้ และ สอง อยากรหาแหล่งยาแหล่งใหม่ เพื่อเป็นที่สำรอง อย่างไรก็ตามผู้ค้ารายหนึ่งเล่าว่าบางทีก็ส่งของปลอมให้เพราะไม่อยากจะโดนเข้าซึ่งส่งของปลอมให้ไป และบางครั้งก็กลัวว่าจะเป็นสายตำรวจมาล่อซื้อก็จะให้ของปลอม หรือบางทีก็หลอกกินเงินไปแต่ไม่ให้อะไร เนื่องจากการส่ง-รับยาแบบเร็วๆ หรือการวางของไว้ตามจุดที่นัดให้ไปรับแบบไม่เจอหน้าทำให้ง่ายต่อการปลอมยาหรือไม่ส่งยาจริงให้

- ค. ขอแบ่งกับเพื่อน กรณีการซื้อล็อตใหญ่แล้วเอามาแบ่งระหว่างเพื่อนเพื่อให้ได้ของที่ราคาถูกลง เป็นอีกวิธีที่ทำได้กันอย่างแพร่หลายระหว่างผู้ใช้ยาเสพติดที่รู้จักกัน แต่อย่างไรก็ดี ผู้ร่วมสนทนากลุ่มท่านหนึ่งเล่าว่า การทำแบบนี้มีความเสี่ยง บางครั้งก็ทะเลาะกันเพราะโดนฉกยาไปไม่แบ่ง เนื่องจากทุกคนที่จะซื้อต้องลงเงินให้เพื่อนคนหนึ่งไปชนของ แล้วถึงเอามาแบ่งภายหลัง บางทีก็เป็นคนรู้จักเพื่อนที่เคยร่วมใช้ยา แต่ส่วนมากจะใช้วิธีนี้กับคนสนิทกันมากกว่า
- ง. ขายเองใช้เอง ผู้ค้าที่ใช้ยาเสพติดด้วยแทบทุกคนบอกว่าเริ่มต้นจากใช้อย่างเดียว แต่พอใช้มากเข้าใช้หลายตัวยาเข้าก็จะผันไปค้ายาในที่สุด เพราะการใช่มากขึ้นคือการใช้ที่ต้องมีสำรองไว้เสมอ และการซื้อเยอะจะได้ราคาที่ถูกลงกว่า อีกทั้งสามารถเลือกคุณภาพของยาได้เองหากเป็นคนขาย เพราะหากล็อตไหนไม่ได้ก็เอาไปขาย เก็บอันที่ชอบไว้ใช้เอง ผู้ค้าและใช้ยาบอกว่าการเป็นผู้ค้าทำให้มีโอกาสดีในการเข้าถึงยาที่คุณภาพดีกว่า และราคาถูกลงกว่า แต่การจะใช้เองก็จะต้องมีทุนหนาหากพอที่จะไปเอาล็อตเขามา แม้ว่าราคาจะลดลงมาก

“ราคาที่เป็นเอามากน้อยจะถูกกว่าที่เป็นแบ่งย่อยสักสามสิบสี่สิบเปอร์เซ็นต์ แต่ที่ขึ้นอยู่กับจำนวนด้วย ถ้าเราเอามาล็อตใหญ่จะถูกลงแต่ก็ใช้เงินเยอะ แล้วก็เสี่ยงที่จะโดนจับได้เพราะขายเยอะด้วย..... มันก็แลกเอาว่ามีของดีใช้ เลือกได้ กับไปเสี่ยงเอาแบบเมื่อก่อน บางทีก็โดนเบี้ยว ไม่ก็ยาไม่ดี รวมๆก็โดนหลอกนั่นแหละ พอขายนานๆ ก็มีคนที่ไปเอาได้มากขึ้นด้วย” (สนทนากลุ่ม, บอส)

สาเหตุการใช้ที่ผ่านมามีทั้งส่วนที่ใช้เพราะความต้องการส่วนบุคคล เพื่อความบันเทิง และเพื่อการทำงานหรือเกี่ยวเนื่องกับการทำงาน เป็นที่น่าสนใจว่าผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มประมาณครึ่งหนึ่งของทั้งสองครั้งยืนยันว่าการใช้บางครั้งเกี่ยวข้องกับหรือมีสาเหตุมาจากการทำงาน เช่น มีการดื่มสุรา หรือสูบบุหรี่เพื่อผ่อนคลายหลังทำงาน โดยเฉพาะบุหรี่ยังมีรสเมื่อก่อน เช่นเดียวกับยาเสพติดที่ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มยืนยันว่าใช้เพื่อผ่อนคลายจากงานเช่นกัน เช่น การสูบกัญชา หลังเลิกงาน หรือการใช้ยาจำพวกแอมเฟตามีน ระหว่างการทำงานที่ยาวนาน ไม่ว่าจะป็นงานบริการเวลากลางคืน บางครั้งใช้เพื่อให้เกิดความสนุกกับงานและทนทำงานได้นานๆ เวลาร่างกายอ่อนล้าจากการทำงานหนักติดต่อกันยาวนาน จำได้ว่าเวลา

ไปทำงานที่ร้านอาหารที่ต้องทำงานควบกะ หรือทำงานต่อเนื่องมากกว่า ๑๐ ชั่วโมง ก็ต้องใช้ยาช่วยให้ทนทำงานต่อจนร้านเลิกได้

“ช่วงก่อนโควิดนี้ต้องไปเตรียมร้านตั้งแต่สี่ห้าโมงเย็น แล้วร้านกว่าจะเลิกก็ตีหนึ่งตีสองเก็บร้านโน้นนี่ก็ถึงบ้านเก็บตีสี่ ยิ่งเสาร์อาทิตย์นี่คนมากเดินตลอดเลยยังงี้ก็ไม่ไหว.... แต่พอโควิดร้านปิดยิ่งเครียดเข้าไปใหญ่ที่นี้เลยใช้ยาแก้เครียดแทน” (สนทนากลุ่ม จำ)

“ใช่ๆ ตอนนั้นกลายเป็นสูบบุหรี่บ้าคลายเครียดมากกว่าแล้วเพราะไม่มีงานทำ แต่ตอนนี้มาขับรถ(ส่งอาหาร) ก็เครียดก็หนักอีกแบบนะ ส่งไม่ทันเวลาโดนหักเงิน ไปส่งแล้วไม่รับโทรศัพท์เหมือนแกล้งส่งเล่น เราก็โดนค่าอาหารเองหลายร้อย บางวันวิ่งเข้ายื่นสี่ห้าทุ่มเหลือเงินสี่ห้าร้อย แทบไม่พอค่าน้ำมัน ยิ่งตอนนี้ น้ำมันแพง.... ก็ใช้บ้างพวกก็ดูยา ไม่ก็ยาบ้า ราคามันไม่แพง หาได้ง่าย.... แต่ไม่เยอะเอาพอหายเหนื่อย หายเครียด” (สนทนากลุ่ม โป๊ท)

๒) สาเหตุปัจจัยในการใช้ยาเสพติดครั้งแรก การตัดสินใจใช้ยาเสพติดของแต่ละคนมีความแตกต่างตามเหตุปัจจัย แต่มีสาเหตุหลักๆ สามประการคือ

ก. อยากลองเอง ความอยากรทดลองใช้สารเสพติดเป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นมากในกลุ่มผู้ที่เสพสารเสพติด โดยเฉพาะยาเสพติดที่มีกรรมรุนแรงแต่รวมถึงสารเสพติดที่ถูกกฎหมาย เช่นสุราและบุหรี่ ในกลุ่มวัยรุ่นจะมีพฤติกรรมนี้มากกว่าในช่วงกลุ่มอายุอื่นๆ ความอยากรลองบางรายเป็นการทดลองจากสารเสพติดที่มีฤทธิ์น้อยไปหามาก แต่ก็ไม่ได้ตายตัวเสมอไป ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มอย่างน้อยสองท่านเล่าประสบการณ์ว่า เกี่ยวข้องกับยาบ้าเป็นชนิดแรก ก่อนแล้วจึงไปเริ่มใช้เครื่องตีมแอลกอฮอล์ และบุหรี่ และมีอีกหลายรายที่เล่าถึงการใช้ยาเสพติดบางตัวก่อนไปใช้สารเสพติดที่ถูกกฎหมาย ทั้งนี้การลองมีทั้งแบบลองครั้งแรกเมื่ออยู่คนเดียว ซึ่งสถานที่มักเป็นในห้องส่วนตัวหรือในบ้านตัวเองที่ไม่มีคนอื่นอยู่ในบ้าน และการลองเมื่ออยู่กับเพื่อนหรือคนรู้จัก มักเป็นห้องของเพื่อนหรือคนรู้จักที่อยากจะลองใช้ยาเสพติดด้วยกัน นอกจากนี้ยังมีบางส่วนมีพฤติกรรมทดลองใช้ยาเสพติดครั้งแรกในสถานบันเทิง กับยาเสพติดจำพวกเสฟเพื่อความบันเทิงเช่น ยาไอซ์และยาเค เป็นต้น

ข. เพื่อนและหรือคนรู้จักชวนให้ลอง พฤติการณ์การใช้สารเสพติดนี้มักเกิดในกรณีที่มีเพื่อนหรือคนรู้จักใช้สารเสพติดเหล่านั้นมาก่อนแล้ว โดยเฉพาะในกลุ่มยาเสพติดที่มีราคา ไม่ว่าจะเป็นยาบ้า ยาเค ยาไอซ์ ป๊อปเปอร์ยา แก๊วไอผสม และน้ำกระท่อมผสม (สี่คูณร้อย) พฤติกรรมที่พบเป็นพฤติกรรมของการชักชวนให้ลองใช้ ส่วนมากสองถึงสามครั้งแรกมักเป็นการให้ใช้ยาเสพติดแบบ

ไม่มีค่าใช้จ่าย แต่ในครั้งต่อๆมาจะเริ่มมีค่าใช้จ่าย เช่น หากรค่ายาเสพติด หรือไปรับยาเสพติด แขนแล้วเอามาใช้ด้วยกัน อย่างไรก็ตาม ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มอย่างน้อยสามารถระบุชัดว่าการ ชักชวนไม่ได้เกิดขึ้นครั้งเดียวก่อนตัดสินใจใช้ยาเสพติดที่เพื่อนหรือคนรู้จักชักชวน และยาเสพติด เหล่านั้นเป็นยาเสพติดที่มีราคาแพง

“เขาขอมาที่ห้องเราเพราะเราอยู่คนเดียว แพนออกไปทำงาน แล้วเขาก็สูบบุหรี่ บ้า กันกับเพื่อนอีกคน ตอนเขาใช้กันก็ชวนเราสูบบุหรี่ เราบอกว่าทำงานอยู่ ไม่เอาด้วย เขาก็ขอมาที่ห้องเรื่อยๆ บอกว่ามาหาเพราะเราทำงานอยู่บ้าน จนเขาชวน น่าจะรอบที่ สามมั้ง เลยเออวะ ไหนๆ ก็คิดงานไม่ออกแล้ว ก็เลยไปลองกะเขา” (สนทนากลุ่ม, ภัทร)

- ค. ลองใช้ตามสถานการณ์ เป็นพฤติกรรมการใช้ยาเสพติดที่มักเกิดขึ้นในภาวะพิเศษ และมักอยู่ใน สถานการณ์ที่เสี่ยงไม่ได้ เช่น ไปเที่ยวกลางคืนกับเพื่อนแล้วในกลุ่มมีการใช้ยาเสพติดทำให้ต้อง ร่วมใช้ไปด้วย หรือไม่สามารถปฏิเสธได้ ส่วนมากมักอยู่ในสถานการณ์ที่ทำกิจกรรมร่วมกันเป็น กลุ่ม หรือไปเที่ยวนอกสถานที่กับเพื่อน เช่น เดินป่า ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มเล่าว่า เริ่มใช้กัญชา เป็นครั้งแรกเมื่อไปเดินป่ากับเพื่อน มีการใช้กัญชาในกลุ่มคนเดินป่าด้วยกันตอนพูดคุยหลังอาหาร กลางวัน และมกกลุ่มทุกคนสูบกัญชาหมดตนจึงต้องร่วมสูบบุหรี่เพื่อให้สถานการณ์ไม่อึดอัดที่ จะต้องอยู่ร่วมกันไปอีกหลายคืน

“จำได้ว่าสูบกัญชาครั้งแรกตอนไปเดินป่ากับเพื่อนเก่า พอกินข้าวเสร็จก็มานั่ง ล้อมวงพูดคุยดีดก็ต๋ำร์กัน พอดีดหน่อยก็มีคนหยิบมวนมาเริ่มสูบแล้วแบ่งเวียนกันไปทั้งวง ไร่เราไม่เคยสูบบินแรกก็ปฏิเสธไป เพื่อนก็มองๆ แต่ไม่ว่าอะไร เราก็อึดอัดเลยหนีไปนอน พอคืนที่สองเขาก็เวียนสูบกันอีก เราก็ไม่รู้จะทำยังไงปฏิเสธไม่ออก จะหนีไปนอนก็ไม่สวย ก็เลยรับมาสูบแล้วเวียนไป แล้วมันก็เลยใช้มาเรื่อยๆ” (สนทนากลุ่ม, ตรี)

- ๓) ปัญหาและการแก้ไข ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มเสนอว่าการเลิกเกี่ยวข้องกับยาเสพติดเป็นเรื่องของใจและความ ต้องการที่ต้องมุ่งมั่นมากๆ ในการเลิก ปัจจัยอื่นๆอาจจะเป็นเรื่องความสัมพันธ์ของความห่วงใย และความ กลัวบางอย่างที่ผลักดันให้ตัดสินใจเลิก แต่สิ่งที่น่าสนใจคือ ผู้เข้าร่วมสนทนาหลายรายพูดตรงกันว่า การ เริ่มใช้ยาแล้วคิดว่า “เอาอยู่” “ไม่ติดคิดได้” หรือ “คุมตัวเองได้” เป็นเรื่องที่เป็นไปได้เลย เพราะทุก คนคิดแบบเดียวกันเมื่อใช้ครั้งแรกๆ แต่แท้จริงแล้วการใช้ยาจะทำให้ผู้เสพเข้าข้างตัวเองมากขึ้นเรื่อยๆ เพราะความต้องการใช้ยาจะมากขึ้น จนสุดท้ายก็ “ติดยา” ผู้เข้าร่วมสนทนารายหนึ่งเล่าว่า เขาพยายาม เลิกใช้ยาบ้ามากกว่าสองครั้งแต่ก็ไม่สามารถเลิกได้ในที่สุด แม้ว่าจะมีช่วงเวลาที่สามารถหยุดยาได้ แต่ สุดท้ายปัจจัยรอบข้างก็สนับสนุนให้กลับมาใช้ใหม่ ปัจจัยของครอบครัวยังไม่เฉพาะการอยู่ในกลุ่มผู้ที่ยังเสพ อยู่ แต่เป็นปัจจัยจากทางครอบครัวที่ผลักดันให้กลับไปเสพยาด้วย

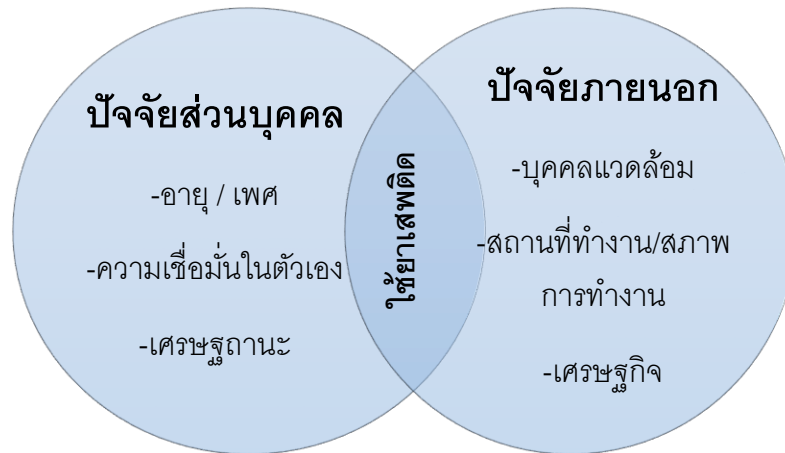
ดังนั้นวิธีการเลิกยาคือต้องไม่เกี่ยวข้องกับยาเสพติดมาตั้งแต่ต้น การเข้าไปเสพยาครั้งแล้วจะเลิกยากมาก อีกวิธีของการเลิกยาเสพติดคือต้องมีความมุ่งมั่นที่จะเลิกใช้ด้วยตัวเอง เป็นวิธีที่ต้องสู้กับตัวเองอย่างมาก กระบวนการบังคับต่าง ๆ นั้น ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มแทบทุกคนยอมรับว่าไม่สามารถทำให้เลิกยุ่งเกี่ยวได้อย่างเด็ดขาด แต่อาจเป็นจุดเริ่มต้นของการเลิกได้ แต่ต้องมีกระบวนการอย่างต่อเนื่อง

บทที่ ๕

วิเคราะห์ สรุปลผลการศึกษาและข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑. บทวิเคราะห์

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการใช้สารเสพติดหรือพฤติกรรมการใช้สารเสพติด สามารถแบ่งออกเป็น ๓ กลุ่มใหญ่ๆ ประกอบด้วย แนวคิดหลักทางศีลธรรม (Moral model) แนวคิดทางวิทยาศาสตร์สุขภาพ และแนวคิดทางจิตวิทยา สังคมและปัจจัยทางสังคม ซึ่งในงานวิจัยชิ้นนี้เลือกใช้กลุ่มทฤษฎีจิตสังคม (Psychosocial Theories) หรือ ชีวจิต สังคม (Bio-psychosocial Model, BPS) ในการอธิบายพฤติกรรมการใช้สารเสพติดซึ่งเชื่อว่า พฤติกรรมเสพติดมีสาเหตุมาจากหลายปัจจัย โดยแต่ละปัจจัยมีส่วนเกี่ยวพันซึ่งกันและกัน อันได้แก่ ปัจจัยทางชีววิทยา (biological) ปัจจัยทางด้านจิตใจ (psychological) รวมถึง ปัจจัยทางด้านสังคม (social) และอาจรวมถึงปัจจัยทางจิตวิญญาณ (spiritual) ด้วย ดังนั้นปัจจัยภายในตัวบุคคลและปัจจัยภายนอกจึงส่งผลต่อพฤติกรรมการใช้ยาเสพติด (Oetting & Beauvais, 1986, pp. 17 -22 อ้างถึงใน จักริน ยัญญากร, ๒๕๕๒)

รูปที่ ๓๕ ปัจจัยภายในตัวบุคคล (ภายใน) และปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อการใช้ยาเสพติด

ดังนั้นปัจจัยทางสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่กำหนดแบบแผนพฤติกรรมใช้สารเสพติดในกลุ่มแรงงานนอกระบบ เขตเมืองจึงประกอบด้วย ปัจจัยส่วนบุคคลและปัจจัยภายนอกดังนี้

๑.๑ ปัจจัยส่วนบุคคล เป็นปัจจัยแรกที่ส่งผลอย่างมากต่อการเลือกใช้สารเสพติดและยาเสพติดครั้งแรก รวมไปถึงพฤติกรรมการใช้ตามมาอย่างเห็นได้ชัดเมื่อยืนยันกับข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ

๑) อายุและเพศ เป็นผลจากการพัฒนาการตามวัยของเด็กและเยาวชนส่งผลต่อพฤติกรรมเสี่ยง เช่น อยากรลอง พฤติกรรมเลียนแบบ การอยากได้รับการยอมรับ การตัดสินใจรวดเร็ว และการมีภาวะอารมณ์ที่รุนแรงตามสภาพของฮอร์โมน และพฤติกรรมอยากลองเป็นพฤติกรรมหลักของเด็กและเยาวชนที่ทำให้ไปยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด (Sussman et al., 2008) จากข้อมูลเชิงปริมาณเด็กและเยาวชนที่เริ่มเข้าสู่วงจรการใช้สารเสพติดและยาเสพติดอายุเริ่มที่ ๑๒ ปี และพบมากที่สุดที่อายุระหว่าง ๑๔-๑๖ ปี ซึ่งอยู่ในช่วงวัยรุ่นตอนต้น (ช่วงอายุ ๑๐-๑๓ ปี) ต่อกับวัยรุ่นตอนกลาง (ช่วงอายุ ๑๔-๑๗ ปี) มีการเปลี่ยนแปลงของพัฒนาการด้านร่างกาย จิตใจ และสังคมรวมไปถึงมีความดีใจและอารมณ์รุนแรง (Potter & Perry, 2009) ส่งผลต่อการติดสิ่งเสพติดได้ง่าย อีกทั้งเพศยังส่งผลต่อพฤติกรรมการใช้สารเสพติดและยาเสพติดด้วย โดยเพศชายจะมีความอยากลองมากกว่าเพศหญิงในขณะที่ข้อมูลเชิงคุณภาพชี้ว่าเยาวชนเพศหญิงที่อยู่ในภาคบริการ เช่นสถานบันเทิงเลือกใช้อีและยาเคจากความสำเร็จที่สามารถควบคุม-ลดน้ำหนักให้มีรูปร่างดีและสามารถเข้าสู่ตลาดงานด้านบริการ และหรือรวมไปถึงการดึงดูดจากเพศตรงข้ามและได้รับการยอมรับจากเพื่อนในเรื่องความสวยงาม

๒) ความลำพองใจ-เชื่อมั่นในตัวเองของผู้เสพยาสามารถควบคุมการใช้อยาเสพติดได้ และ “จะไม่ติดยา” หากมีการใช้เกิดขึ้น ข้อมูลเชิงคุณภาพชี้ชัดว่า ผู้ใช้และเคยใช้ยาเสพติดยืนยันว่า การใช้อยาเสพติดนับจากครั้งแรกที่เริ่มใช้จนถึงขั้นติดยา หรือเลิกใช้ไม่ได้นั้นเกิดจากความคิดในช่วงแรกของการใช้อยาเสพติดที่ว่า ตนเองสามารถควบคุมการใช้อยาของตัวเองได้ และจะไม่นำไปสู่การติดยาในอนาคต จึงตัดสินใจเลือกทดลอง หรือเลือกใช้อยาเสพติด ซึ่งในความเป็นจริงกลับพบว่า ไม่สามารถเลิกใช้อยาเสพติดได้และมีการใช้อย่างต่อเนื่องมาเรื่อยๆ และมีพฤติกรรมการใช้ที่รุนแรงขึ้น เช่นการเปลี่ยนชนิดของยาเสพติดที่มีฤทธิ์รุนแรงมากขึ้น หรือทดลองใช้อยาเสพติดชนิดอื่นๆ

ทั้งนี้ มีงานวิจัยหลายชิ้นศึกษาปัจจัยด้านระดับการศึกษาที่ส่งผลต่อการยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติดว่า ระดับการศึกษาที่สูงขึ้นส่งผลต่อการไม่ยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติดได้มากกว่าคนที่มีการศึกษาน้อย ซึ่งหมายรวมถึงระดับความรู้เรื่องยาเสพติดและผลกระทบการใช้ยาเสพติดด้วย (ศิริพร พรหมสุภา, 2549)

๓) ระดับของเศรษฐกิจฐานะ กับการเลือกชนิดของยาเสพติดพบว่า รายได้และฐานะทางครอบครัวมีส่วนในการเลือกชนิดของยาเสพติด จากข้อมูลเชิงปริมาณพบว่ากลุ่มแรงงานนอกระบบที่เป็นกลุ่มเสี่ยงต่อการใช้อยาเสพติดมากที่สุดคือ กลุ่มคนขับบริการส่งอาหาร (ไรเดอร์) กลุ่มผู้ให้บริการด้านอาหาร (ร้านอาหาร/สถานบันเทิง) และกลุ่มคนขับรถแท็กซี่/รถตู้ โดยลักษณะของสารเสพติดที่ใช้ต่างกันไปตามระดับรายได้ แปรผันตามราคาของชนิดยาเสพติดที่ใช้ ข้อมูลเชิงปริมาณแสดงให้เห็นว่าในกลุ่มอายุที่กำลังเข้าสู่วัยทำงาน หรือแรงงานที่เพิ่มเข้าสู่ตลาดงาน (early career worker) นิยมเลือกใช้เครื่องดื่มชูกำลัง และกระท่อมเพื่อการทำงานมากกว่าสารเสพติดชนิดอื่น

เพราะมีราคาถูกและสามารถเข้าถึงได้ง่าย เหมาะกับรายได้ของกลุ่มแรงงานที่ไม่มากนัก ทั้งนี้ในช่วงการเก็บข้อมูล เป็นช่วงการเปลี่ยนผ่านของพีชกระท่อมให้ออกจากบัญชียาเสพติด ดังนั้น กระท่อมจึงเป็นที่รู้จักมากขึ้น ดังนั้น ปัจจัยส่วนบุคคลจึงเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญอย่างมากในการตัดสินใจยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด

๑.๒ ปัจจัยภายนอก ประกอบด้วยปัจจัย ๓ ส่วนที่ส่งผลต่อพฤติกรรมเกี่ยวข้องกับยาเสพติด คือ

๑) ปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อการเลือกใช้ยาเสพติด ประกอบด้วยปัจจัยจากบุคคลแวดล้อมที่มีพฤติกรรมเกี่ยวข้องกับยาเสพติด ปัจจัยด้านนี้ส่งผลอย่างชัดเจนกับพฤติกรรมการเลือกใช้ครั้งแรก พฤติกรรมเลียนแบบเกิดขึ้น ได้จากการเห็นผู้ใหญ่ โดยเฉพาะคนในครอบครัวใช้ยาเสพติดให้เห็นก่อน โดยเฉพาะคนที่ใกล้ชิดมากๆ เช่น พี่ หรือ พ่อแม่ หรือผู้ปกครอง ในขณะที่อิทธิพลเพื่อนสนิทเป็นปัจจัยแวดล้อมที่ทรงอิทธิพลให้เริ่มใช้ยาเสพติดมาโดยตลอด (Grabs, 2018) สำหรับเด็กและเยาวชน สิ่งกระตุ้นหลักอีกประการหนึ่งคือ การชักชวนจากคนใกล้ชิดให้ลอง ไม่เฉพาะเพื่อน แต่รวมถึง คนในครอบครัวหรือญาติที่ให้ความสนิทสนม คำชักชวนของเพื่อนหรือคนใกล้ชิดมีอิทธิพล ต่อการเลือกใช้ยาเสพติด และการใช้ต่อเนื่องอย่างมาก จากข้อมูลเชิงปริมาณยืนยันตรงกับข้อมูลเชิงคุณภาพว่า นอกจากปัจจัยที่กรณีศึกษาต้องการทดลองใช้ยาเสพติดแล้วคำชวนของเพื่อนหรือการได้ลองใช้ยาเสพติดพร้อมกับเพื่อนเป็นอีกเหตุผลหลักในการตัดสินใจเลือกใช้ยาเสพติด อย่างไรก็ตาม การกระตุ้นด้วยคำเชิญชวนอาจต้องใช้ มากกว่าหนึ่งครั้งสำหรับคนที่มีอายุมากขึ้น กรณีศึกษาหนึ่งยืนยันว่าเขาปฏิเสธคำชวนของเพื่อนมากกว่าสามครั้ง ก่อนตัดสินใจลองใช้ยาเสพติดที่เพื่อนชักชวน จึงเห็นได้ว่าแม้ว่าแรงกระตุ้นจากคนแวดล้อมทั้งการเห็นและคำเชิญชวนจะส่งผลต่อการตัดสินใจ แต่ก็ยังมีปัจจัยด้านการยับยั้งชั่งใจบางประการ เช่น อายุที่เพิ่มขึ้น (maturity) หรือ ระดับการคิดวิเคราะห์ที่มากขึ้น ทักษะชีวิต(life-skill) ที่ดียังสามารถชะลอการเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติดได้ระดับหนึ่ง

๒) ปัจจัยจากสถานที่ทำงานและประเภทของงาน สถานที่ทำงานบางประเภทส่งผลหรือสนับสนุนให้เกิดการใช้ยาเสพติดใน ๒ กลุ่มใหญ่ คือ

กลุ่มจ้างงานตนเอง เป็นกลุ่มแรงงานนอกระบบในเขตเมืองที่ไม่มีนายจ้างและมีรายได้ไม่สม่ำเสมอ อีกทั้ง เป็นกลุ่มที่ไม่มีสถานที่ทำงานประจำ มีการเคลื่อนที่ตามลักษณะของงาน อาทิ กลุ่มขับรถส่งอาหาร(ไรเดอร์) ซึ่งเกิดขึ้นจำนวนมากจากสถานการณ์โควิด-๑๙ กลุ่มขับรถแท็กซี่/รถตู้ กลุ่มมอเตอร์ไซค์รับจ้าง กลุ่มขับรถรับจ้างขนส่ง กลุ่มแรงงานนอกระบบในลักษณะนี้จะพบในเขตเมืองมากกว่าเขตชนบท เพราะลักษณะของเมืองที่ต้องใช้ บริการขนส่งรูปแบบต่างๆ มากกว่า ทั้งขนส่งคน และของ(อาหาร/พัสดุ/ เอกสาร) และมีร้านหรือสถานที่ที่ ให้บริการจำนวนมากในเมือง ทำให้แรงงานนอกระบบกลุ่มนี้เพิ่มมากขึ้น ในช่วงโควิดที่ผ่านมา แรงงานทั้งในและนอกระบบจำนวนหนึ่งได้ผันตัวมาเป็นกลุ่มมอเตอร์ไซค์รับจ้าง และกลุ่มขับรถส่งอาหารมากขึ้นเพราะมีการลงทุนที่

น้อย ไม่ต้องการทักษะเฉพาะ หรือระดับการศึกษา หรือการพูดภาษาไทยได้ชัด (สำหรับกลุ่มแรงงานข้ามชาติ) เมื่อเทียบกับการประกอบอาชีพอิสระอื่นๆ อีกทั้งเป็นงานที่ไม่ใช้แรงงานแบบบริการร้านอาหาร หรือรับจ้างทั่วไป ข้อมูลคุณภาพเปิดเผยชีวิตของกลุ่มมอเตอร์ไซด์รับจ้างและกลุ่มขับรถส่งอาหารว่า การเคลื่อนที่ไปมาทำให้มีความเสี่ยงต่อการขายและซื้อขายเสพติด ไม่เป็นที่สงสัยจากตำรวจ อีกทั้งยังสามารถทำงานได้ในเวลาที่ต้องการ เพราะไม่มีระยะเวลาเข้าทำงานตายตัวแบบงานออฟฟิศ ซึ่งรวมไปถึงแรงงานในกลุ่มขับรถตู้อิสระและรถรับจ้างขนส่งไม่ประจำทางอื่นๆด้วย

กลุ่มที่มีนายจ้างแต่ไม่มีสัญญาจ้าง เป็นกลุ่มแรงงานนอกระบบในเขตเมืองที่มีสถานที่ทำงานประจำ มีหลักแหล่งชัดเจนได้รับค่าจ้างรายเดือนตามจำนวนวันที่ทำงาน หรือหากหยุดทำงานจะไม่ได้รับค่าจ้าง (no paid leave) มีระยะเวลาการทำงานขึ้นกับสถานประกอบการซึ่งมักอยู่นอกเหนือเวลาทำงานปกติ (irregular) และต่อเนื่องยาวนาน หรือมีโอที อาทิ กลุ่มทำงานในร้านอาหารหรือสถานบันเทิง ซึ่งต้องทำงานทั้งช่วงก่อน-ระหว่าง-หลังปิดร้าน และสถานที่ทำงานที่เสี่ยงต่อการมีพฤติกรรมการใช้ยาเสพติดมากที่สุดก็คือ สถานบันเทิง เช่น ในสถานบันเทิงที่ต้องการความสนุกสนาน และให้บริการลูกค้า เมื่อผนวกกับการมีชั่วโมงการทำงานยาวนานต่อเนื่อง ส่งผลให้โอกาสของการเลือกซื้อขายเสพติดมีมากขึ้น อีกทั้งยังเป็นแหล่งการเข้าถึงยาเสพติดเพื่อความบันเทิงหลายชนิดอีกด้วย นอกจากนี้กลุ่มอาชีพที่มีลักษณะของการใช้แรงงานหนักและเสี่ยงของกลุ่มก่อสร้างส่งผลต่อการใช้สารเสพติดหลังเลิกงานเพื่อลดความเครียดจากการทำงาน หรืองานที่มีชั่วโมงการทำงานที่ยาวนานที่ต้องขับรถต่อเนื่อง ในเวลากลางคืน หรือกลางวันและกลางคืนเพื่อส่งของให้ทันเวลาซึ่งมีภาวะเครียดของพนักงานขับรถส่งผลต่อการใช้จ่ายจำพวกเมตแอมเฟตามีน และสุดท่าย ความเชื่อผิดๆในการใช้ยาเสพติด เช่น ยาเสพติดช่วยทำให้ผอมเพื่อเป็นต้นทุนในการเข้าสู่อาชีพของงานสายบันเทิงหรืองานบริการในร้านอาหารที่ต้องการความสวยงาม เช่น เด็กเสิร์ฟ

อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะเป็กลุ่มที่จ้างงานตนเองหรือกลุ่มที่มีนายจ้างแต่ไม่มีสัญญาจ้าง เป็นกลุ่มที่เป็นแรงงานนอกระบบที่ขาดความมั่นคงทางอาชีพและไม่มีความคุ้มครองจากการทำงาน รวมไปถึงการมีสภาพการทำงานที่เลือกไม่ได้ ล้วนสร้างความเครียดให้กับแรงงานซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญอีกประการหนึ่งนำไปสู่การใช้สารเสพติดและยาเสพติดชนิดต่างๆ

๓) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ผลกระทบจากการแพร่ระบาดของโควิด-๑๙ ที่ผ่านมามีผลโดยตรงและรุนแรง หนักหน่วงกับกลุ่มแรงงานนอกระบบมากกว่ากลุ่มแรงงานในระบบ เพราะความไม่มั่นคงของการปราศจากสัญญาที่ให้ความคุ้มครองแรงงานเมื่อหยุดงานหรือเลิกจ้าง ทำให้กลุ่มแรงงานนอกระบบหลุดจากการจ้างงานจำนวนมาก โดยเฉพาะในธุรกิจภาคบริการซึ่งรวมถึงการขนส่ง และส่งผลกระทบต่อรายได้อย่างมากเพราะไม่ได้รับการคุ้มครองการเลิกจ้างหรือหยุดงานจากสำนักงานประกันสังคมทั้งที่เป็นแรงงานเช่นเดียวกับแรงงานในระบบ ทั้งนี้ส่วนหนึ่ง

เกิดจากการเข้าสู่ระบบประกันสังคมสำหรับแรงงานนอกระบบทำได้ยากกว่า และมีสวัสดิการที่น้อยกว่าอีกด้วย แม้ว่ากลุ่มแรงงานนอกระบบในเขตเมืองในการศึกษาคั้งนี้จะเป็นกลุ่มที่ยังมีงานทำอยู่ แต่ความกังวลต่อภาวะการตกงานกระทันหันและต่อเนื่องยังคงอยู่ ข้อมูลเชิงคุณภาพแสดงให้เห็นว่ากรณีศึกษาหลายรายตกงานจากวิกฤติโควิดและเข้าสู่งานใหม่ ในช่วงเวลาต่อมา เช่น กลุ่มผู้ขับรถบริการส่งอาหาร กลุ่มมอเตอร์ไซด์รับจ้าง – รับจ้างขนส่งที่เดิมประกอบอาชีพอื่นก่อนมาก่อน และความเครียดของการดิ้นรนเพื่อไม่ให้ตกสู่ภาวะว่างงานทั้งที่มีภาระด้านรายจ่ายรวมถึงหนี้สินส่งผลต่อความเครียดมากขึ้น

นอกจากนี้กลุ่มแรงงานนอกระบบในธุรกิจร้านอาหารและสถานบันเทิงเป็นอีกกลุ่มอาชีพหนึ่งที่ได้รับผลกระทบอย่างหนักจากวิกฤติโควิด การปิดและเปิดร้านแบบไม่แน่นอนส่งผลต่อรายได้ และภาวะทางจิตใจ ในประเด็นเดียวกันว่าโอกาสของการว่างงานกระทันหันและตกงานต่อเนื่องที่เคยเผชิญจะกลับมา และที่ผ่านมาพบว่าธุรกิจร้านอาหาร และสถานบันเทิงเป็นสถานประกอบการที่ได้รับผลกระทบจากมาตรการควบคุมการระบาดของโรครุนแรงที่สุดและมีอัตราการเลิกจ้างในระดับสูงมากเมื่อเทียบกับภาคธุรกิจอื่นๆ เพราะการไม่มีการทำหรือว่างงานเป็นอีกปัจจัยหลักที่ส่งผลต่อการยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด (Henkel, 2011)

๑.๓ ปัจจัยที่ส่งผลต่อการยุติการใช้ยาเสพติดประกอบด้วย ครอบครัว และตัวของกรณีศึกษาเอง การสนับสนุนจากครอบครัวเป็นส่วนช่วยสำคัญในการยุติการใช้ยาเสพติด (Schydlower, 2002) แต่ในการศึกษาคั้งนี้พบว่า ปัจจัยสำคัญอยู่ที่ตัวผู้ใช้ยาเสพติดเองที่มีความประสงค์ที่จะเลิกยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติดอย่างแท้จริง ข้อมูลเชิงคุณภาพชี้ตรงกันว่า การตัดสินใจเลิกใช้และขายยาเสฟตินั้นเริ่มต้นจากตัวของกรณีศึกษาเองก่อนเนื่องจากสาเหตุที่แตกต่างกันออกไป สองประการคือ ๑) ความกลัวการถูกจับและต้องรับโทษ ๒) ความเดือดร้อนของครอบครัว รวมไปถึงอนาคตของครอบครัว กรณีศึกษามากกว่าสองรายอธิบายถึงราคาที่ต้องจ่ายหากถูกจับในคดียาเสพติดว่ามีค่าใช้จ่ายที่สูงมากกว่าเมื่อก่อน และกรณีศึกษารายหนึ่งย้ำว่าตนเองเลิกค่าและใช้ยาเสฟติเนื่องจากในครั้งสุดท้ายที่โดยจับคดียาเสฟตินั้นครอบครัวต้องหาเงินมาจ่ายให้กับเจ้าหน้าที่ตำรวจเป็นเงินก้อนหนึ่งแสนบาท และทำให้ครอบครัวประสบปัญหาทางการเงินทันที ดังนั้นกรณีศึกษาจึงตัดสินใจหักดิบการใช้ยาและเลิกยุ่งเกี่ยวกับธุรกิจค้ายาทันที

ข้อมูลจากฝั่งคุณภาพชี้อีกประเด็นที่น่าสนใจว่า การเข้าการรักษาบำบัดยาเสฟติในสถานพยาบาลไม่จำเป็นเอกชนหรือรัฐล้วนมีค่าใช้จ่าย ไม่เฉพาะค่าบำบัดรักษาแต่หมายรวมถึงค่าเสียเวลาและค่าเดินทางเพื่อไปบำบัดรักษาด้วย ซึ่งหมายถึงรายได้ที่หายไปบวกกับรายจ่ายที่เพิ่มเข้ามา ดังนั้นการหักดิบเองที่บ้านจึงเป็นทางเลือกที่ผู้ใช้ยาเสฟติบางกลุ่มเลือกใช้ ร่วมกับการเปลี่ยนสภาพแวดล้อมที่เคยเกี่ยวข้องกับยาเสฟติ เช่น เปลี่ยนที่ทำงาน ไม่ติดต่อเพื่อนหรือกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องกับยาเสฟติเป็นต้น

๒. สรุปผลการศึกษา

ข้อค้นพบจากงานสนามพบว่า แรงงานนอกระบบในเขตเมืองส่วนมากเป็นผู้ย้ายถิ่นฐานวัยแรงงานที่เข้ามาทำงานในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล หรือเป็นแรงงานข้ามชาติ และมักอยู่กันเป็นครอบครัว มีระดับการศึกษาน้อย และนับถือศาสนาพุทธ เกือบทั้งหมดเป็นลูกจ้างและแม้ว่ารายได้จะเฉลี่ยอยู่ที่วันละประมาณ ๕๐๐ บาท แต่เกือบครึ่งยังมีภาวะหนี้สิน มีสุขภาพดี เนื่องจากยังมีอายุน้อย พฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับสารเสพติดและยาเสพติดนั้น ส่วนมากเริ่มใช้ทั้งสารเสพติดและยาเสพติดเพราะความอยากลองมากที่สุด อีกทั้งอายุแรกใช้ในภาพรวมอายุประมาณ ๑๕ ปีมากที่สุดซึ่งยังอยู่ในช่วงเด็กนักเรียน โดยมีอายุต่ำสุดที่ยังเกี่ยวข้องกับยาเสพติดคือ ๑๒ ปี

สารเสพติดที่พบมากคือเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ (เข้าถึงร้อยละ ๙๙.๒) บุหรี่ (เข้าถึงร้อยละ ๙๘.๐) และเครื่องดื่มชูกำลัง (เข้าถึงร้อยละ ๙๗.๓) ซึ่งทั้งสามเป็นสารเสพติดที่สามารถหาได้ทั่วไป สำหรับพืชเสพติด ใบกระท่อม (เข้าถึงร้อยละ ๘๗.๔) สามารถหาซื้อได้ทั่วไปเช่นกัน ซึ่งแตกต่างจากน้ำต้มใบกระท่อมผสม (เข้าถึงร้อยละ ๔๗.๕) จะเข้าถึงได้ยากกว่าใบกระท่อม กัญชา (เข้าถึงร้อยละ ๔๒.๗) เข้าถึงไม่ถนัดนัก ยาเสพติดสมัยใหม่เป็นยาเสพติดที่สามารถหาซื้อได้คือ ยาแก้ไอ (เข้าถึงร้อยละ ๓๕.๒) ยาบ้า (เข้าถึงร้อยละ ๒๘.๘) ยาไอซ์ (เข้าถึงร้อยละ ๒๕.๔) สารระเหยเป็กลุ่มที่พบว่าเข้าถึงได้ง่ายเช่นกัน (เข้าถึงร้อยละ ๒๖.๐) และยาเสพติดที่หาซื้อได้ยากและไม่ค่อยเห็น คือ กลุ่มยานอนหลับและคลายเครียด (เข้าถึงร้อยละ ๑๘.๐) ยางกัญชา (เข้าถึงร้อยละ ๙.๒) ยาอี (เข้าถึงร้อยละ ๘.๑) ยาเค (เข้าถึงร้อยละ ๕.๓) ผีน (เข้าถึงร้อยละ ๒.๘) โคเคน (เข้าถึงร้อยละ ๑.๖) เฮโรอีน (เข้าถึงร้อยละ ๑.๖)

พฤติกรรมการยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด ในกลุ่มสารเสพติดนั้น เครื่องดื่มบำรุงกำลัง (เคยใช้ร้อยละ ๗๒.๕) เป็นสารเสพติดที่มีผู้ใช้มากที่สุด รองลงมาคือเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ (เคยใช้ร้อยละ ๕๙.๕) และบุหรี่ (เคยใช้ร้อยละ ๔๖.๐) ตามลำดับ พืชเสพติดนั้นใบกระท่อม (เคยใช้ร้อยละ ๒๓.๕) เป็นสิ่งที่ถูกเลือกใช้มากที่สุด รองลงมาคือ กัญชา (เคยใช้ร้อยละ ๑๒.๐) น้ำต้มใบกระท่อมผสม (เคยใช้ร้อยละ ๑๐.๕) และยางกัญชา (เคยใช้ร้อยละ ๓.๓) ยาเสพติดอื่นๆ พบพฤติกรรมการใช้ไม่มากนัก ยาบ้า (เคยใช้ร้อยละ ๓.๓)

เมื่อแยกตามกลุ่มอาชีพแล้วพบว่า แรงงานนอกระบบในเขตเมืองมีพฤติกรรมการใช้สารเสพติดที่ไม่แตกต่างกันมากนัก ทุกกลุ่มอาชีพเกี่ยวข้องกับสารเสพติดตั้งแต่อายุยังน้อยประมาณ ๑๕ ปี ในระยะหนึ่งเดือนที่ผ่านมา เครื่องดื่มชูกำลังและบุหรี่เป็นสิ่งที่ทุกกลุ่มอาชีพเลือกใช้บ่อยข้างถึง(ทุกวัน) มากกว่าอย่างอื่น รายละเอียดของการใช้สารเสพติดมากที่สุดของแต่ละกลุ่มอาชีพดังนี้

ตารางที่ ๑๓ แสดงรายชื่อสารเสพติดและยาเสพติดที่กลุ่มแรงงานนอกระบบในเขตเมืองกลุ่มต่างๆ ใช้มากที่สุด

รายชื่อสารเสพติด	ก่อสร้าง	มอเตอร์ไซด์ รับจ้าง- รับจ้าง ขนส่ง	กลุ่มผู้ขับรถ แท็กซี่- กลุ่มผู้ขับรถตู้	กลุ่มผู้ขับรถ บริการ ส่งอาหาร - บริการด้านอาหาร	กลุ่มรับจ้าง- งานบริการ
เครื่องดื่มบำรุงกำลัง			✓		
บุหรี่				✓	
เครื่องดื่มแอลกอฮอล์				✓	
กัญชา				✓	
ยางกัญชา			✓		
กระท่อม				✓	
น้ำต้มใบกระท่อมผสมสารชนิด อื่น เช่น 4 X 100				✓	
สารระเหย	✓	✓	✓	✓	
ยานอนหลับ-ยากล่อมประสาท -ยากลายเครียด		✓	✓	✓	
ยาแก้ไอ (ไม่ใช่เพื่อการรักษา)		✓	✓		
ฝิ่น			✓		
ผงขาว/เฮโรอีน	✓		✓		
ยาบ้า				✓	
ยาไอซ์				✓	
ยาอี/ยาเลิฟ	✓		✓		
ยาเค				✓	✓
โคเคน	✓				

เมื่อพิจารณาแล้วพบว่ากลุ่มอาชีพที่มีการเคลื่อนย้ายไปมาได้(mobile workforce) เป็นกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับสารเสพติด โดยเฉพาะยาเสพติดที่ผิดกฎหมายมากกว่ากลุ่มอาชีพที่ทำงานอยู่ติดที่

ปัจจัยทางสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่กำหนดแบบแผนพฤติกรรมใช้สารเสพติดในกลุ่มแรงงานนอกระบบเขตเมืองประกอบด้วย ปัจจัยส่วนบุคคล และปัจจัยภายนอก ปัจจัยส่วนบุคคลเป็นปัจจัยแรกที่ส่งผลอย่างมากต่อการเลือกใช้ครั้งแรกและพฤติกรรมการใช้อย่างเห็นได้ชัดเมื่อยืนยันกับข้อมูลเชิงคุณภาพ และปัจจัยภายนอกประกอบด้วยสามส่วนคือ ๑) ปัจจัยจากคนแวดล้อมรอบข้าง ซึ่งส่งผลอย่างชัดเจนกับพฤติกรรมการเลือกใช้ครั้งแรก

และการใช้ต่อเนื่องของกรณีศึกษาอย่างมาก ทั้งพฤติกรรมเลียนแบบ และการกระตุ้นชักชวนให้ใช้ ๒) ปัจจัยจากสถานที่ทำงานและลักษณะของงาน สถานที่และลักษณะของงานบางประเภทส่งผลหรือสนับสนุนให้เกิดการใช้ยาเสพติด ของ กลุ่มจ้างงานตนเองซึ่งไม่มีนายจ้างและมีรายได้ไม่สม่ำเสมอ และเป็นกลุ่มที่ไม่มีสถานที่ทำงานประจำ มีงานที่มีการเคลื่อนย้ายตลอดเวลา ง่ายต่อการเข้าถึงยาเสพติด และมีภาวะการทำงานที่ยาวนาน และกลุ่มที่มีนายจ้างแต่ไม่มีสัญญาจ้าง มีสถานที่ทำงานประจำ ได้รับค่าจ้างรายเดือนตามจำนวนวันที่ทำงาน (no paid leave) เช่น ในสถานบันเทิงที่ต้องการความสนุกและชั่วโมงการทำงานยาวนานต่อเนื่อง และความเชื่อผิดๆ เช่น ยาเสพติดช่วยทำให้ผอมเพื่อการทำงานในอาชีพ รวมไปถึงความเครียดจากภาวะความไม่มั่นคงในงานก่อให้เกิดการใช้ยาเสพติดของกลุ่มแรงงาน ๓) ผลกระทบทางเศรษฐกิจ จากวิกฤติโควิดที่ผ่านมา ความกลัวตกงานกระชั้นชิดและต่อเนื่อง และภาวะความเครียดในรายได้รายจ่ายที่ไม่สมดุลส่งผลต่อการตัดสินใจใช้ยาเสพติด

๓. ข้อเสนอเชิงนโยบาย

ปัญหาเรื่องยาเสพติดในกลุ่มแรงงานนอกระบบในเขตเมืองมีความซับซ้อนด้วยเหตุผลหลักสองประการคือ ความหลากหลายของลักษณะอาชีพของแรงงานนอกระบบที่มีจำนวนมากและมีความไม่ชัดในสายตาของเจ้าหน้าที่ มีลักษณะของผิอพยพเข้ามาหางานทำในเมือง จึงขาดความสัมพันธ์ในเชิงชุมชนกับชุมชนดั้งเดิมทำให้กลไกในระดับชุมชนยังไม่สามารถต่อเชื่อมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ร่วมกับการที่แรงงานแทบทั้งหมดไม่มีสัญญาจ้างหรือจ้างงานตนเองระบบการบังคับจากนายจ้าง หรือกลไกการเฝ้าระวังจากฝั่งนายจ้างโดยตรงจึงเป็นไปได้ยาก มาตรการและแนวทางการเฝ้าระวังและข้อเสนอเชิงนโยบาย จากการศึกษาครั้งนี้จึงมุ่งสร้างเมืองสุขภาวะ คนทำงานที่มีสุขภาพดี (Healthy City, Healthy Workers) ที่สนับสนุนการทำงานในลักษณะภาคีร่วมกันกับสำนักงานปปส. โดยแบ่งออกเป็นสองมาตรการ คือ ๑) มาตรการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในพื้นที่เขตเมือง และ ๒) มาตรการป้องกันมุ่งเป้าแรงงานนอกระบบกลุ่มเสี่ยงต่อยาเสพติดในพื้นที่เขตเมือง ดังนี้

๑. มาตรการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในพื้นที่เขตเมือง

- จัดทำแผนยุทธศาสตร์ป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในเขตพื้นที่เมือง สำหรับพื้นที่กรุงเทพมหานคร และพื้นที่อำเภอเมืองของ ๙ จังหวัดใหญ่ โดยสำนักงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติด (กรุงเทพฯ และภาค ๑ - ๙) ร่วมกับศูนย์อำนวยการป้องกันและปราบปรามยาเสพติดในกรุงเทพฯ และจังหวัดนั้น
- จัดทำแผนปฏิบัติการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในกลุ่มเด็กและเยาวชนเขตพื้นที่เมือง โดยศูนย์ปฏิบัติการและปราบปรามยาเสพติดในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานครและพื้นที่อำเภอเมือง ๙ จังหวัดใหญ่ ร่วมกับเครือข่ายเด็กและเยาวชน ศูนย์เด็กและเยาวชน สภาองค์กรชุมชนและสำนักงาน (กรณีกรุงเทพมหานคร) หรือองค์กรบริหารส่วนตำบล (กรณี

จังหวัด) เพื่อร่วมกันออกแบบกิจกรรมด้านศิลปะ ดนตรี วัฒนธรรม กีฬา ฯลฯ สำหรับเด็ก และเยาวชนในพื้นที่เมือง อย่างต่อเนื่องตลอดปี โดยอาจขอความสนับสนุนร่วมจาก ภาคเอกชน อาทิ หอการค้าจังหวัด สภาอุตสาหกรรมจังหวัด และเครือข่ายสมาคมผู้ประกอบการ ของสถานศึกษาขนาดใหญ่ในพื้นที่เมืองนั้น

- เผยแพร่ข้อมูลการป้องกันและแนวทางการเข้าสู่กระบวนการบำบัดรักษาผู้เสพติดผ่าน **เครือข่ายร้านขายยาชุมชน** ในเขตพื้นที่เมือง เนื่องจากเป็นหน่วยบริการสุขภาพปฐมภูมิที่ แรงงานนอกระบบรายได้น้อยเข้าถึงได้มากที่สุด
- จัดเก็บ **ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะงานหรืออาชีพ** ของผู้เสพติดที่เข้าสู่กระบวนการบำบัดรักษา หรือผู้ค้าที่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรม

๒. มาตรการป้องกันมุ่งเป้าแรงงานนอกระบบกลุ่มเสี่ยงต่อยาเสพติดในพื้นที่เขตเมือง

- สนับสนุนการทำงานป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติดของกลุ่มแรงงานนอกระบบกลุ่มเสี่ยง ต่อยาเสพติดในพื้นที่เมืองที่มีการรวมตัวในรูปแบบต่างๆ ผ่านการจัดสรรงบประมาณอย่างน้อยร้อยละ ๑๐ จากกองทุนป้องกันและปราบปรามยาเสพติด
  - **กลุ่มคนขับรถบริการส่งอาหาร** ซึ่งมีการรวมกลุ่มผ่านการเป็นสมาชิกเครือข่ายไรเดอร์สร้างเสริมสุขภาพ
  - **กลุ่มคนขับรถบริการสาธารณะ** (แท็กซี่ รถตุ้ วินมอเตอร์ไซด์) ที่เป็นสมาชิกสมาคมการค้าเครือข่ายแท็กซี่ไทย เครือข่ายสหกรณ์แท็กซี่ในเขตกรุงเทพมหานคร เครือข่ายวินมอเตอร์ไซด์ เครือข่ายรถตู้บริการสาธารณะ ฯลฯ
  - **กลุ่มคนทำงานบริการในร้านอาหาร/สถานบันเทิง** ที่เป็นสมาชิกสหภาพแรงงานอาหารและบริการ ประเทศไทย สหภาพบาร์ิสต้า ฯลฯ
- **มุ่งเป้าแรงงานนอกระบบกลุ่มเสี่ยงให้เป็นผู้ประกันตนในระบบประกันสังคม** โดยร่วมกับ สำนักงานประกันสังคม และสภาองค์กรชุมชน (กรณีกรุงเทพมหานคร) หรือองค์กรบริหารส่วนตำบล (กรณีจังหวัด) ทำงานเชิงรุก ผ่านการสำรวจแรงงานนอกระบบในพื้นที่ชุมชน ที่ยังมีได้เป็นผู้ประกันตน ทั้งกลุ่มที่เป็นผู้จ้างงานตนเอง และกลุ่มที่มิใช่จ้างแต่ไม่มีสัญญาจ้าง
- สนับสนุนและส่งเสริมมาตรการสร้าง **ความมั่นคงในการทำงาน/การจ้างงาน/รายได้** ของแรงงานนอกระบบกลุ่มเสี่ยง โดยร่วมกับกระทรวงแรงงาน พัฒนานโยบายประกันรายได้ ให้กับกลุ่มแรงงานนอกระบบ อาทิเช่น มาตรฐานสัญญาจ้างหรือสภาพการทำงานที่เป็นธรรม

(fair contract or fair working condition) มาตรฐานค่าจ้างขั้นต่ำรายชั่วโมง (hour wage) สำหรับแรงงานนอกระบบที่มีนายจ้างชัดเจน และมาตรการภาษีรายได้ติดลบ (Negative Income Tax) สำหรับกลุ่มผู้จ้างงานตนเอง

เอกสารอ้างอิง

- Alaniz, M. L. (2002). Migration, Acculturation, Displacement: Migratory Workers and “Substance Abuse.” *Substance Use & Misuse*, 37(8–10), 1253–1257. <https://doi.org/10.1081/JA-120004182>
- (Auld, J. D. (1986). *Irregular work, irregular pleasures: Heroin in the 1980s. Confronting Crime* (p.). <http://capitadiscovery.co.uk/brighton-ac/items/979759>
- Blanco, C., Morcillo, C., Alegría, M., Dedios, M. C., Fernández-Navarro, P., Regincos, R., & Wang, S. (2013). Acculturation and Drug Use Disorders among Hispanics in the U.S. *Journal of Psychiatric Research*, 47(2), 226–232. <https://doi.org/10.1016/j.jpsychires.2012.09.019>
- Borges, G., Medina-Mora, M.-E., Orozco, R., Fleiz, C., Cherpitel, C., & Breslau, J. (2009). The Mexican migration to the US and substance use in Northern Mexico. *Addiction (Abingdon, England)*, 104(4), 603–611. <https://doi.org/10.1111/j.1360-0443.2008.02491.x>
- Britto, R., Catherin, N., Mathew, T., Navshin, S., Kurian, H., Sherrin, S., Goud, B., & Shanbhag, D. (2016). Alcohol Use and Mental Health among Migrant Workers. *Indian Journal of Public Health Research & Development*, 7, 169. <https://doi.org/10.5958/0976-5506.2016.00212.6>
- Bush, D. M., & Lipari, R. N. (2013). Substance Use and Substance Use Disorder by Industry. In *The CBHSQ Report*. Substance Abuse and Mental Health Services Administration (US). <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK343542/>
- Garcia, V. (2007). Meeting a Binational Research Challenge: Substance Abuse Among Transnational Mexican Farmworkers in the United States. *The Journal of Rural Health : Official Journal of the American Rural Health Association and the National Rural Health Care Association*, 23(Suppl), 61–67. <https://doi.org/10.1111/j.1748-0361.2007.00125.x>
- Grabs, T. V. (2018). *Developing Ecological Citizenship: The Role of Political Agents Using Bronfenbrenner’s Bioecological Model*. Undefined. /paper/Developing-Ecological-Citizenship%3A-The-Role-of-Grabs/0fd6a4331b826e3cbf8d3847484928732126488e
- Henkel, D. (2011). Unemployment and Substance Use: A Review of the Literature (1990-2010). *Current Drug Abuse Reviews*, 4(1), 4–27.
- Kissinger, P., Althoff, M., Burton, N., Schmidt, N., Hembling, J., Salinas, O., & Shedlin, M. (2013). Prevalence, patterns and predictors of substance use among Latino migrant men in a

- new receiving community. *Drug and Alcohol Dependence*, 133(3), 814–824.
<https://doi.org/10.1016/j.drugalcdep.2013.08.031>
- McCollister, K., Freitas, D., Zimmerman, F., Leblanc, W., Fleming, L., & Lee, D. (2011, October 30). *Informal work experience, substance use, and delinquency among young adults*.
- Ompad, D. C., Gershon, R. R., Sandh, S., Acosta, P., & Palamar, J. J. (2019). Construction trade and extraction workers: A population at high risk for drug use in the United States, 2005–2014. *Drug and Alcohol Dependence*, 205, 107640.
<https://doi.org/10.1016/j.drugalcdep.2019.107640>
- Potter, P. A., & Perry, A. G. (2009). *Fundamentals of Nursing* (7th ed.). Mosby Elsevier.
- Schydlower, M. (2002). Adolescent substance use and abuse: Current issues. *Texas Medicine*, 98(2), 31–35.
- Seddon, T. (2008). Drugs, the informal economy and globalization. *International Journal of Social Economics*, 35(10), 717–728. <https://doi.org/10.1108/03068290810898945>
- Sussman, S., Skara, S., & Ames, S. L. (2008). Substance abuse among adolescents. *Substance Use & Misuse*, 43(12–13), 1802–1828. <https://doi.org/10.1080/10826080802297302>
- WIEGO. (2019). *Informal Workers in Urban Thailand: A Statistical Snapshot | WIEGO*.
https://www.wiego.org/sites/default/files/publications/file/Informal%20Workers%20in%20Urban%20Thailand%20WIEGO%20SB%2020_1.pdf
- กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน. (2561). *การสังเคราะห์องค์ความรู้จากงานวิจัยเกี่ยวกับแรงงานนอกระบบเพื่อการบริหารจัดการแรงงานนอกระบบที่ดีอย่างมีประสิทธิภาพ*. กองคุ้มครองแรงงานนอกระบบ กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน.
- คณะโต, ม., ลียติกุล, พ., จันทร์มา, น., & ฤทธิมนตรี, ส. (๒๕๖๐). *โครงการจัดทำข้อมูลสถานการณ์ปัญหาเสพติดของกลุ่มแรงงาน*. ปปส.
- ศิริพร พรหมสุภา. (2549). *ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมในการป้องกันการติดยาเสพติดของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายในเขตอำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี*. มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.
- มานพ คณะโต, พูนรัตน์ ลียติกุล, นฤมล จันทร์มา, & สุจิตรา ฤทธิมนตรี. (2560). *รายงานการศึกษา โครงการจัดทำข้อมูลสถานการณ์ปัญหาเสพติดของกลุ่มแรงงาน* (p. 78). สำนักรงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด กระทรวงยุติธรรม.
http://nctc.oncb.go.th/manage/researchMgt/import/researchFull/20180123_150536Report.pdf

สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (๒๕๕๕). *การพัฒนาองค์ความรู้ สถานการณ์ปัญหาสุขภาพจิตในกลุ่ม
ผู้ใช้แรงงานและกลุ่มแรงงานข้ามชาติจังหวัดสมุทรสาคร*. สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
<http://www.cusri.chula.ac.th/wp-content/uploads/2015/10/b2555041.pdf>

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2563). *สรุปผลสำคัญการสำรวจแรงงานนอกระบบ พ.ศ. 2563*.
<http://www.nso.go.th/sites/2014/Pages/%E0%B8%AA%E0%B8%B3%E0%B8%A3%E0%B8%A7%E0%B8%88/%E0%B8%94%E0%B9%89%E0%B8%B2%E0%B8%99%E0%B8%AA%E0%B8%B1%E0%B8%87%E0%B8%84%E0%B8%A1/%E0%B9%81%E0%B8%A3%E0%B8%87%E0%B8%87%E0%B8%B2%E0%B8%99/%E0%B9%81%E0%B8%A3%E0%B8%87%E0%B8%87%E0%B8%B2%E0%B8%99%E0%B8%99%E0%B8%AD%E0%B8%81%E0%B8%A3%E0%B8%B0%E0%B8%9A%E0%B8%9A.aspx>